

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

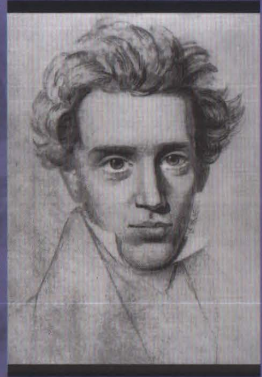
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SENTEZ

Susan Leigh Anderson Kierkegaard Üzerine

Kierkegaard Üzerine

Susan Leigh Anderson

Çeviren: Gökhan Gürdal

Susan Leigh Anderson
Kierkegaard Üzerine

Sentez Felsefe Kitapları: 41
Wadsworth Felsefeciler Serisi: 6

Editör: A. Kadir Çüçen

Orijinal adı: *On Kierkegaard*
Kierkegaard Üzerine
© Susan Leigh Anderson
Sentez Yayıncılık 2013

Bu kitabın yayın hakları Sentez Yayıncılık'a aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

ISBN 978-605-5790-89-9

1. Basım Sentez Yayıncılık
Ankara Haziran 2014

Kapak ve İç Düzen
Sentez

Baskı

Tarcan Matbaacılık Yayıncılık Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Zübeyde Hanım Mah.Samyeli Sokak No:15 İskitler-Ankara
Tel: 0312 384 34 35 Faks: 0312 384 34 37
Sertifika No: 25744

SENTEZ

YAYIN VE DAĞITIM EĞİTİM ve
ÖĞRETİM KURUMLARI TİC.ve SAN. A.Ş.
Cumhuriyet Cad. Eski Tahıl İçi Sokak No:5 BURSA
Tel: (0 224) 225 11 80 (pbx) Faks: (0 224) 225 02 00
<http://www.sentezkitap.com>
e-mail: bilgi@sentezdogitim.com.tr
Sertifika No: 14399

Susan Leigh Anderson
Connecticut Üniversitesi

Kierkegaard Üzerine

Çeviren: Gökhan Gürdal

SENTEZYAYINCILIK

içindekiler

1 KIERKEGAARD'IN YAŞAMI.....	7
2 KIERKEGAARD'IN FELSEFESİ	31
Giriş.....	31
3 KIERKEGAARD NEYE TEPKİ GÖSTERİYORDU	35
Hegel.....	35
Dinsel Olmak için Neyin Gerekli Olduğuna Dair Önceki Görüşler	38
Her Çağdaki Eğilimler	41
Çalışma Sorusu.....	42
4 KIERKEGAARD FELSEFESİNİN ANA TEMALARI	43
Bireycilik.....	43
Gerçeklik Öznelliktir	46
Ya/Ya Da	54
Varoluşun Üç Küresi	59
İman	69
"Kalbin Saflığı"	84
Tutku	87
"Yaşamdaki temel şey -kendini kazanma, kendi ben'ini elde etme"	90
Çalışma Soruları	94
5 KIERKEGAARD'IN FELSEFESİ'NİN ÖNEMİ VE HAKKINDAKİ ENDİŞELER.....	97
Çalışma Soruları	106
SEÇİLMİŞ ESERLER	109

Kierkegaard'ın Yaşamı

Tüm yaşamım insanları bilinçlendirmek için hazırlanmış bir nükteden ibarettir.

(Günlükler, 1848)

Søren Kierkegaard, 5 Mayıs 1813'de Danimarka'nın Kopenhag şehrinde Michael Pedersen Kierkegaard ve onun ikinci eşi olan Ane Sørensdatter Lund Kierkegaard'ın yedi çocuğundan en küçüğü olarak dünyaya geldi. Berlin'e gerçekleştirdiği dört ziyaret, İsviçre'ye yaptığı inanç gezisi ve Danimarka'nın kırsalında doğum yerine gerçekleştirdiği bir tür hac etme ziyareti dışında görünürde çok da olaylı bir yaşamı olmamıştır. 42 yıllık kısa yaşamının tamamını Kopenhag'da geçirmiştir. Dinsel bir kişilik olmadan önce üniversite öğrencisi olarak gençlik heveslerinin peşinden koşmuştur. Regine Olsen'e âşık olmuş ve onunla nişanlanmıştır. Ancak daha sonra nedeni bilinmez bir şekilde nişanlılığını sona erdirmiştir. Lutherci bir papaz olmak için çalışmasına rağmen bir yazar olarak içine kapanık yaşamayı ve halkın içinde yalnızca yürüyüş yaparken veya at arabası seyahati yaparken görünmeyi seçmiştir. Ayrıca iki kez toplumla zıtlık içerisine düşmüştür. Düşük standartlara sahip olduğunu söylediği satirik bir gazete olan Corsair, acımasızca Kierkegaard'ı karikatürize ederek onunla alay etmiştir. Daha sonra da Danimarka'nın Lutherci Kilisesi'ne saldırmıştır. 11 Kasım 1855'te ölmüş ve ölmeden önce herhangi bir papazın ayin yapmasını reddetmiştir.

Kierkegaard'ın manevi dünyasında çok daha fazlası

olmaktaydı ve bu durum karşılıklı olarak hem felsefesini etkilemiş hem de ondan etkilenmiştir. Onun felsefesinin bir öğretisi de bir kişi hakkında onun dışarıdan davranışlarına bakarak o kişi hakkında pek fazla birşey söylenemeyeceği, asıl önemli olanın ise alenen gözlemlenebilir olmadığıdır. İç dünyasında Kierkegaard:

...Düşüncesinin gücü ve derinliği dolayısıyla yaşamı belki de bilinen en dramatik yaşamlardan birisidir. Herşey onun ruhunda olup bitmektedir ve başkalarının değersiz veyahut en kısa zamanda unutulması gereken şeyler olarak anladığı seyleri o yüceltmış ve övmüştür ta ki şiirselliğin ve felsefenin zenginliklerine düşünce ile nüfuz edilene değin... burada... bireysel bir adam, oldukça yetenekli fakat korkunç derecede yalnız, dışsal güçlerle değil kendi kendisiyle-ve Tanrı'sıyla- çabalamakta.¹

Kierkegaard'ın yaşamını anlamaya başlayacağımız nokta onu derinden etkileyen babasının yaşamıdır. Michael Pedersen Kierkegaard(1756-1838), Danimarka'nın en çorak yerlerinden biri olan Jutland'da fakir bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Gençliğinde orada çobanlık yaptı. 11 yaşına geldiğinde hali vakti yerinde olan akrabalarının yanına çırak olarak gönderildi. Onun gibi yakın zamanda Jutland'dan ayrılan akrabaları tarafından verilen dinsel rehberlik -ki bu tutum gizli bir ruhban karışıklığı etkisini içermekteydi ve sonrasında sırasıyla çocuklarına da sirayet edecekti-kırsal tarzdaydı.

Kopenhag'a geliş Michael Pedersen Kierkegaard'ın hayatının gidişatını büyük oranda değiştirdi. Hırslı ve mükemmel bir çıraktı ve o zamanların Kopenhag'ının ekonomik koşulları oldukça olumluydu. Kısa zamanda kendi manifatura işini kurdu ve elde ettiği karı da

¹ Robert Bretall, *A Kierkegaard Anthology*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1973, p.1.

akıllıca yatırımlara dönüştürdü. Otuzlarına geldiğinde, öncenin çoban çocuğu artık müreffeh bir adamdı fakat kırsal kökleriyle yeni kentsel çevresinin karşılıklı gerilimini yaşıyordu. Ayrıca son derece melankolik bir adam olarak ün salmıştı.

Melankolisinin kaynağına dair iki teori bulunmaktadır. Bazı biyografi yazarları melankolisinin kaynağının çocukken Tanrı tarafından lanetlendiğini düşünmesi olduğuna inanmaktadırlar. Bu teoriye göre, çocukken Tanrı'ya yaptığı saygısızlığın acısını yaşamının geri kalanında da çekmiş ve başarısını Tanrı'nın onunla alay etmesinin kanıtı olarak görmüştür. Diğer biyografi yazarlarına göre ise melankolisinin kaynağı ilk eşinin ölümünün üzerinden bir yıldan daha az bir süre geçmeden evin hizmetçisi olan Ana Sørensdatter Lund'la evlenip onu hamile bırakmasının yarattığı suçluluk duygusudur. Eşinin ölümünün hemen ardından yedi çocuğunun da annesi olan bu köylü hizmetçi ile evlendi.

Her ne şekilde olursa olsun ikinci evliliği sırasında işini emanetçilerin ellerine teslim etti ve günahlarını düşünmek üzere emekliye ayrıldı. Her nasılsa ticarete duyduğu ilgi ve finansal zekâsı onu hiçbir zaman tam olarak terk etmedi. 16 yıl sonra parasının/sermayesinin büyük bir bölümünü garantili altına dönüştürülebilir tahvillere yatırdı ve böylelikle 1813'teki-ki Søren Kierkegaard bu yılda doğdu-feci devlet iflasından, diğerlerine oranla, yalnızca sermayesini korumakla kalmadı onu arttırmayı da başarabildi.

Søren her zaman narin ve içine kapanık bir çocuktü. Ailesine yüksek dozda dinselilik aşıl原因 ve kendisine de duygusal, kaygı-yüklü bir dinsel bağıllık öğreten tuhaf babasıyla çok fazla vakit geçirdi. Ayrıca babası bazı sahneleri ve hikâyeleri sürekli davranışlarıyla canlandırarak Søren'in hayal gücünü de canlı tuttu.

1821'de sonradan görme² babası onu Kopenhag'ın en iyi özel okuluna gönderdi ancak üzerinde uyguladığı darkafalı ekonomik düzen ve köylü yetişme tarzı hala saklanamıyordu. Søren'in pek de moda'ya uygun olmayan gardırobu acıtıcı bir şekilde aristokratik okul arkadaşlarından uzak durmasına sebep oluyordu. Parlak, çok da itinalı bir öğrenci olmamasına karşın keskin zekâsıyla bilinirdi. Sonradan Kierkegaard'ın sınıf arkadaşlarından birisi onun diğer öğrencilerle ve öğretmenleriyle ilgili şöyle bir olay aktarmıştır:

S.K. kavga etmek için tehlikeli bir arkadaş olarak görünürdü, çünkü karşısındakini nasıl gülünç duruma sokabileceğini çok iyi bilirdi. Buna ek olarak özünde iyi bir çocuktur. Dinsel ve ahlakiydi ve bundan dolayı onu bu hususta tahrik etmiyorlardı... Zamanının en büyük karşıtlarından biri olacağı günün geleceğine dair en ufak bir kuşku yoktu. Hayli muhafazakâr görünürdü... Öğretmenlerine göre S.K. oldukça yetenekliydi ancak ondan her zaman memnun değillerdi. Çok fazla çabalamadığına ve bazen onlara karşı saygısız davrandığına inanıyorlardı. Bir keresinde İbranice öğretmenimiz L.C. Müller onu sert bir üslupla düzeltmişti, bunun üzerine S.K. gürültülü bir kahkaha patlatınca-onun ailesini de tanıyordu- ceketini ilikledi ve büyük bir kızgınlıkla "Ya sen burayı terk et ya da ben edeceğim" dedi. Bir anlık düşünmeden sonra S.K. "Tamam o zaman, benim terk etmem en iyisi olur" diye cevapladı ve sınıfı terk etti.³

1830'da⁴ 17 yaşına geldiğinde, tıpkı ağabeyi Peter

² Nouveau riche

³ Peter Engel Lind, letter to H.P. Barford, September 16 1869, in *Encounters with Kierkegaard, A Life as Seen by His Contemporaries*, edited by Bruce H. Kirmmse, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1996, p.11.

⁴ Özgün metinde 1930 olarak yazılmış, basım hatası çeviren tarafın-

Christian'ın yaptığı gibi ve babasının da dilediği üzere Kopenhag Üniversitesi'ne teoloji okumak üzere kaydoldu. Ancak zamanının büyük bir bölümünü edebiyat ve felsefe okuyarak geçirdi. Üniversite'de Hegelci sistemle karşılaştı ve güçlü bir karşı-tepki gösterdi. Birey için herhangi bir yeri olmayan sistem ona aradığını sağlamıyordu-"bir gerçek ki *benim için*⁵ gerçek... *uğruna yaşayıp ölebileceğim bir fikir*."⁶ Çağdaş Danimarka Lutherciliği de aradığını ona sağlamaktan yoksundu. Søren dini pratiklerini durdurdu ve hem babasına hem de Tanrı'sına isyan ederek zevk yaşamına daldı. Her nasılsa çocukluğundan kaynaklanan melankolisi yeniden yakasına yapıştı. *Günlükler*'ine şu şekilde kayıt düştü:

Tüm odağın ben olduğu bir partiden az önce döndüm. Dudaklarımdan zekâ döküldü, herkes kahkahalara boğuldu ve bana hayran oldu- fakat ben oradan kaçtım- kaçışım herhalde dünyanın yö-rüngesi kadar uzun olmalı-----ve kendimi vurmak istedim.

'Lanet olsun, herşeyden soyutlanabiliyorum ama kendimden asla. Uyrurken bile kendimi unutamıyorum.'⁷

Düşse kalka da olsa, Kierkegaard, içi doldurulmuş bir yaşamın anahtarının başkalarının onayında değil kendi hakkında bilgi edinmekte yattığını ve kişinin kendisini bulmaya çabalamasının iyi bir şey olacağını biliyordu.

Bir kişi başka herhangi birşeyi bilmeden önce kendisini bilmelidir. Kişi kendisini ancak içsel ola-

dan düzeltildi.

⁵ Özgün metinde bilinçli olarak tırnak içinde, italik yazılan tüm cümle ve kavramlar aynı şekilde çeviride de korunmuştur.

⁶ Kierkegaard's *Journal*, 1835, quoted in Bretall, *Op. Cit.*, p.5.

⁷ *Journal*, 1835, quoted in Bretall, *Op. Cit.*, p.7.

rak bu şekilde anladığında ve kendisini bu şekilde gördüğünde yaşamı huzur ve değer kazanacaktır... Manevi dünyada ışığın ortaya çıkabilmesi ve tüm zaferinizin üzerine güneşin doğması için belirli bir zaman çalışmak birincil derecede gereklidir.⁸

Hristiyanlığa yavaş yavaş dönüşü 1838 yılında, babasının doğum günü olan 5 Mayıs günü, onunla tam bir uzlaşma sağlamasından iki hafta sonra olmuştur ve 19 Mayıs'ta "güneş zaferinin üzerine parlamıştır", Kierkegaard'ın "tarifsiz mutluluk" deneyimini tecrübe ettiği dinsel dönüşüm gerçekleşmiştir.

Çok geçmeden, 9 Ağustos'ta, babası vefat etti ve Søren'e hatırı sayılır bir servet bıraktı. Babasının ve hocası ve danışmanı olan felsefe profesörü Martin Møller'in 1838'de ölümünün ardından Søren ciddi bir şekilde teoloji çalışıp papaz olmaya karar verdi. Aynı yıl içerisindeki çalışmasının ürünü olan *From The Papers of One Still Living (Hala Hayatta olan Birinin Elyazmalarından)* isimli kitabı ortaya çıktı. Kierkegaard bu kitabında çağdaşı Hans Christian Andersen'i, iğneleyici bir dille, çalışmasının kendi kendisine acıyan ve aşırı duygusallıkla gölgelenmiş ve özgür, sorumlu insan varlığı fikrinden yoksun olmakla eleştiriyordu.

Kierkegaard 1840 yılının Haziran ayında teoloji sınavlarını onur derecesiyle verdi ve sonraki yıl kendi kahramanlarından biri olan Sokrates'in ironi anlayışı ile modern romantik ironi anlayışını karşılaştırdığı doktora tezini *-İroni Kavramı Üzerine-* bitirdi.

Teoloji sınavlarını geçmesinden kısa bir süre sonra (Eylül, 1840) meclis üyesi Terkild Olsen'in 17 yaşındaki güzel kızı Regine Olsen ile nişanlandı. Regine, tanrıdan sonra, onun hayatının aşkıydı. Onunla yıllar önce bir arkadaşının evinde tanışmıştı ve kendi tuttuğu günlük kayıtlarına göre onunla birlikte olmaya baba-

⁸ *Journal*, 1835, quoted in Bretall, *Op. Cit.*, p.6.

sının ölümünden bile önce karar vermişti.⁹ Sınavlara hazırlandığı zaman “onun varlığının nüfuz etmesine izin verdi”. Ailesini ziyaret etmek için sürekli bahaneler uyduruyordu ve sonunda 8 Eylül’de onunla yalnız görüşebilme ve ona ne hissettiğini anlatabilme fırsatını yakaladı.

Evinin olduğu caddenin dışında buluştuk. Evde kimsenin olmadığını söyledi. Bunu bir davet olarak görebilecek denli gözükaraydım, sonunda istediğim fırsatı yakalamıştım. Onunla birlikte içeri girdim. Oturma odasında yalnızdık. Biraz tedirgindi. Alışık olduğu için ondan bir şeyler çalmasını istedim, çaldı da. Ancak bu da bana pek yardımcı olmadı. Sonra aniden müzik defterini aldım ve kapattım, çok da keskin olmayan bir şiddetle piyanonun üzerine fırlattım ve dedim ki: “Tanrım şu an neden müzikle ilgileniyorum ki! Aradığım sensin, iki yıldır peşinden koştuğum kişi sensin.” Sessizce durdu. Onu etkilemek için başka herhangi bir şey yapmadım hatta onu kendime ve melankolime karşı uyardım bile...

Sessizce durmaya devam etti. Sonunda ayrıldım çünkü herhangi birinin gelip ikimizi birlikte görebileceği kaygısını taşıyordum, bu onu da rahatsız etmişti. Vakit kaybetmeden Olsen’e (Meclis Üyesi) gittim. Üzerinde büyük bir etki bıraktığım hususunda çok güçlü endişelerim olduğunu biliyordum...

Babası ne evet ne de hayır dedi ama görebildiğim kadarıyla yeterince istekliydi. Bir buluşma talep ettim ve ayın 10’unun öğleden sonrasına söz verildi. Onu ikna etmek için tek kelime bile etme me rağmen evet dedi.

...fakat derininde, ertesi gün yanlışı bir adım

⁹ *Journal*, 1835, quoted in Bretall, *Op. Cit.*, p.14-18.

atmış olduğumu gördüm.¹⁰

Regine'e açık bir şekilde aşık olmasına rağmen neden yanlış bir adım attığını düşünmüş olması büyük bir spekülasyon kaynağı olmuştur. "Kalbinin arzu ettiğini"¹¹ kazanmış ve Regine'e Frederik Schelegel'i, Regine'in Kierkegaard'dan önceki nişanlısı, unutturmuş olmasına rağmen (Kierkegaard bu konu hakkında Regine'e "o ilişki bir parantez olsun" der) zaman geçtikçe artan bir şekilde, ilişkilerini bitirmek zorunda olduğunu düşünmüştür. *Günlükler*'inde Regine hakkındaki duyguları ve onunla neden evlenemeyeceği konusunda şöyle der:

Üzerimde bıraktığı saf duygusal etkinin ne olduğu konusunda net bir karar veremiyorum. Ama kesin olan bir şey var o da: onun kendisini bana vermesi, adeta bana tapması, onu sevmemi istemesi ki tüm bunlar duygularımı onun için her şeyimi tehlikeye atmayı arzu edecek seviyeye getirdi. Her daim kendimden saklanmama rağmen beni ne denli ilerlettiği onu ne kadar çok sevdiğimin göstergesidir... Eğer bir tövbekâr olmasaydım, geçmiş hayatım olmasaydı, melankolik olmasaydım, onunla birlikteliğim beni rüyamda dahi göremeyeceğim derecede mutlu ederdi. Fakat olabildiğince öyleydim, yazık, öyleydim, söylemek zorundayım ki; onsuz mutsuzluğumla onunla olduğumdan daha fazla mutlu olabilirdim.

Ancak ortada tanrısal bir protesto vardı, ben olayı böyle anladım.¹²

Açık bir şekilde Regine ile ilişkisini bitirmesi gerektiğine inanmıştı çünkü Regine ile Tanrı arasında bir

¹⁰ Ibid., p.15

¹¹ Emil Boesen'e bir mektup içinde, 1842, quoted in Bretall, *Op. Cit.*, p.18.

¹² In Bretall, *Op. Cit.*, p.16.

seçim yapması gerekiyordu¹³-“önemli olan çok fazla düşünceye sahip olmak değil *bir* tanesine sıkıca bağlanmaktır”¹⁴- ve o hâlihazırda Tanrı’yı seçmişti, o halde ona teklif etmekle “yanlış bir adım” attı. Daha sonra Regine ile ilişkisini bitirmesinin bir hata olduğunu düşündü eğer Tanrı’ya olan imanı daha kuvvetli olsaydı ve Tanrı’ya gerçek anlamda iman etmekle her şeyin mümkün olabileceği düşünülürse Regine ile birlikte de olabilirdi.¹⁵ (Bu konu hakkında daha fazlası *Korku ve Titreme* ile ilgili bir tartışmaya geçildiğinde görülebilir.)

İlişkiyi bitirmek çok zordu. Nişanlılıklar o günlerde kolayca sona erdirilemiyordu, hele de “iyi” bir sebebini yoksa. Sonunda Kierkegaard, Regine’i kendisinden ayrılmaya zorlamak için biraz da gaddarlığa başvurmak zorunda kalmıştır. Regine’in “Hiç evlenmeyecek miyiz?” sorusunu “Evet, gençlik heveslerimin peşinden koşmayı bitirdiğim on yıllar sonrasında belki, o zaman beni yeniden canlandırabilecek genç bir kana ihtiyaç duyarım.”¹⁶ diye cevapladı. İçerisinde gerçekten neler olup bittiğine dair *Günlükler*’ine şöyle bir kayıt düşer:

Âşık olduğum insana zalimce davranmak zorunda olmak çok acı vericiydi. O da zalim bir ka-

¹³ Bu durum yalnızca kendi el yazmalarından çıkan sonuç değildir aynı zamanda Regine de bu şekilde inanmaktadır. 1896’da Hanne Mourier’e şöyle bir açıklama yapmıştır: “Kierkegaard’ı ayrılmaya iten motivasyon onun dinsel ödevi ile ilgiliydi: tanrısal çağrısını engellemesi için bu dünyadan olan hiçbir şeye bağlanmaya cüret etmedi. Tanrının kendisinden istediği şekilde çalışabilmesi için sahip olduğu en değerli şeyi feda etmeliydi, o da aşkını (beni) feda etti.” Quoted in Kierkegaard, *Op. Cit.*, pp. 36-7.

¹⁴ *Journal*, 1841, in Bretall, *Op. Cit.*, p.14. bunu daha sonra “kalbin saflığı” olarak anacaktır.

¹⁵ 1843 yılında yazdığı bir *Günlük* kaydında şöyle demektedir: “Eğer daha fazla imanım olsaydı Regine ile kalabilirdim.” (Quoted by Bretall, *Op. Cit.*, p.126.)

¹⁶ *Journal*, 1841, in Bretall, *Op. Cit.*, p.17.

dın gibi savaştı. Eğer inandığım şekilde Tanrı olayı veto etmemiş olsaydı zafer onun olabilirdi.¹⁷

Daha sonra bir buluşma daha gerçekleşti:

‘Beni düşüneneğine söz ver’ dedi. Öyle yaptım. ‘Öp beni’ dedi öyle yaptım ama tutkudan yoksun bir şekilde. Merhametli Tanrım!

Sonra ayrıldık. Gece boyunca yatağında ağladım.¹⁸

Nişanlılığın bitişinden sonra Regine hastalandı. İki yıl sonra Frederik Schelegel ile evlendi. Schelegel’in vali olarak tayin edildiği West Indies’e gitmelerinden hemen önce Regine ve Kierkegaard “dünyada son kez”¹⁹ sokakta kısa bir anlığına karşılaştılar.

Kierkegaard’ın Regine’e olan aşkı hiç bitmedi. Kitaplarının çoğunu onun için yazdı ve hala kendisini onun nişanlısı görerek tüm mal varlığını da ona bıraktı.²⁰ Bir arkadaşına göre “Regine gençliğinin erken döneminde yaşadığı bu tecrübeyi asla unutmadı. Hatta bir yere kadar hala fevkalade ve nadir olanla yüzyüze olduğu duygusu hiç tükenmedi.”²¹

Bitirilen nişanlılığın ardından Kierkegaard Berlin’e gitti. Burada Schelling’in anti-Hegelci derslerine katıldı ama bu dersler onu hayal kırıklığına uğrattı. Bu sırada tuhaf şekilde gizemli olan çalışması *Either/Or* isimli kitabı üzerinde çalıştı ki bu kitap Victor Eremita müstear (takma ad) adıyla basılmıştı ve kitapta pek de

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid., p.18.

¹⁹ Regine’nin söylediği gibi, in Kirmmse, *Op. Cit.*, p.38.

²⁰ Kierkegaard’ın vasiyeti:

Geride bıraktığım küçük mirasımı önceki nişanlım olan Mrs. Regine Schlegel’in koşulsuz bir şekilde devralması doğal vasiyetimdir. Eğer bunu kabul etmezse onun göstereceği güvenilen bir kişi aracılığıyla fakirlere dağıtımı sağlanmalıdır.

Göstermek istediğim şey: Nişanlılığımın da benim için evlilik kadar bağlayıcı olduğu ve tıpkı onunla evlenmişim gibi mirasımın ona dönmesi gerektir.(Kirmmse, *Op. Cit.*, pp.47-48.)

²¹ Julius Clausen, in Kirmmse, *Op. Cit.*, p.54.

meşhur olmayan “Baştan Çıkarıcının Günlüğü” kısmı onu ünlü yapmıştı. Çünkü bu bölüm belki de tüm literatürdeki en saf haliyle “kurt” karakterini²² son derece nitelikli bir şekilde anlatıyordu. Kopenhag’a geri döndü ve özü itibarı ile babasından kalan ve gide-rek azalan parasını kullanarak-asla bir papaz olmadı-bağımsız bir yaşama yönlendi.

İki ciltlik *Either/Or* 1843 yılının ilk döneminde basıldı. Walter Lowrie’ye göre belki de kitabın ismi kendisinden daha önemlidir. Başlık daha sonra Varoluşçuluk’un sloganı oldu ve buna uygun bir biçimde de Kierkegaard “Varoluşçuluk’un Babası” olarak addedildi. “*Ya/Ya Da*” Kierkegaard’ın Hegel’in zıtları uzlaştıran “hem/ve” sentezi amacına karşı tepkisiydi. Kierkegaard için yaşam, karşılıklı seçenekler arasında seçim yapmaktır ki en önemlisi- birinin nihai anlamda yaşamını nasıl haklılandıracağı seçimi- bir seçim insanın tüm hayatının yönünü ve ya anlamını değiştirebilir.

Ya/Ya Da’nın basımı büyük bir heyecan uyandırdı:

Semalarımızda yeni bir kuyruklu yıldız belirdi.-Bir muştucu ve kötü talihin getiricisi. O kadar şeytansı ki, onu okur ve tekrar okursunuz, tatmin olmaz bir kenara bırakırsınız, fakat daima yeniden elinize alırsınız çünkü ne öylesine gitmesine izin verebilirsiniz ne de ona yapışıp kalabilirsiniz. “Öyleyse o nedir ki?” dediğinizi duyar gibiyim. Søren Kierkegaard’ın *Ya/Ya Da*’sı. Nasıl bir heyecan yarattığına dair hiç bir fikriniz yok. Sanırım Rousseau’nun sunak taşına bıraktığı *İtirafklar*’ından bu yana hiçbir kitap okuyan halkı bu denli hareketlendirmedir.²³

Ya/Ya Da’dan başlayarak Kierkegaard hem müstear adlar hem de kendi ismini kullanarak çeşitli kitap-

²² Bretall, *Op. Cit.*, p.20.

²³ Signe Læssøe’den Hans Christian Andersen’e mektup, Nisan, 1843, quoted in Kirmmse, *Op. Cit.*, p.57.

lar yazmaya başladı.(Herkesin aslında yazarın Kierkegaard olduğunu bilmesine rağmen²⁴) Genellikle kendi ismi ile basılan eserlerinin sorumluluğunu üzerine farklı bir algı ile almasına karşın-Bunlar Kierkegaard'ın “bütün bir kişi” olduğu “doğrudan iletişimi” gerektirirler müstear adlarla yazdığı daha popüler olan eserleri “dolaylı iletişimi” gerektirir ve bunlar yalnızca kısmi gerçeklik içerir, belirli türden sınırlı bakış açılarından hayata bakışı dile getirir. Müstear adlarla yazılan çalışmalar hakkında, 1844-1847 yılları arasında Kopenhag'da yaşamış olan İsveçli yazar O.P. Sturzen-Becker-kendisi de müstear adla yazmıştır-şöyle demiştir:

Bir ay “Johannes de Silento” ismine sahip oluyor, öteki ay “Constantin Constantinus”, sonraki ay “Vigilius Haufniensis”, sonra “Nicolaus Notabene”, “Johannes Climacus” ve “Hilarious Bookbinder” Tüm bu çalışmalar bir çeşit spekülâtif fanteziler olarak görülebilir... Kierkegaard bunları favori terimi olan “düşünce deneyleri” olarak adlandırır ve dikkat çekici bir yetenekle neredeyse dünyadaki her şeyi, Sokratik ironinin sürekli huzur veren sesi kadar diyalektiğin sağladığı bas melodisi ile de bir arada tutarak – konular metafizik bir doğaya sahip oldukları kadar estetik, psikolojik ve sosyolojiktirler-bir kerede tartışır. Kierkegaard gerçekten de diyalektiğin [Johann] Sebastian Bach'ıdır.²⁵

Ya/Ya Da'nın hızlı başarısının ardından, Kierkegaard'ın kendi adıyla basılan birçok vaaz benzeri eğitici eserin yanında altı tane büyük, müstear adla yazılmış eser-*Tekrarlama*(1843), *Korku ve Titreme*(1843), *Kayı Kavramı*(1844), *Felsefe Parçaları*(1844), *Yaşam Yolunun Evreleri*(1845) ve ironik bir biçimde çok kısa bir

²⁴ Bazen kendi ismini editör olarak verirdi.

²⁵ Quoted in Kirmmse, *Op. Cit.*, p.93.

eser olan *Felsefe Parçaları*'nın ikinci bölümü olarak tasarlanan devasa *Concluding Unscientific Postscript*²⁶-ortaya çıktı.

Kierkegaard, meşhur eserleri olan *Korku ve Titreme* ve *Concluding Unscientific Postscript*'te geleneksel olmayan, yer yer şoke edici, etik olandan uzak ve doktrinlerin önemli olmadığı bir Hristiyanlık görüşü ortaya koymuştur. Dahası Hristiyanlık, başkaları ile birlikte yapılabilecek bir eylem değildir(bu şekilde örgütlü dinden vazgeçer) ve herkese açık olmasına rağmen gerçek bir mümin bulmak son derece zordur.

Kierkegaard yalnız yaşadı, erkek bir hizmetçisi vardı, insanları asla evine davet etmezdi.²⁷ Fakat insan doğasını çalışmak onun için önemli olduğundan beri günlerini kasabada yürüyerek ve konuşacak insanlar bularak harcadı.²⁸ İnsanların kollarına girer ve onlarla yürümeye devam ederdi.²⁹ "Her yaştan ve her kesimden insanla"³⁰ konuşmaktan zevk alırdı. "Herkese hem de herkese eşlik ederdi, ancak sokakta ulaşılabilir olduğu kadar evinde de bir o kadar ulaşılamazdır."³¹ Sık sık Kopenhag etrafındaki ormanlıklarda at arabası gezintilerine çıkardı. Akşamları yazardı. Daha sonra *Corsair*'den Kierkegaard'a saldıracak olan Meir Aron Goldschmidt, Kierkegaard'ın başkaları üzerinde bıraktığı etkiyi tanımlar:

²⁶ Bu eserin adı bilinçli olarak İngilizce bırakılmıştır. Çünkü eserin adının Türkçe çevirileri oldukça sıkıntılıdır. Ayrıntılı bilgi için Dr. Walter Lowrie'nin esere yazdığı önsöz incelenebilir.

²⁷ "O 'şu tekil birey' için yazan kişi, yalnız yaşar, ulaşılamazdır ve her şey yapıldığında ve söylendiğinde kimse tarafından bilinmez." (Frederik Bremer, in Kirmmse, Op. Cit., pp.94-5)

²⁸ "Bütün gün kasabada dolaştığı bir gerçektir ve genellikle bir arkadaş ile yürür, yalnızca akşamları okur ve yazar." (Andrew Hamilton, in Kirmmse, Op. Cit., p.96)

²⁹ Vilhelm Birkedal, Kirmmse, Op. Cit., p.106.

³⁰ Tycho E. Spang, Kirmmse, Op. Cit., p.111

³¹ Georg Brandes, Kirmmse, Op. Cit., p.98.

Çok imrenilesi veya mutlu biri gibi görünmesine rağmen, birçok sıradan durumun ve yaşamın ayartmalarının üzerine yükselmiş bir kişiydi. Vücudunun şekli çarpıcıydı, çirkin değildi, kesinlikle itici de değildi ama bir uyumsuzluk vardı, oldukça zayıf olmasına rağmen ağırdı da. Sanki düşüncelerinin dağıldığı anda birden yeniden toplanmışçasına dolaşırdı... onu “sokaktaki salonunda” gören ben ve başkaları için... onda bir gerçek dışılık söz konusuydu. Acılarınızı sırf hissetsin ya da paylaşsın diye değil de onlar üzerinde araştırma yapabilsin diye anlatabileceğiniz türden birisiydi. Herşeye rağmen sonuç kesin bir rahatlık olabilirdi çünkü onun “gerçek-dışılığı” bir taşın ya da ölünün soğukluğu gibi değil de yüksek yerlerin, yıldızların aydınlattığı göklerin serinliği gibiydi. Sıklıkla üstün ve ironikti... ama yine de bunu haklılandıracak muazzam bir arkaplan hissedilebilirdi.³²

Bu dönemin erken zamanlarında, bir papaz ve aynı zamanda Danimarka Edebiyatı tarihçisi olan C.J. Brandt, Kierkegaard'ın aşağıdaki düşüncelerini belirttiği bir sohbeti anlatır:

Bu saatten sonra “yazdıkları yüzünden idam edilenlerin” yazılarını okuyacağı sonucuna geldi. Bu düşüncesi her ne kadar tuhaf görünse de, kanatlarından dolayı yaşamlarını feda eden insanlardan bir şeyler öğrenilebileceği gerçeğine dayanıyordu. Zamanında o kadar paradoksal gelmişti ki, beni gülmeye zorladı. Şu an ironisti daha ciddi alanlara değin takip etmediğimden dolayı kendime kızgıyım.³³

Bu konuşmadan iki sonuç çıkarılabilir: (1) Kierkegaard inandıkları gibi *yaşayan* ve inançları uğruna çok şey feda edebilen-kendisinin de aşkı Regine'i feda etti-

³² Quoted in Kirmmse, Op. Cit., pp.84-5.

³³ C.J. Brandt, September 1, 1843, Quoted in Kirmmse, Op. Cit., p.59.

ği gibi -nihayetinde ölümü göze alabilen insanların son derece önemli olduğuna inanmıştır. O halde inançları uğruna ölmeye hazır insanların yazdıkları okumaya değerdir. Söylediklerini ve yazdıklarını eylemleriyle desteklemeyen insanların yazdıkları yalnızca sözcüklerdir. (2) Kierkegaard çoğunlukla etrafındakiler tarafından anlaşılamamıştır.³⁴ Derin düşüncelerini anlayabilecek bir kitleye sahip olması zaman aldı-Felsefe dünyasının onun düşüncelerini keşfedip değerini bilmesi için yaklaşık bir yüzyıl geçti.³⁵ “Eğer bu nesil sözlerimi dinlemeyecekse, bundan sonra bir diğeri gelecek, belki de onlar dinleyecektir.”³⁶

1846'da, *Corsair* olayı sırasında³⁷ Kierkegaard, şu an açık bir şekilde unutulmuş olan *İki Çağ* isimli romanın bir eleştirisi olan *Yaşadığımız Çağ: Yazınsal bir Eleştiri* isimli kitabını bastırır. Bu kitapla aslında kendi yaşadığı çağı eleştirir.-“bir çağ ki tutkudan yoksun[du].” Kierkegaard *Yaşadığımız Çağ*'da “halkın” egemenliğini mahkûm eder, halk bir “soyutlamadır”, “bütün güçlerin en tehlikelisi ve en önemsizi”, öyle ki “tek gerçek bir insandan bile daha önemsizdir, ne denli önemsiz olduğu sorun değildir.” Kierkegaard'a göre halkın baş sözcüsü basındır ve onun insanlığın en düşük ortak paydasına başvurması doğası gereğidir.

Mart 1847'de, Kierkegaard *Çeşitli Ruhlar İçin Eğitici Söylevler* isimli kitabını bastırdı, bu kitap Kierkegaard'ın merkezi anafikirlerinden biri olan *Kalbin Saf-*

³⁴ Sturzen-Becker'e göre çalışmaları “halk tarafından pek de kolay ulaşılabilir” değildi.

³⁵ Problemin bir nedeninin de azınlığa hitap eden bir dille yazması olduğu açıktır.

³⁶ Kierkegaard'ın Niels Johansen ile sohbetinden, Quoted in Kirmmse, Op. Cit., p.114.

³⁷ *Corsair* olayı, 27 Aralık 1845'te basılan *Fædrelandet* kitabında *Corsair*'i eleştiren bir makale ile başlamıştır. Ocak 1846'da *Corsair*'in editörü M.A. Goldschmidt ve diğerleri “Kierkegaard'a sataşmaya, onun komik taklitlerini yapmaya ve onu karikatürize etmeye başladı. Bu durum altı ay kadar sürdü.” (Kirmmse, Op. Cit., p.334)

lğı Tek Bir Şey İstemektir başlıklı bölümü de içeriyordu, bireycilik vurgusuyla birlikte kendi zamanının dini ve politik eğilimlerinin keskin bir eleştirisiydi. *Sevginin Eserleri* daha sonra aynı yıl içinde basıldı ve *İki Küçük Etik-Dini Deneme* 1847 yılında yazıldı ancak 1849'a kadar basılmadı. *Hristiyan Söylevler, Ölümciül Hastalık Umutsuzluk ve Hristiyanlık Alıştırmaları*'nın hepsi 1848³⁸ yılında, Paris'teki devrimin Danimarka'daki muhafazakâr düzenin yerine daha liberal bir düzen getirdiği ve Parlamenter yönetime yol açtığı yılda, yazıldı.

Ölümciül Hastalık Umutsuzluk, Kierkegaard'ın en büyük eserlerinden biri, Freud'dan elli yıl önce bilinç-altı alanını keşfetti. Kierkegaard bu kitapta, dinsel bir perspektiften bakarak şunu ileri sürer,

Kendisinin bir ruh olarak bilincinde olmayan ya da Tanrı'nın önünde bir ruh olduğunun bilincinde olan her insan varlığı... başardığı her şey, en büyüleyici kahramanlık olsa da, ifade ettiği her şey, tüm varoluş, bununla birlikte yaşamdan estetik biçimde aldığı yoğun zevk de olsa- böylesi her varoluş umutsuzluk içindedir.³⁹

Umutsuzluk ben'in hastalığıdır. En kötü fiziksel rahatsızlıktan bile kötüdür çünkü "son umut olan ölüm bile ulaşılabilir değildir." Umutsuzluğa düşen kişi ölemez çünkü umutsuzluk "sonsuz olanı, ben'i tüketemez ki bu da umutsuzluğun temelidir." Çözüm kişinin sonsuz olan yanını ve onun mimarını (Tanrı) tanıyarak "gerçekten olduğu ben olmayı istemesidir"

Kierkegaard "Hristiyan dünyasına saldırısı" için 1850 yılına değin bastırmadığı kitabı *Hristiyanlıkta Eğitim* ile sahneyi hazırlamaya başladı. Daha sonra otobiyografik parçalar geldi. Fazla kişisel bulduğu için

³⁸ *Günlükler*'inde 1848 "bir yazar olarak yaşadığım en zengin ve en verimli yıldır." diye anılır.

³⁹ *The Sickness Unto Death*, in Bretall, *Op. Cit.*, p.348.

bastırmaktan vazgeçtiği kitabı *Yazarlık Faaliyetimin Bakış Açısı*'nda Kierkegaard eşitlikçi bireycilik ve bireyi değil de grubu vurgulamak zorunda olan örgütlü dinin temel problemi temalarına geri döner: "Türün içerisindeki her birey (yalnızca kalburüstü birey değil, her birey) türden daha büyüktür. Bu, tanrısal ilişkide doğustandır- ve Hristiyanlığın kategorisi bireydir...⁴⁰ *Yazarlık Faaliyetim*'de (1851'de basıldı) Kierkegaard Hristiyanlığa ve Kilise'ye yaklaşımdaki farkı anlatır. Bruce H. Kirmmse bunu şu şekilde özetler:

SK'ya göre geleneksel yöntem mümkün olabilecek en fazla sayıda insanı Hristiyanlığa katmaktır. Bu insanların katıldıkları Hristiyanlığın gerçek anlamda ne olduğundan emin olmamaları önemli değildir. SK'nın yöntemi, "Hristiyanlığın gerekliliklerini" anlatmak ve onun bir kişinin bile kabul edemeyeceği denli yüce olduğunu kanıtlayarak "tam ideallik" olduğunu belirtmektir. Onun yöntemi Hristiyanlık için savunma sağlamak değil, kendimiz için bir özür ya da kendimizi Hristiyan olarak tanımlama cüretimizden kaynaklanan küçük düşürücü bir itiraf hazırlamaktır.⁴¹

Danimarka Resmi Kilisesi, Kierkegaard'ın gerçek Hristiyanlıktan ne kadar uzak olduklarına dair dürüstlük ricasına sessiz kaldı. Bunun yerine Kilise yeni liberal güçlerin gözüne girmeye çalıştı. Kierkegaard, Eylül 1851'den Aralık 1854'e kadar olan üç yıl boyunca herhangi bir şey bastırmadı. Kaynakları azalmaya başladı (basım masraflarını kendisi ödedi); ancak daha da önemlisi babasını derinden etkileyen Danimarka Başpiskoposu saygıdeğer Mynster'in ölmesini (30 Ocak 1854'te öldü) ve o sıralarda yönetimde olan son derece muhafazakâr A.S. Ørsted'in yönetimden düşmesini

⁴⁰ Quoted in Kirmmse, Kierkegaard in Golden Age Denmark, Indiana University Press, Bloomington, Ind, 1990, p.409.

⁴¹ Kirmmse, Op. Cit., p.408.

(Aralık 1854'te yönetimden düştü) bekliyordu.

Aralık 1854'te Kierkegaard uzun süredir tasarladığı "Hristiyanlığa saldırısına" başladı. Saldırının iki evresi vardır⁴²: (1) "*Anavatan (Fatherland)*" evresi (Aralık 1854-Mayıs 1855), bu gazetede yayınlanan, sürekli Danimarka Resmi Kilisesine aslında kendilerinin Yeni Ahit'in Hristiyanlığını temsil etmediklerinin "kabulü" çağrısında bulunan bir dizi makaleyi içerir ve tüm resmi dini eylemleri boykot çağrısıyla zirveye ulaşır:

Her kimsen, yaşamın her nasılsa, arkadaşım, hâlihazırda olan şekliyle (Yeni Ahit'in emrettiği Hristiyanlık iddiası ile birlikte) toplu ibadete katılmayı durdurursan (eğer yaparsan) daima bir küçük bir de çok büyük günahın olacak: Tanrı'yı kandırmaya çalışmıyorsun.⁴³

(2) "*An (The Moment)*" evresi (Mayıs 1855'ten ölümüne değin) kendi katkısıyla hayli geniş çaplı bir dağıtıma sahip olan dergisinde basılan makaleleri içerir. Dergisinde sonunda kendi zamanına göre oldukça radikal sayılabilecek bir şekilde devletten ve kiliseden ayrılma çağrısı yapar.

An'daki bir konu da, Sokrates'in⁴⁴ anıldığı ifadedir, Kierkegaard kendisini bir Hristiyan olarak görmez-ki bu yıllar önce *Korku ve Titreme*'de müstear adla söylediği bir şeydir- ama hiç kimse de değildir ve o en azından öyle olmadığını bilmektedir:

Ben bir Hristiyan değilim ve ne yazık ki başkalarının da öyle olmadığı açık-esasında onlar benim

⁴² Bknz. Kirmmse, Op. Cit., p.451.

⁴³ Quoted in Kirmmse, Op. Cit., p.462.

⁴⁴ Sokrates; kâhin ona tüm insanların en bilgisi olduğunu söylediğinde, kendisinin kendisinden başka bir şey bilmediğini, ancak öteki insanların bir şey bildiklerini sandıklarını (Sokrates bu belirlemeyi göstermek için hayatını insanlara soru sorarak geçirir) en azından kendisinin hiçbir şey bilmediğini bildiği için diğerlerinden daha bilge olduğunu öne sürer.

olduğumdan daha az Hristiyanlar. Çünkü öyle olduklarını varsayıyorlar ya da [Hristiyan] oluşlarına dair yalan söylüyorlar... Benim kendimle önümde duran benzerlik Sokrates'tir. Görevim Sokratik bir görevdir, Hristiyan oluşun tanımının yenilenmesi. Ben kendimi (ideal olanı hariç tutarak) Hristiyan olarak görmem ama açık ki ötekiler de çok daha az Hristiyanlar.⁴⁵

Kierkegaard, bir dâhi olmadan da -ki dehalar çok nadirdir- herkesin Hristiyan *olabileceğini*; ancak gerçekte bunun dâhinin ortaya çıkışından bile nadir olduğunu öne sürer.

An'daki bir diğer konuda da, doğal ve rahat yaşama arzusuna sahip insanların doğal olmayan ve rahatsız edici olan Hristiyanlığı yorumlamaları için “yalancı şahitleri” (papazlar) işe koşmuş olmalarıdır ki böylesi çok daha zararsız ve hoştur. Açıktan açığa Hristiyanlığı reddetmekten çok korkarlar, bu çok daha dürüstçe olurdu.⁴⁶

Bu “papazların” topluma karşı değeridir, kuşaktan kuşağa belirli bir miktar “gerekli” yalancı şahit, Hristiyanlık adı altında, tamamen Hristiyanlığa karşı güvende olmak, tamamen Putperestlik içerisinde güvende yaşayabilmek, hatta bu olgunun damıtılmış Hristiyanlık olduğunu düşünmek.⁴⁷

Devlet vardır çünkü herkesin ihtiyacı kolaylıkla karşılanmaktadır, o halde neden “ebedi kutsanma” da olmasın!⁴⁸ İkinci olarak, ruhban sınıfının görevi toplumsal eylemleri de onaylamaktır –“Papazların’ Hris-

⁴⁵ Quoted in Kirmmse, Op. Cit., p.464.

⁴⁶ “Özgür-düşünür ile resmi Hristiyanlık arasındaki fark, özgür-düşünür dürüst bir kişidir ve samimi bir şekilde Hristiyanlığın bir şiir, bir kurgu olduğunu *öğretir*. Resmi Hristiyanlık ise bir yanılsamadır...” (Quoted in Kirmmse, Op. Cit., p.470)

⁴⁷ In Kirmmse, Op. Cit., p.471.

⁴⁸ Bknz. Kirmmse, Op. Cit., p.474.

tiyanlığı kendisini dini kullanarak(aslında tam tamına zıt bir amaçla vardılar) aileleri bir araya getirmekte konumlandırır”⁴⁹ -çocuk vaftizi ve kiliseye kabul töreni gibi.

An’daki son konuda Kierkegaard, ruhban sınıfını insanların doğal arzusu olan sorumluluktan kaçmayı, aslında tam zıddını yapıyor olmaları gerekirken, cesaretlendirmekle suçlar çünkü Hristiyanlık tamamen bireysel sorumlulukla ilgilidir:

Tüm “insanlığın” açıkgozlülüğü tek bir şeye yönelmiştir, sorumluluk olmadan yaşayabilmeye. Papazın toplum için değeri herkesi, yaşadıkları her saat hatta yaptıkları en küçük şey için bile sonsuzca sorumlu kılmak için her şeyi yapmak zorunda olmalarıdır, çünkü bu Hristiyanlıktır. Ancak onların değeri, toplum sorumluluğu kendi üzerinden onlara doğru iterken riyakârlığı garanti altına almaktır.⁵⁰

2 Kasım 1855’te Kierkegaard caddede yere düştü ve Frederik’s Hastanesi’ne götürüldü. Tıbben “omurga iliğinde oluşan tüberküloza dayalı bacak felci”⁵¹ teşhisi konuldu. İki hafta sonra yakın arkadaşı Emil Boesen onu hastanede ziyaret etti ve hala söyleyecek bir şeyi olup olmadığını sordu. Kierkegaard şöyle cevapladı:

Hayır. Evet, benim için herkesi selamla. Herkesi çok sevdim ve onlara hayatımın acılarıyla dolu olduğunu ve bunun diğer insanlar tarafından bilinmez ve açıklanamaz olduğunu anlat. Herşey kibir ve gösterişmiş gibi görünüyor, oysa öyle değil. Kesinlikle başka insanlardan herhangi bir üstünlüğüm yok, söyledğim buydu ve bundan başka bir şey söylemedim. Bedenimde bir diken var bundan dolayı evlenmedim ve resmi kiliseye ait bir makamı

⁴⁹ Ibid., p.472.

⁵⁰ Ibid., p.471-2.

⁵¹ Hansine Andræ, in Kirmmse, *Kierkegaard ile Karşılaşmalar*, p.118.

kabul edemedim... Sanırım yeterince uygun, önemli ve zor bir görevim vardı. Ancak akılda tutulması gereken olgu şudur ki, şeyleri Hristiyanlığın en iç merkezinden gördüm.⁵²

Sona doğru, Kierkegaard ile kan bağı bulunmayan ama evlilik dolayısıyla akrabası olan genç Troels Frederick Troel-Lund diğer akrabalarının eşliğinde Kierkegaard'ı hastanede ziyaret etti. Kierkegaard ile geçirdiği son anlardan derinden etkilendi:

Elimi ona uzattığım vakit, diğerleri çoktan kaşıya yönelmişlerdi, yani yalnız sayılırdık. Elleriyle elimi tuttu-nasıl da küçük, ince ve şeffaf beyazdılar- ve yalnızca şunu söyledi: "Beni görmeye geldiğin için teşekkür ederim Troels! Ve şimdi iyi yaşa!" Fakat bu sıradan sözlere daha önce eşini benzerini görmediğim bir bakış eşlik etti. Yükseltilmiş ve yüceltilmiş parlak bir kutsama yaydı ve bana tüm odayı aydınlatıyormuş gibi göründü. Her şey o gözlerden akan ışığa odaklanmıştı: yüce sevgi, neşeli bir biçimde dağılmış hüznün, her şeye nüfuz eden saflık ve şakacı bir tebessüm. Benim için, bir ruhtan ötekine sızan, ilahi bir esin gibiydi, bir kutsama ki bana yeni bir cesaret, güç ve sorumluluk aşıladı.⁵³

Kierkegaard 1855 yılının Kasım 11'inin akşamı öldü, sonunda "derinden arzu ettiği huzura"⁵⁴ kavuşmuştu.

Cenaze töreninin nasıl yapılacağı Kierkegaard'ın ailesi içinde problem yarattı:

İki seçenek vardı. Ya olası en sessiz şekilde olmasına izin verilecekti ya da alışlageldik yöntem uygulanacaktı. Sessiz sedasız gömülmesine izin vererek -yani gizli kapaklı ve saklı bir biçimde- biri-

⁵² In Kirmmse, *Op. Cit.*, p.124-5.

⁵³ Troels Frederik Troels-Lund, in Kirmmse, *Op. Cit.*, p.190.

⁵⁴ *Ibid.*

nin çıkıp merhumun yaşamı boyunca yaptığı çalışmalarını öne sürerek (o zaman herkes bunun hakkında konuşuyordu) taraf tutup Kierkegaard'ın anısına saygısızlık edebilirdi-ki bu çalışmalar en hizmetini en iyi sessizlikle ve kayıtsızlıkla vermiştir. Öte yandan geleneksel yöntemle yapılmasına izin vererek -bir papazın övgüsüyle kiliseden başlayarak vs.- birinin güçlü bir şekilde bunun çelişki içerdiğine dair protestosuyla karşılaşılabilirdi çünkü herkesin bildiği üzere merhum papazları "istisnasız ve harfiyen, yalancı, riyakâr, yalancı şahit" olarak nitelendirmişti, tek bir dürüst papaz bile yoktu.⁵⁵

Karar Kierkegaard'ın kardeşi, bölge papazı Peter Christian Kierkegaard tarafından geleneksel yöntem yönünde verildi ve Kierkegaard'a övgüyü kendisi sundu. Kierkegaard'ın yeğeni, hastanede onunla ilgilenen stajyer Doktor Henrik Lund'un bu ikiye bölünmüş eylemin geçersizliğini duyurduğunda ve Kierkegaard'ın Kilise hakkındaki değerlendirmelerinde haklı olduğunu gösterdiğini iddia ettiğinde, kalabalıklar oraya akın etti ve "mezarlıkta büyük bir skandal meydana geldi."⁵⁶ Konuşmasını şu sözlerle bitirdi:

...hem kendi adıma hem de onun adına burada bulunuşumuzu, "resmi Hristiyanlığın" desteğiyle, Tanrı'ya ibadet olarak görmeyi protesto ediyorum çünkü o buraya defalarca tekrarlayarak ifade ettiği vasiyetinin aksine zorla getirilmiştir. Buraya gelişimin nedeni tam olarak neyin olacağından emin olmamamdır. Ne olursa olsun, "resmi Hristiyanlığın" ne olduğunu anladıktan sonra, ne ben ne de o "resmi Hristiyan" bir eylemde hazır bulunmazdık.

⁵⁵ *Ibid.*, pp.190-1.

⁵⁶ Hans Lassen Martensen'den L. Gude'ye mektup, Kasım 18, 1855, Quoted in Kirmmse, *Op. Cit.*, p.135.

Konuştum ve ruhumu özgürleştirdim”⁵⁷

Öldüğünde bile Kierkegaard karşıtlıkların merkezindeydi. Herhalde bundan hoşlanırdı.

Yanılıcı bir şekilde olaysız bir varoluşa yönelen, sokaklarda insanlarla dostane bir şekilde her gün sohbet eden ve yalnızca evinde yalnızken yazan, toplumun sevgi ile sarıldığı neredeyse her görüş ile yüce düşüncelerini ifade ederek mücadele eden ve yine bu dünyada nadiren bulunan yaşamı hakkında derin düşüncelerini-birçoğunun henüz duymaya hazır olmadığı türden düşünceler -açık eden bir kişinin yaşamı böylelikle sona erdi.

O böyle yaşadı: yürüyerek, at arabası gezintilerine çıkarak, sohbet ederek ve her şeyin üzerinde hep yazarak, daima yazarak. Kaleminin yardımıyla yalnız kendi zamanıyla değil kendi kendisiyle de konuştu. Mürekkebin çok fazla rol oynadığı birkaç insandan biriydi. Öldüğünde basılmış otuz cilt bıraktı ki bunlar bir araya getirildiğinde neredeyse(kendi deyişiyle) literatür içinde literatür oluşturur ve yine aynı büyüklükte birçok geniş cilt el yazmaları bıraktı. Ve yazdıklarının neredeyse tümü yaşamının son on iki yılında yazıldı. Böylesine tuhaf ve dışsal görünüşü donuk, burada, Danimarka'da var olmuş en içsel olarak heyecanlı yaşamlardan biridir.⁵⁸

⁵⁷ Quoted in Kirmmse, *Op. Cit.*, p.135.

⁵⁸ Georg Brandes, In Kirmmse, *Op. Cit.*, p.98.

Kierkegaard'ın Felsefesi

[Kierkegaard'ın] yaşayan her bireyden isteği, tek olmaları, kim oldukları konusunda endişelerinin olması, ebedi kaderleri hakkında aldırışsız olmamaları ve zamanlarının göreliliklerinden kaçınmak için yaşamlarının başlangıç noktası için mutlak bir yön bulmalarıdır. Böyle birisine Kierkegaard ilk olarak dolaylı daha sonra da hitabet ile bağlantılayarak doğrudan konuşur. Ve böyle birinin dinlerken hata yapması çok zordur.-Robert Bretall¹

Giriş

Søren Kierkegaard'ın felsefesini özetlemeye çalışan bir kişi en az üç şeyi göz önünde tutmalıdır: (1) Eserlerinin birçoğunu kendi adıyla imzalamamıştır özellikle de kendisini üne kavuşturanları. Kurgusal müstear adlara sahip yazarların iddiasına göre o eserlerde içerilen “gerçeklikler” Kierkegaard'ın kendi düşünceleri olmak zorunda değildir. Bunun yerine, üzerinde uzlaşılan düşünce, bu eserlerin bize verdiği “gerçekliklerin” yalnızca belirli, kısıtlı bir yaşamın bakış açısından olduğudur. (2) Kierkegaard sistematik bir filozof değildi. “Sistemlere” isyan ediyordu. (1) ve (2)'nin birbirine bağlı olduğunu göreceğiz çünkü çalışmalarında müstear adlı yazarları kullanmak, yaşamda tek bir “doğru” bakış açısının bulunmadığına inanan biri için

¹ Bretall, Op. Cit., pp.xxiv-xxv.

tamamen uygundur. (3) Son olarak Henry E. Allison'un belirttiği gibi:

Kierkegaard her daim anlaşılması güç olarak kalmıştır. Yaşamı boyunca hayranlık duyduğu Sokrates gibi, görevinin açıklama yapmak yerine içnelemek olduğuna inandı...²

Bu Kierkegaard'ın çalışmalarının içerildiği etraflı bir felsefenin olmadığı anlamına gelir mi? Aksine bana göre farklı bakış açılarının parçaları bir araya getirilerek etraflı bir felsefe oluşturulabilir. Daha da ötesi yazılı metinlerinden, bize onun gördüğü "büyük resmi" gösterebilecek genel gerçeklikler bulabileceğimizi düşünüyorum. Mutlak konular tekrar edilerek vurgulanmıştır. Kierkegaard'ın "öznellik gerçekliktir", "ya/ya da", "varoluşun estetik, etik ve dinsel evreleri", tutku ve "yaşamdaki en önemli şey", "kendini kazanmak, kendi öz ben'ini elde etmek" ile ne demeye çalıştığını anlamak onun felsefesini kavramamızı sağlayacaktır. Bize nasıl yaşamamız gerektiğini söylememesine rağmen Kierkegaard seçim yapmanın önemini ortaya koyar, seçim yapmanın neleri içerdiğini tanımlar ve kendimizi seçmemizin neden hayati öneme sahip olduğunu ve bunu zamanında yapmamız gerektiğini anlatır. Kierkegaard, okuyucusundan diğer birçok filozofun talep ettiğinden fazlasını talep eder. Bu onun "gerçeklerinin" kavranmasının çok zor oluşundan değil felsefesinin, eğer okuyucu bu gerçeklikleri alıp kendi yaşamına uygulamazsa hiçbir anlam ifade etmeyecek şekilde oluşundandır. Yine onun metodunda karşılaştırma Sokrates ile yapılır.

Sokrates gibi Kierkegaard da kendi dinleyicisini, içgözlemsel ben-bilgisinin temel eylemini ger-

² "Christianity and Nonsense" in *Kierkegaard: A Collection of Critical Essays*, Edited by Josiah Thompson, Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1972, p.323

çekleştirene değin iğneleyen bir tür at sineğidir. Fakat o sensin okuyucu, işin özsel olan kısmını yapması gereken kişi...³

Okuyucuyu ilerleyen bölümlerde Kierkegaard'ın felsefesinin duygudaş bir takdimini yapacağım hususunda uyarmalıyım. Üç açıdan duygudaş olacaktır. İlk olarak, Kierkegaard'ın felsefesini bütünlüklü bir şekilde özetlemenin olası olduğu her durumda bunu yapmanın tutarlı ve makul olduğunu göstermek için “şefkatli yorum ilkesini” kullanacağım. Yalnızca metinsel saflığı savunanlar bu yaklaşımdan hoşnut olmayacaklardır ancak Kierkegaard'ın felsefesinde kelime oyunları yapacak şeyler bulmak yerine daha dikkate değer şeyler bulmakla daha fazla ilgileniyorum. İkinci olarak, Kierkegaard da diğer filozoflar gibi-hepsi değilse de- birçoğu gibi kendi zamanının bir ürünüdür. On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında olan şeylere, özellikle de kendi ülkesi Danimarka'da olanlara, tepki gösteriyordu. Her nasılsa, hâlihazırda var olmayan belirli durumlara tepki olarak ortaya çıkan çalışmalarının olası en dar yorumunu vermekte direneceğim ki bu 21. Yüzyılın dönüşümüne dair söyleyecek bir şeyi olup olmadığı konusunda yaptığımı sorgulanabilir hale getirebilir. Kierkegaard'ın temel fikirlerinin en geniş yorumlarını vermeye çalışacağım çünkü tüm *büyük* filozoflarda olduğu gibi, bugün bize söyleyecek çok şeyleri olduğuna inanıyorum. Son olarak itiraf etmeliyim ki, Kierkegaard'a her geri dönüşümde kendimi daha fazla etkilenmiş buluyorum. Okuyucu, seni Kierkegaard'ın büyüklüğüne ikna etmeyi isterim. Bu kendim için belirlediğim birincil görevimdir.

Kierkegaard'ın felsefesi hakkında bir tartışmaya, kendi zamanında neye karşı olduğunu göstererek baş-

³ Henry D. Aiken, *The Age of Ideology (İdeoloji Çağı)*, Chapter XI, “The Advent of Existentialism: Søren Kierkegaard,” New American Library, New York, 1956, p. 226.

lamak yerindedir çünkü bu, bize onun kendi fikirlerini daha açık hale getirmemizde yardımcı olacaktır. Bu benim Kierkegaard'ın felsefesinin 19. Yüzyılın erken dönem kültürüne, felsefenin durumuna ve Hristiyanlığa dair birtakım endişelerine aşkın bir şekilde özetinin yapılabileceği yönündeki eğilimime aykırı görünebilir. Bununla beraber, kendi çağında bir eğilim vardır ve bu eğilime her çağda insanların sahip oldukları görüşlerde fazlaca itiraz edilebilir şeyler bulduğuna inanıyorum.

Kierkegaard Neye Tepki Gösteriyordu

Bıraktığı entelektüel miras ile-Marx'ın daha sonra söylediği ve Kierkegaard'ın tepki gösterdiği -19. Yüzyılın yaşamını "büyük ölçüde etkileyen" Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in (1770-1831) felsefesinin kısa bir özetini vererek başlayalım.

Hegel

Hegel'in olgunluk dönemi eserlerinde, Hegel'in Sistem'ine temel teşkil eden beş önemli fikir vardır (özellikle Bknz. *Phenomenology of Spirit* (*Tinin Fenomenolojisi*), 1807): (1) Hegel'e göre felsefe *bilimsel* olmalıdır ki nesnel, rasyonel ve sistematik olabilsin. (2) Geist kavramı (genellikle "Tin" ya da "Akıl" çevrilir ve "Gerçeklik", "Mutlak" ve "İdea" olarak atıfta bulunulur) tanrısal olana eşittir ve hepimizin içindedir. Hegel insana aşkın olan, insan varlığından ayrı bir varlık olan ve ona yabancılaşma hissedilebilecek Tanrı kavramını, insan zihni ile birlikte olan içkin bir Tanrı ile yer değiştirir. Birçok Hegel uzmanı Hegel'in "Geist" kavramının Kant'ın "Transcendental ego (aşkın benlik)" kavramından, "gerçek" benlik algılanamaz, ancak hiçbir şekilde deneyime sahip olamayacak herhangi bir kişi için üzerinde tartışılabilir bir varsayımdır. Kant'ın "transcendental ego" kavramı, birey-

leşme ihtimali hariç -numenal dünyada bulunduğundan ve böylelikle Anlama yetisinin kategorilerine (tekillik ve çoğulluk dâhil) uygulanmaz -Hegel'in "Geist" kavramına benzer şekilde tanrısal olarak düşünülmüştür. (3) Onun görüşüne göre *tarih*, basitçe olayların kronolojisi değil aynı zamanda *ilerleme* sergileyen bir şeydir. Tarihin bir amacı vardır bu da Geist'in aşamalı olarak tanınmasıdır. Hegel şimdiki zamanı, geçmişin bir amacı ya da nihai bir ürünü olarak görür. Felsefenin görevi şimdiki zamanı geçmişle bağlantılayarak rasyonalize etmektir. (4) Hegel *diyalektiğinde* tarih bir aşamadan ona zıt olan başka bir aşamaya gider ve buradan da önceki iki aşamada doğru olanın korunduğu üçüncü aşama olan *senteze* gidilir. Hegel'in özgürlük anlayışı canının istediğini yapabilme olarak görülen popüler *özgürlük* anlayışından oldukça farklıdır. Bunun yerine Hegel'e göre özgürlük, kişinin tarihsel olarak evrilen toplumun içerisindeki üyeliğinin bilincini gerektiren bir "kendini gerçekleştirme" gücüdür. Nihayetinde özgür insan Prusya Devleti içinde ödev ve sorumluluklarını bilen kişidir, Hegel için Prusya, Geist'in nesnelleştiği ve insanların kendi tekilliklerinin evrensellikleriyle tam bir sentezidir.

Kierkegaard bu görüşlerin her birini reddeder: (1) Şu ana değin Batı Felsefesini hâkimiyeti altına alan ve Hegelci Sistem ile doruğuna ulaşan akıl ve nesnel gerçeklik arayışı vurgusu, aklın ve nesnelliğin sınırlarını kavramaz.

...önemli olan *benim için* olan gerçeği, *uğrunda yaşayabilip ölebileceğim fikri* bulmaktır. Sözde nesnel gerçekliği keşfetmek, tüm felsefi sistemler üzerinde çalışmak ve gerektiğinde hepsini yorumlamak ve her bir sistem içerisindeki tutarsızlıkları göstermek ne işe yarar. Bir devlet teorisi geliştirmenin ve tüm ayrıntılarını tek bir bütünlükte bir araya getirmenin ve yine içinde yaşamadığım, yalnızca başkalarının desteğiyle ayakta durabilen bir

dünya inşa etmenin bana ne faydası olabilir. Gerçek soğuk ve çıplak bir şekilde karşımda dururken onu algılayıp algılayamadığımın bana ne faydası var? Kesinlikle, anlamanın koşulsuz buyruğunu inkâr etmiyorum, bunun üzerinden insanlar üzerinde çalışılabileceğini kabul ediyorum, fakat o yaşamıma sokulmalı, bu benim için en önemli şeydir. Afrika çöllerinin suya hasreti gibi ruhum buna hasret.¹

Kierkegaard'a göre eylem için gerekli olan, "uğrun-da yaşanıp ölünecek şeyi" bulmak, akıl ve nesnellik değil *tutku* ve *öznelliktir*. Rasyonel, nesnel felsefe arayışı entelektüel anlamda heyecan verici olabilir ama yaşamınıza yardımı dokunmayacaktır. "Genellikle filozoflar (diğerlerine benzer şekilde Hegel de) çoğu insan gibi, üzerinde spekülasyon yaptıkları kategoriler yerine gündelik amaçlar için oluşturulmuş kategoriler içerisinde varolurlar.² Kierkegaard, felsefeden bize nasıl *yaşamamız* gerektiği hususunda tavsiyelerde bulunmasını ister.

(2) Birey, Hegel'in hem Geist teorisinde hem de evrensel bilinç içerisinde bertaraf edilmiştir. Hegel'in görüşüne göre bireyler esasen kendi çağlarının temsilcileridir. Belirli türden duygu ve düşüncelere sahip birey için, öznel bakış açısına yer yoktur ki Kierkegaard'ın endişesi bunun üzerinedir:

Kierkegaard'a göre, Hegel'in fazlaca övülen tarihsel bilinci kişinin kendisini varolan bir varlık olarak daha mükemmel bir biçimde anlamasının yolu olmaktan ziyade esasında ondan kaçıştır... Hegel'in tüm başarısı bireyin tekil (biricik) varoluşunu, tüm soyutlamaların sonucu olan Mutlak içerisinde somut varoluşunun son kalıntıları da yok

¹ *Journal*, 1835, in Bretall, *Op. Cit.*, p.5.

² *Journal*, 1835, quoted in Robert Solomon, *From Rationalism to Existentialism*, Harper and Row, New York, 1972, p.78.

olana değin, bu soyutlama içinde eritmesidir.³

Ayrıca Tanrıyı Geist'a indirgemekle de Hegel, insan ile tanrı arasındaki uzaklığı ortadan kaldırarak dinselliği çok kolay bir şey yapmaya çalışmıştır.

(3) Hegel'in geçmişe-bakışı, evrimsel tarihsel bakışı, *şu an*'da eylemek zorunda olan ve seçimler yapması gereken yaşayan insan varlığını görmezden gelir: "Filo-zofların söylediği gibi, yaşam geriye doğru anlaşılır sözü tam olarak doğrudur. Ancak, yaşamın ileriye doğru yaşanması gerektiği önermesini unuturlar."⁴

(4) Hegel'in açık bir şekilde çelişik görüşlerin sentezlenebileceği/sentezlenmesi gerektiği iddiası, Kierkegaard'ın yaşamın "ya/ya da"lardan oluşan seçimler yapmak olduğu düşüncesine temelden aykırıdır. Bil-hassa Kierkegaard'a göre birey, kendi yaşamına özel ve birbiriyle bağlantılı üç farklı yol içinden seçim yapmalıdır.

(5) Kierkegaard, Hegel'in bireylerin kendi çağları-nın akılsal ideallerini onaylamak olarak öne sürdüğü "pozitif" özgürlük kavramına -ki Kierkegaard için bu hiçbir şekilde özgürlük değildir- şiddetle karşı çıkar. Kierkegaard'a göre bu üçüncü tekil şahısların sorumluluk almaktan kaçış denemeleridir ve bu duruma Kierkegaard'ın bireysel özgürlük üzerine yaptığı vurgu izin vermeyecektir.

Dinsel Olmak için Neyin Gerekli Olduğuna Dair Önceki Görüşler

Kierkegaard'dan önce teologlar ve filozofların düşüncesine göre, kişinin bir tanrıya inanabilmesi için o dinin doktrinlerinin akılsal olarak savunulabilir olması gerekliydi. Bu düşünceler içerisinde Tanrının varlığına

³ Aiken, *Op. Cit.*, pp.226-7.

⁴ *Journal*, 1843, in Solomon, *Op. Cit.*, p.78.

dair birçok kanıt⁵ ve Kötülük Problemi ve diğer açık problemler için, Tanrının niteliklerinin her biri ile uzlaşarak ve dünyanın önümüzde durduğu şekliyle, çözüm vardır. Biraz olsun farklı bir hamle gibi görünse de hala Tanrıya inanmayı akılsal olarak haklılandırma denemesi olarak Kant dinin merkezi doktrinlerinin ahlakın varsayımları olarak kabul edilmesi gerektiğini tartışır.⁶

Sıradan insanlar, dinsel liderler tarafından ailelerinin dinlerine otomatikman mensup oldukları yönünde cesaretlendirilmişlerdir. Belki de, Hristiyanların vaftiz oluşu gibi sembolik bir ritüele de katılmak zorunda kalmışlardır. On dokuzuncu yüzyılda Kierkegaard'ın Danimarka'sı gibi bir ülkede Kilise ile Devlet arasında herhangi bir ayırım yoktu, kişi kendini o ülkede yaşamakla Hristiyan olarak görebilirdi. Kierkegaard, dinsel olmayı bihassa da Hristiyanlığı rasyonelleştirmeyi ve kolaylaştırmayı deneyenlere şiddetle itiraz etmiştir. Onun görüşüne göre yalnızca tanrıya inanmamak rasyonel değildi, aksine inanmak pozitif olarak *irrasyoneldi*. Dahası dinin bu özelliği sanılanın aksine dini zayıflatmaz, aksine güçlendirir çünkü *inancı* mümkün kılar. Kierkegaard'ın düşüncesine göre gerçekten Tanrıya inanmak yalnızca dudak oynatma eylemini gerçekleştirmek kadar kolay değildi, hatta dünyadaki en zor şeydi. Kierkegaard'a göre bizler yine de gerçek müminler olabilecek kapasiteye sahibizdir ve bu çaba

⁵ En önemlileri Ontolojik, Kozmolojik ve Teleolojik kanıtlardır.

⁶ Kant'ın argümanın esasında şu şekilde gitmektedir: Ahlaklı olmalıyız, Koşulsuz Buyruğun geçerliliğini anlıyoruz: fakat gerçekçi olmak gerekirse iyi davranışlarımızın *bu* dünyada zorunlu olarak ödüllendirilmeyeceğini biliyoruz. Bundan dolayı ahlaklı oluşun anlamlı olabilmesi için erdem ve mutluluğun muhtemel bir birleşimi, erdemli olmak için nihai bir ödül (summum bonum-en yüksek iyi) olmalıdır. O halde bir Tanrı olmalıdır ve bu Tanrı ve ölümden sonra yaşam olmalıdır ki Tanrı bu dünyadaki davranışlarımıza göre ödüllendirsin ya da cezalandırsın.

sarf etmeye değerdir.

Kierkegaard ayrıca örgütlü dinin merkezi kurumlarını, dinsel oluşun bir grup eylemi olduğunu fikrini, reddetmiştir. Kierkegaard'a göre dinsel olmak Tanrıyla birebir ilişki kurmayı gerektirir ve bunu yaparken kimse size yardım edemez. Başkaları ile bazı dinsel hizmetlere katılmanız sizi otomatikman dinsel yapmayacaktır. Bunun yanında Kierkegaard, dini sulandırarak Tanrıya inanmayı kolaylaştıran çağını da *tutkudan* yoksun olmakla eleştirmiştir. İnsanlar yeterince düşünseldi, belki de çok fazla düşünsel. Aşırı düşüncede, fazlaca soyut düşünce vurgusunda tehlike vardır, iradenin felç olmasına yol açabilir: “Bir şeyi yap ya da yapma-her iki durumda da pişman olacaksın.”⁷ Kierkegaard'a göre eylemek, yaptığımız şeyin doğru olduğunu garantilemeden seçimler yapmaktır. Davranışın doğru tek bir yolu yoktur; yalnızca *senin için doğru olan* vardır ve bunun tek yargıcı sensindir. Nasıl yaşayacağına karar vermek entelektüel bir seçimdir, bir şeye tutkuyla sadık kalmayı gerektirir ve riske edeceğiniz şey kişinin kendisine çok benzerdir.

Ayrıca Kierkegaard; çağının, insanların bir araya gelerek gruplaştığı ve bireylerin kendi üzerine risk alma heveslerini kıran, konformist eğilimlerinin de eleştirmeniydi. “Halk”, “Birey” ile olan savaşını kazanıyordu ve bu savaşın en büyük mücadele aracı olarak Basın en düşük seviyeli sözcüydü. Kierkegaard'a göre “Halk”ın, bir soyutlamanın parçası olmanın problematik yanı, ona ait olan “tek bir bireyin bile gerçek bir sadakat gösterememesidir”.⁸ Fazlaca güç vardır Halk'ta ama o hala “hiçbirşey”dir. Kişi birey olmaya cüret etmelidir ki ancak bu şekilde anlamlı bir hayata yönelebilir.

⁷ *Either/Or*, Vol. II: *Equilibrium Between the Aesthetical and the Ethical in the Composition of Personality*, in Bretall, *Op. Cit.*, p.98.

⁸ *The Present Age*, quoted in Bretall, *Op., Cit.*, p.226.

Her Çağdaki Eğilimler

Kierkegaard'ın Hegel'in felsefesinde ve kendi çağındaki tavırda eleştirdiği eğilimlerin her çağa ait eğilimler olduğunu düşünüyorum. Her çağda insanlar kendilerini toplumla tanımlamaya, bulundukları yer ve zamanın ürünü olduklarını düşünmeye eğilimlidirler çünkü bu durum onların eylemlerinde kendi adlarına alacakları sorumluluktan kaçmalarını sağlar: “ölüm korkusundan bile daha çok bireysel korkular mevcut... kendi adına bir şeyi riske et[mek].”⁹ Her çağda insanlar herhangi bir şeye tutkuyla sadakat göstermekten, özellikle de garantisi yoksa, korkmuşlardır. Her çağda genel eğilim, büyüklüğün ve biricikliğin cesaretini kırmak için insanları en düşük temsilci konumuna düşürmek yönündedir. “İnsanların büyük bölümünün üzücü ve komik durumu”, “kendi evleri olmasına rağmen mahzenlerde yaşamayı tercih etmeleridir.”¹⁰ Her çağda insanlar, hiçbir çaba harcamadan dinin kendilerine getireceği rahatlığı ister:

...burjuvaların Tanrı sevgisi; sebzelerin canlılığı en üst derecede iken, elleri rahatlıktan karınlarının üzerinde kavuştuğunda ve başları koltuğun yastığına gömüldüğünde, uyku sarhoşu gözleri tavana doğru zor şer bakarken, başlar.¹¹

Temelde, insanlar kolay ve güvenli bir yaşamı isterler.

Kierkegaard'ın gözünde tüm bunların içerisindeki problem, gerçek insan kategorisini anlamayıştır ve “Halk”ın bir parçası olarak kolay bir yaşam sürmekteki tehlike de treni kaçırmış olmaktır. Başkalarını etkilemiş olsan bile, hayattaki en önemli şeyi, kendini

⁹ *The Present Age*, in Bretall, *Op., Cit.*, p.226.

¹⁰ *The Sickness Unto Death*, quoted in Bretall, *Op., Cit.*, p.346.

¹¹ *Journal*, 1837, in Bretall, *Op., Cit.*, p.226.

kaybettin. Bunu anlayacağın bir “geceyarısı vakti” gelecek ve herhangi bir şey yapmak için çok geç olacak.

Çalışma Sorusu

1. Kierkegaard felsefesini geliştirirken neye tepki gösteriyordu? Kendi çağındaki insanların eğilimleri hakkındaki endişelerinin günümüzde yaşayan insanlar için geçerli olduğunu düşünüyor musunuz?

Kierkegaard Felsefesinin Ana Temaları

Şimdi Kierkegaard'ın felsefesinin ana temaları olan (1) Bireycilik, (2) "Gerçeklik öznelliktir", (3) "Ya/ Ya Da", (4) Varoluşun Üç Evresi (Sphere), (5) İman, (6) Kalbin Saflığı", (7) Tutku ve (8) Yaşamdaki en önemli şey: kendini kazanmak, kendi ben'ini elde etmek"i değerlendirmeye hazırız.

Bireycilik

Mezar taşıma ne yazacağım sorulsaydı, bu "Birey"¹ harici başka bir şey olmazdı.

Şu dünyada gerçekten yalnız duran, yalnızca kendi vicdanından tavsiye alan kişi -işte o adam bir kahramandır...²

Tüm bu söylenenlerin ötesinde Kierkegaard için söylenebilecek tek bir şey varsa, o da Kierkegaard'ın bir "Bireyci" olduğudur. Kierkegaard için tek önemli varlık "var olan bireydir" ve tüm yazıları var olan bireye anlamlı ve başarılı bir yaşam sürmesi için yardım etme üzerine tasarlanmıştır. Kierkegaard, kişinin nasıl yaşaması gerektiği hususundaki probleme getirilen kolektif, toplumsal çözüm önerilerini reddeder.

¹ *Journal*, in Bretall, *Op., Cit.*, p.258.

² *Journal*, early 1850's, in Bretall, *Op., Cit.*, p.429.

Her yalnız birey seçimler yapmalı ve kendi özgün yolunu takip etmelidir.

Kierkegaard'ın bir bireyci olduğunu söylemekle ne kastettiğimizi anlamak için, sıkça birbirine karıştırılan Bireycilik ile Etik Egoizm arasındaki ayrımı yapmamız önemlidir. Bu iki düşüncenin de aynı olduğunun düşünülmesinin bir nedeni de her ikisinin de karşıtının Kolektivizm olmasıdır. Bununla beraber ben Kolektivizm₁ ve Kolektivizm₂ olarak sırasıyla her iki düşüncenin karşıtlarını adlandıracam.

Bireycilik ile Kolektivizm₁ arasındaki düşünsel çatışma, insan varlıklarının kategorisini tartışırken temel birimin bireysel bir insan varlığı mı yoksa grup içerisindeki kişiler mi olduğu üzerinedir. Bizler özümüzde sosyal varlıklar olduğumuz için özellikle bireyler üzerine yoğunlaşmak yanlıştır dolayısıyla sosyologlar ikinci görüşü destekler görünmektedir: “kendimizi bizler yaratmadık... ne isek o olduğumuz şeyi bizi şekillendiren toplumlara borçluyuz...”³ Bu görüşe göre bizler sosyal koşulların ürünleriyiz o halde ikincil anlamda üyesi olduğumuz toplumun görüşlerinin somutlaşmaları olmamız- etik değerler de dâhil olmak üzere- dışında birbirinden ayrı bireyler hakkında konuşmak mantıksızdır. Öte yandan Bireyciler de, bireyler olarak yaşamımızı nasıl yaşayacağımızı değerlerimizi de içerecek şekilde kişinin seçim yapabileceğini, yapması gerektiğini iddia ederler. Belirli bir grubun değerlerini kabul etmeyi ya da etmemeyi seçebiliriz. Bundan sonra gelen ayrım da, değerın bireylere mi yoksa gruplara mı bağlı olduğudur.

Daha önceki Hegel felsefesi üzerine olan tartışmamda açık bir şekilde Hegel'in Kolektivizm₁ anlayışına sahip olduğunu ve Kierkegaard'ın da bunu red-

³ R. Bellah, R. Madsen, W. Sullivan, A. Swindler, and S. Tipton, *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*, University of California Press, Berkeley, California, 1985, p.295.

dettiğini anlatmıştım. Hegel felsefesinde:

Bireysel bir kişi olmak yürürlükten kaldırılmıştır ve her spekülâtif düşünür geniş anlamda kendisini insanlık ile karıştırmakta, bunun sayesinde sonsuzca büyük bir şey olmakta- ve aynı zamanda hiçbir şey bile olamamakta.⁴

Kierkegaard'a göre gerçek yaşamda kolektif insan varlığı diye bir şey yoktur. Yalnızca bireysel insan varlıkları vardır.

Etik Egoizm ile Kolektivizm₂ arasındaki fark, değerlerin bireylere mi yoksa gruplara mı bağlı olduğu değil bireylerin kendi değerlerini seçip seçemeyeceği üzerinedir. Konu *değerlerimiz neler olmalıdır*'a dönüşmektedir. Etik Egoizme göre kişi her zaman kendi çıkarı doğrultusunda eylemelidir. Öte yandan, kolektivist₂ kişinin eylemlerinde grup için en iyi olana göre eylemesi gerektiğine inanır. Daha sonra da görüleceği üzere, Kierkegaard'a göre bireyin nasıl bir yaşam süreci konusunda Etik Egoizmi kabul etmek *bir* seçenek iken Kolektivizm₂ de diğer bir seçenektir. (Kişinin şahsi seçimi olmasa bile.) Aslında Kierkegaard'a göre *bireyler* yaşamlarında, farklı değerleri seçebileceğimiz seçimler ile yüz yüze gelirler ve bu durum Kierkegaard'ın bir bireyci olduğunu ve Kolektivizm₁'i reddettiğini gösterir.

Şimdi Bireycilik ile Etik Egoizm arasındaki fark kısaca ve açık bir şekilde ortaya konulabilir: Bireyciliğe göre, bireyler kendi değerlerini seçebilirler ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket *edebilirler*, fakat bu şekilde yapmayabilirler de. Etik Egoizme göre, kişi kendi çıkarı doğrultusunda hareket *etmelidir*. Benzer şekilde Kolektivizm₁ ile Kolektivizm₂ arasındaki fark şöyledir, Kolektivizm₁ değerlerin kolektif olarak seçildiği görüşüdür ve toplumun, böyle bir zorunluluk

⁴ *Concluding Unscientific Postscript*, in Bretall, *Op., Cit.*, p.206.

olmasa da, bireyi kendi grubunun çıkarı için feda etmesini *gerektirebilir* buna karşın Kolektivizm₂ bireylerin bir bütünlüğüne toplumun çıkarı için eylemleri *gerektiği* görüşüdür.

Tüm bu ayrımları aklımızda tutarak, Kierkegaard'ın durumunu, Bireyci olduğu söylenen bir diğer büyük on dokuzuncu yüzyıl filozofu olan Friedrich Nietzsche ile karşılaştırmak ilginçtir. Nietzsche birbirinden farklı iki tip insan olduğunu iddia eder: bunlar köleler ve efendilerdir. Yalnızca görelilik olarak az sayıda olan efendiler kendi değerlerini seçme gücüne sahip olabileceklerdir. Nietzsche, güçlü irade sahibi, yaratıcı-kelimenin dar anlamıyla sanatçı- olan bu kişilere kendi olanaklarını ve yeteneklerini geliştirmeye odaklanmalarını, bu şekilde yaşamlarını dolu dolu geçirmelerini öğütler. Bu gruba ait insanlar için, kölelerin büyük bir bölümünün kendi doğal efendilerini hizada tutmak için uydurdukları yaratıcılığa kara çalan “mutlak değerler”in zincirlerinden özgürleştirmek adına yazar. Köleler topluca eylerler, bu da onların devasa gücünü yaratır. O halde Nietzsche kısmi bireycilik, kısmi kolektivizm₁ taraftarıdır buna zıt olarak Kierkegaard ise *herkesin* kendi değerlerini seçebileceğini ve seçmesi gerektiğini söyler. Daha da ötesinde, Nietzsche'nin belirli bir değer sistemi olarak Etik Egoizmi efendiler için savunduğunu söyleyebiliriz, buna karşın Kierkegaard her ne kadar kişinin yaşamı için geçerli seçenek olarak görse de, Etik Egoizmi kimseye tavsiye etmez.

Gerçeklik Öznelliktir

Öznellik gerçekliktir, öznellik gerçekliktir.⁵⁶

⁵ *Concluding Unscientific Postscript*, “The Subjective Thinker,” in Bretall, *Op., Cit.*, p.231.

⁶ Özgün metinde “Subjectivity is truth, Subjectivity is reality” olarak geçmektedir. Truth ile reality arasında Kierkegaard'ın kullanımı açı-

Gerçeklik öznellik olduğunda, gerçekliğin kavramsal belirlenimi, nesnelliğin antitezinin ifade edilişi, yolun çatallandığı yerin bir hatırasını içermelidir; ayrıca bu ifade öznel içsellik gerilimini de gösterecektir. İşte burada gerçekliğin bir tanımı: *En üst derecede tutkulu içsellik uygunluk-süreçine dayanan nesnel belirsizlik gerçekliktir* ki bu *varolan bir birey için elde edilmesi olası en yüksek gerçekliktir.*⁷

Kierkegaard'ın bir bireyci olduğunu ve bunun, ona göre, ifade ettiği şeyin değerlerin bireye bağlı olduğunu görmüştük. Hepimizin nasıl yaşamamız gerektiği hususunda kabul edebileceği mutlak değerler, mutlak gerçeklikler yoktur. Bunun yerine uğurda yaşamaya ve ölmeye değer olan şey her bir bireyin kendisine bağlıdır. O halde Tanrı'ya inanıp inanmayacağımız yalnızca bize bağlıdır.

“Gerçeklik öznelliktir” iddiası birçoğumuza tuhaf hatta paradoksal görünür. Kierkegaard buna, bilimin bizleri “demoralize” ettiği yönünde cevap verirdi.⁸ Bilim dünya hakkında, kişisel duygular ve fikirlere aşkın, nesnel olgular keşfetmeyi amaçlar. Kierkegaard'a göre bilimin sorunu, onun değerlerinin kısıtlı olmasıdır. Ne kadar başarılı olduğu hiç önemli değil, bize nasıl yaşayacağımızı asla söyleyemeyecektir; ancak hala, Rönesans'tan bu yana bilim daha da önemli hale gelmiştir.

Descartes ile başlayan süreçte modern felsefenin tarihi, bilimsel yaşam görüşü tarafından oldukça büyük oranda etkilenmiştir. Descartes'ten Kant'a kadar olan dönemde felsefenin merkezi problemi epistemolojiktir:

sından herhangi bir fark görmediğimizden dolayı her iki kavramı da gerçeklik ile karşılamayı uygun gördük.

⁷ *Concluding Unscientific Postscript*, “The Subjective Truth: Inwardness, Truth is Subjectivity,” in Bretall, *Op., Cit.*, p.214.

⁸ *Ibid.*, p.212.

Bizim dışımızda varolan bir dünyanın (“orada” bizim algımızdan bağımsız var olan bir dünya) varlığından nasıl emin olabiliriz ve böyle bir dünya olduğunu var saydığımızda bu dünya neye benzemektedir? Odaklanma, *dış dünya* ve bizim onu algılayışımız üzerineydi.

Immanuel Kant odağı dış dünyadan, onu algılayan ve onun içinde eyleyen *özneye* çevirdi. Bu onun felsefedeki “Kopernik devrimi” idi. Ancak onun ilgilendiği özne, Kierkegaard’ın felsefesinin odaklandığı *bireysel* bir özne olmak yerine, gerçekten de *genel* bir öznedir. Kant kökten bir öznelliğe doğru ilk adımı attı, Kierkegaard ise nihai sıçramayı gerçekleştirdi.

Kant şeyleri, bize göründükleri gibi olan –fenomen –ve kendinde–şeyler –numen– olarak ayırdı. Onun iddiasına göre algıladığımız dünya, fenomenler dünyası, algısal aygıtımızla belirlenir: özelinde sezginin formları(şeyleri üç boyutlu uzayda ve iki boyutlu zamanda algılarız) ve anlamanın kategorileri(en önemlisi nedenselliklidir: bize göre her olayın bir nedeni olmalıdır). Algısal aygıtımızın gerçekliği ne ölçüde bozduğunu bilemeyiz o halde numenler dünyasının neye benzediği hususunda endişe etmemeliyiz. Bundan sonra Kant, Descartes’ten bu yana gelen en önemli sorusunu ortaya attı: Deneyimlediğimiz şeylerin, fenomenlerin, kendinde–şeylerle, numenlerle uygun olup olmadığını nasıl bilebiliriz? Buna karşın Kant, sezginin formları ve anlamanın kategorileri ve deneyimin olanağı hakkında düşünmemiz gerektiğini söyler.

Kant bize aklın radikal bir biçimde yeni bir kavrayışını verdi, bu akıl bir biçimde deneyimlediği şeyleri şekillendirir. Bu, Locke’un deneyimlerin üzerine işlendiği “boş levha” kavrayışından oldukça farklı bir akıl kavrayışıdır. Görelî olarak pasif olan benlik ile en azından algıya bağlı olarak, daha aktif bir benliğe, genişletildiğinde deneyimlediği şeyi belirleyen bir benliğe geçiş ile birlikte sahne, Kierkegaard’ın bireysel öz-

nellige doğru hareketi için hazırlanmış oldu.

Kant ile Kierkegaard arasında öznellik konusunda iki önemli fark vardır. İlki, Kant'ın sezginin formları ve anlamanın kategorileri tüm insanlara ait özelliklerdir o halde algı ve anlama dünyasında ortaya çıkan herhangi bir çarpıklık herkes tarafından eşit bir şekilde paylaşılmış olacaktı. Konu bir kişinin dünyayı belirli bir şekilde algımlarken bir diğerinin farklı bir şekilde algılıyor olması değildi. Aynı algısal aygıtı paylaşıyoruz. Bundan dolayı odak dışı dünyadan onu algılayan benliğe kaymış olsa da, bu benliğin, belirli *bireysel* bir benlik olmak yerine *genel* bir benlik olduğunu söylüyorum.

İkinci olarak Kant algı hakkında konuşuyordu, dünya hakkında nesnel gerçeklikleri elde edemeyeceğimiz sonucuna vardığında benlikten, *bilen* olarak *eyleyen* benliğin karşıtı olarak bahseder. Benliğin *bilen*⁹ olarak önkoşullarını keşfetmeye başladığında Kant, nesnel gerçekliklerin olduğunu söyler. Her birimiz, Kant'ın etiğin alanı içerisindeki biricik rasyonel ilke olduğunu iddia ettiği Koşulsuz Buyruk'a uymalıyız. O halde doğru davranmanın tek bir yolu vardır. Ayrıca Kant'a göre, özgür irade, Tanrı ve ölümsüzlüğün var olması gerekmektedir böylelikle Koşulsuz Buyruk'u takip etmesi gereken eyleyen benlik mantıklı hale gelir. Sonuç olarak Kant, özneyi Felsefe'de daha önce hiç olmadığı kadar önemli hale getirmiş olsa da özne ile yalnızca genel bakış açısı üzerinden ilgilenmiş ve bu durum onu nesnel gerçekliklerin olduğu yönündeki inancından tümüyle vazgeçmeye yönlendirmemiştir.

Daha önce de gördüğümüz üzere Kierkegaard Kant'tan ayrı olarak bireyler hakkında kolektif bir şekilde konuşmayı reddeder. Yalnızca belirli, bireysel

⁹ Kant benliğin; bilen olarak önkoşullarını *Saf Aklın Eleştirisi*'nde, eyleyen olarak da *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde tartıştı.

insan varlıkları vardır ve bu varlıklar kendi bireysel yaşamlarında bir yöne ihtiyaç duyarlar. Kierkegaard'a göre dünya hakkındaki hiçbir gerçeklik belirli bir bireye yaşamına yön verebilmesi için bir neden sunamaz. Kierkegaard için Kant'ın "nesnel gerçekliklerinin" hiçbirisi, her birimizin kendi yolumuzu seçme özgürlüğümüz dışında, herkes için doğru olarak kabul edilmez. Örneğin Koşulsuz Buyruk'u düşünün. Kant'ın iddia ettiği gibi etik alanın uyulması gereken tek rasyonel ilkesi doğru olsa bile, neden herkes etik terimler içerisinde düşünmek zorundadır? Değer insanların da bizim gibi hesaba katılmak zorunda olduklarını görmek zorunda olduğumuz için mi? Yalnızca etik yaşamın doğruluğunu varsaymakla iddia kanıtlanmış olur. Etik bakış açısını benimsemeyi haklılandırmaya dair yapılacak her girişim yine o bakış açısını varsayan nedenleri kullanacaktır.

Büyük resme daha yukarıdan bakıldığında Descartes'tan bu yana modern felsefedeki bilimsellik vurgusunun ötesinde nesnel ve evrensel bir gerçeklik arayışı, Kierkegaard'dan önce bütün Batı filozoflarının temel meşguliyeti olduğu görülür. Şeyler Kant ile birlikte değişmeye başladı. Yine de kendisinden önceki filozoflardan ayrı olarak dış dünyanın bilgisini elde edemeyeceğimizi söyleyen Kant bile, fenomenal dünya hakkındaki evrensel gerçekliklerin (ki bunlar sezginin formları ve anlamının kategorilerini doyururlar) ve numenal dünya (insan varlıkları özgür iradeye sahiptir ve Koşulsuz Buyruk'a uymalıdır, Tanrı'nın varlığı ve ölümsüzlük) hakkında bazı nesnel gerçekliklerin bilgisini elde edebileceğimizi öne sürer. Odak hala büyük ölçüde kişinin inandığı *şeyin* doğru olup olmadığındaydı.

Kierkegaard, vurgunun neye inanılması gerektiğinin üzerinde olmasının yanlış olduğunu çünkü inanılan şey hakkında filozofların elde etmeyi umduğu gibi bir kesinlik elde etmenin imkânsız olduğunu iddia

eder ve daha da önemlisi bu (kesin olması gereken) şey bize yaşamımız için bir neden veremez. Bunu yalnızca belirli bireysel bir özne sağlayabilir. Böylece Kierkegaard odağı, inanılan şeyden öznenin inanılan şeyle olan *ilişkisine* çevirir (kendisinin söylediği gibi *nasıl* inanıldığına). İnanılan şeyin kendisinin gerçeklik olup olmadığını sormak yerine bizi, öznenin inandığı şeyle olan ilişkisinin tam olup olamayacağını sormaya yönlendirir. Bu ilişki “gerçeklik içinde” midir? Kişi inancına tutkuyla bağlanmış mı? Bu nesnel gerçeklikten öznel gerçekliğe doğru büyük bir değişimdir.

Nesnel aksan NE söylendiğinin üzerinde durur, öznel aksan NASIL söylendiğinin üzerinde... Nesnel ilgi yalnızca düşünce-içeriği, öznellik ise içsellik üzerinde yoğunlaşır. Bu içselin “nasıl”lığının en yükseği sonsuzun tutkusudur ve sonsuzun tutkusu gerçekliktir. Fakat sonsuzun tutkusu tamı tamına öznelliktir, böylelikle öznellik gerçeklik olur... Yalnızca öznellikte karar vardır, nesnellik arayışı bir hatadır. Sonsuzun tutkusu karar verici etkindir, onun içeriği değildir. Bu şekilde öznellik ve öznel “nasıl” gerçekliği oluşturur.¹⁰

Eğer tüm varlığımla bir şeye bağlanmışsam, tüm yaşamımı onunla bütünleştirmişsem *o şey benim için doğrudur. Neyin* gerçek olduğu belirli bir derecede önemlidir. İnanmışım şey nesnel olarak yanlış olsa bile öznel olarak doğru olabilir:

*Gerçeklik sorusu öznel bir şekilde yükseldiğinde, düşünce öznel olarak bireyin ilişkisinin doğasına yönelir: yalnızca ilişkinin bu modu gerçeklik olsaydı, birey gerçeklik içerisinde yer alsaydı hatta bu şekilde olması gerekseydi bile, bu nedenden dolayı gerçek olmayanla bağlantılı hale gelecekti.*¹¹

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid., p.211.

Kierkegaard'ın öznel gerçeklik anlayışı, kişinin gerçekleştirmeyi deneyebileceği her türlü ideale uygulanabilir. İdeal hakkında nesnel bir biçimde konuşmak kesin değildir ve haklılandırılmamıştır ancak ideal, kendisini ona tutkuyla bağlayan öznenin onu seçmesi dolayısıyla öznel olarak doğru olur: "Gerçeklik tamı tamına, nesnel bir muğlaklığı sonsuzun tutkusuyla seçmektir."¹²

Beyhude nesnel gerçeklik arayışı ile öznel gerçekliğin olasılığı arasındaki zıtlığın bir örneği olması bakımından Kierkegaard, Sokrates'in ruhun ölümsüzlüğüne olan inancı ve haklılandırmasını diğerlerinininkilerle karşılaştırır. Platon'un *Phaidon*'unda Simmias ve Cebes'in ruhun ölümsüzlüğüne inanabilmek için bir argüman şeklinde nesnel kanıtı ihtiyaç duyduklarını görebiliriz. Ve tabii ki öne sürülen üç argümandan dolayı ortaya çıkabilecek sorular şüpheye yol açabilecek şekildedir. Öte yanda Sokrates ölmek üzeredir ve vücudunun ölümünden sonra da ruhunun var olmaya devam edeceği konusunda şüphesi yoktur. Bu farklılık nedendir? Diğerlerinin ruhun ölümsüzlüğüne entelektüel bir problem olarak yaklaşmasına karşın Sokrates bir bağlanma gerçekleştirdi, bütün yaşamını ruhun ölümsüz olduğu inancına sabitlemiştir. Onun inancına göre

...tüm yaşamını tehlikeye atar, ölümle karşılaşmak için cesarete sahiptir ve sonsuzun tutkusuyla belirlediği yaşam örüntüsü kabul edilebilir olmak zorundadır...Ruhun ölümsüzlüğüne bundan daha güzel bir örnek verilebilir mi?... küçük bir parça kesinsizlik Sokrates'e yardım etmiştir çünkü o, kendisi sonsuzun tutkusuna katkıda bulunmuştur. Diğerleri öne sürülen üç kanıttan herhangi bir fayda sağlamazlar çünkü ruha ve isteğe

¹² Ibid., p.214.

karşı ölü durumda kalırlar.¹³

“Bir parça kesinsizlik” hakkındaki bölüm Kierkegaard için önemlidir. İnandığımız şey hakkında nesnel kesinliğe sahip olmayış kötü bir şey değildir. Nesnel kesinlik bağlanma gerektirmez. Konu bir şeyi bilmekse eğer, ki öyledir, onu kabul edip etmeyeceğimdir: “Eğer gerçeklik, benim onu algılayıp algılamadığım umurunda olmaksızın, tüm soğukluğu ve çıplaklığı ile önümde dursa da bana ne yararı var...?” En azından bir parça kesinsizlik ile bir bağlanma yapmaya veya yapmamaya zorlanmış olurum. Bağlanma, benim ile inancımın nesnesi arasındaki boşluğa kesinsizlikle köprü olur. Kesinsizlik büyüdükçe bağlanmanın daha fazlası gerekir. Bağlanıp bağlanmayacağımın kararı tamamen bana aittir.

Neye inanacağımızı, yaşamlarımızı nasıl haklılandıracağımızı seçme özgürlüğü heyecan verici olmakla birlikte devasa, korkutucu bir sorumluluğu da beraberinde getirir. Louis Mackey’in ortaya koyduğu gibi, Kierkegaard eserlerini anlayabilecek olan okuyucusuna anlatıyor:

Sen okuyucu! Her neye inanıyorsan, her neyi bildiğini iddia ediyorsan, seni bu inanca bağlayan korkuyu ve titremeyi unutma ve bu iddiana kendi özgürlüğünün gücünde bağlan, senin kendi kararından daha nihai bir şey olduğunun garantisi olmadan, riskin bilincinde ve kendi sorumluluğunda!¹⁴

Birçok kişi neye inanacaklarının seçimi kararının

¹³ Ibid., p.213. Daha sonra şu şekilde konuşan Wittgenstein ile karşılaştıranız:

Bu bir anlamda tüm inançların en kuvvetlisidir çünkü kişi, kendisine göre çok daha fazla olan şeyler uğruna birçok şeyi riske eder.

¹⁴ “The Loss of the World in Kierkegaard’s Ethics,” in *Kierkegaard, A Collection of Critical Essays*, Edited by Josiah Thompson, Doubleday & Co., Garden City, N.Y., 1972, 1972, p.267.

sorumluluğundan kaçmanın yolunu bulacaktır. Daha önce de gördüğümüz üzere bu eğilim her çağdaki insanların eğilimidir. Kararlarına nesnel dayanaklar bulmaya çalışacaklar, daha ve daha çok argümanı gözden geçirerek kararlarını erteleyeceklerdir. Bu, Kierkegaard'a göre, sorumluluktan kaçmanın bir göstergesidir:

Her nesnel konunun izinin ortadan kaldırılması gereklidir. Eğer böyle bir iz kalırsa, özne acıdan ve karar krizinden kaçmanın yolunu arar; bu şekilde sorunu bir derecede nesnelleştirmeye çalışır... eğer konuşmacı hala daha bir başka argüman gizliyorsa bunu takiben karar ertelenir... bu köklerini cesaretin kırılışından alan bir yanılsama olarak anlaşılmalıdır ki kararın öznel doğasına bilgisiz kalır ya da iki yüzlülük kaynaklı karardan kaçmanın yolunu arayan nesnel bir yaklaşımdır ki böylelikle tüm sonsuzluğun içinde karar yoktur...¹⁵

Bunun yerine, özneliği gerçeklik olarak kabul etmeli ve karar vermeliyiz, bir şeye bağlanmalıyız, ne kadar yakın o kadar iyi.

Ya/Ya Da

İnsanlığa bahşedilen en muazzam şey seçmektir, özgürlüktür. (Günlükler, 1850)

Ya/ya da. Bu sözcükler beni her daim çok etkilemiştir ve hala daha etkilemektedirler. Özellikle onları mutlak anlamda ve belirli bir nesneye atıfta bulunmadan telaffuz ettiğimde, bu kullanımları, en kaygı dolu zıtlıkların eyleme dökülme olasılıklarını önerir. Beni büyümlü bir förmülmüşçesine etkilerler ve yüreğim aşırı derecede ciddileşir ve bazen

¹⁵ *Concluding Unscientific Postscript*, "The Task of Becoming Subjective," in Bretall, *Op.*, *Cit.*, p.207.

neredeyse parçalanacakmış gibi olur.¹⁶

Kendimizi bulma deneyimimizde her birimiz eylemlerimizi seçme durumlarını yaşamıştır. Bu öğleden sonra sınav kâğıtlarını okuyabilir, evimi temizleyebilir veya daha yeni kütüphaneden aldığım kitabı okuyabilirdim. Karar vermenin ağırlığını hissediyorum, birbirine zıt arzular beni farklı yönlerle çekiyor ancak bu durumda “kişi anlık bir seçim yapar” ve “diğer bir anda farklı bir seçim yapabilir.”¹⁷ Seçimin bugün bana ne kadar önemli görüldüğü sorun değildir, Kierkegaard’ın ya/ya da’yı kullanırken düşündüğü şey bu değildir.

Kierkegaard “anlık seçimler” ile kişinin tüm yaşamının yönünü belirleyen “mutlak seçimler” arasındaki karışıklığı ortaya koyar. Bizler, diğer varlıklar gibi ne iseler o olan varlıklar değilizdir, ne olacağımızı seçme özgürlüğümüz vardır. Kendi değerlerimizi yaşamımıza vereceğimiz anlamı da içerecek şekilde seçebiliriz.

Ben, heyecan verici olduğu kadar ürkütücüdür de. Ne olduğumuz konusunda sorumluluğu sahibiyizdir ve önce de görüldüğü gibi Kierkegaard’a göre karar almanın nesnel ölçütleri yoktur (gerçeklik özneliktir). Birey, süreç içerisinde nasıl bir kişi olacağına dair yolunu kendisi seçmelidir.

Kendimizi bulma sürecinde yaşadığımız durumu anlayanlar *kaygının- korkudan* farkının ortaya konulması gereken bir duygu- da ne demek olduğunu çok iyi bir şekilde tecrübe ederler.

...korku kişinin bilişsel gücünün dışındaki olası tehditlerden kaçınma iken kaygı kişinin kendi eyleme kapasitesinin özünde varolan sonsuz sayıda

¹⁶ *Either/Or, Vol. II: Equilibrium Between the Aesthetical and the Ethical in the Composition of Personality*, in Bretall, *Op., Cit.*, p.97.

¹⁷ *Ibid.*, p.105.

olasılık tarafından üretilir.¹⁸

İnsanlar, kaygı hissinden kaçmak adına, yaşamlarını haklılandıracak olan kritik kararlardan kaçınmayı deneyeceklerdir. Yalnızca küçük seçimler yapıp anlık yaşamayı ve herhangi bir şeye uzun-dönemli bağlanmaktan kaçınmaya çalışabilirler. Fakat en küçük seçimlerimizde bile tüm yaşamımızın yönünü belirleyen temel bir seçim açığa vurulur, kişi yalnızca eylemleri seçmez aynı zamanda yaşamının yönünü de seçer. Eğer bu öğleden sonrası için kişisel araştırmalar yapmak veya ailemle vakit geçirmek yerine sınav kâğıtlarını değerlendirmeyi ve ertesi gün okula erken gidip dersimde zorluk yaşayan öğrencilere fazladan destek vermeyi tercih edersem seçimlerim gösterir ki ben kendisini öğretmeye adanmış ve bilgisini yaşamına uygulayan, başkalarına rehberlik eden bir kişi olarak kendimi tanımlarım.

Kişi neyi seçerse seçsin yaşamın olumsuz yönde ilerleyeceğini düşünen alaycılar olacaktır.

Onların konu hakkındaki yorumlarını dinlersin ve şöyle söylersin, “Evet iki ihtimal olduğunu çok iyi algılıyorum, kişi öyle de yapabilir böyle de. Samimi fikrim ve arkadaş canlısı tavsiyem şudur: Bir şeyi yap ya da yapma-her iki durumda da pişman olacaksın.”¹⁹

“Kişi problemin bu olmadığını bildiğinden” beri, yaşamda karşılaşılan seçimlere tamamen uygunsuz cevaplar verilmektedir. Ne yaptığımız bir *sorundur*-hem de büyük bir sorun-

Bazı insanlar ortaya çıkan her durumda, etraflarındaki insanların onlardan yapmalarını umdukları şeyi yaparak yaşamlarını haklılandırmak yoluyla zor se-

¹⁸ Stephen Crites, “Pseudonymous Authorship as Art and as Act,” in Thompson, Op., Cit., p.187.

¹⁹ *Either/Or*, Op., Cit., p.98.

çimlerden kaçınmaya çalışırlar. Kendilerine bir yol belirlemek yerine diğerlerini tatmin etmeye çalışırlar. Bu tarz insanlar, başkaları etraflarındayken, bir dizi maske takarlar ve Kierkegaard'a göre "gerçeğinde sen hiçbir şeysin, yalnızca diğerleriyle kurulmuş bir bağlantıdan ibaretsin."²⁰

Buna karşın bazı durumlarda kim olduğunuzu ve ne için orada olduğunuzu bilmek hayati derecede önemlidir:

Herkesin maskelerini çıkarıp atmak zorunda oldukları bir gece yarısı saatinin geldiğini bilmiyor musun? Yaşamın her daim kendisiyle alay ettireceğini mi düşünüyorsun? Bundan kaçmak için gece yarısı gelmeden biraz önce sıvışmayı mı tasarlıyorsun?²¹

Kişinin kendisini, başkaları için taktığı bir dizi maske üzerinden tanımlaması tehlikelidir çünkü "gece yarısı vakti" geldiğinde maske altında hiçbir şey olmayacaktır.²²

Diğerleri kendi hayatlarına yön verecek olan ilkeyi seçmek için çok fazla bekledikleri için fırsatları kaçırabilirler. 20. Yüzyıl şairi Sylvia Plath, yarı-özyaşam-öyküsel romanı *The Bell Jar*'da, kişinin yaşamında karşısına çıkan "ya/ya da"nın önemini tam olarak anladığında, üzerine ne denli büyük bir sorumluluk yüklendiğini, seçmenin ne kadar zor olduğunu ve zamanında eyleme geçilmezse seçeneklerin nasıl yok olduğunu, bir son an'ın geleceğini ve bu saatten sonra ya/ya da sorusunun kalmadığını, çünkü birisinin seçtiğini ötekinin de seçimi görmezden geldiğini, belki de herkesten çok daha iyi anlatır.

²⁰ Ibid., p.99.

²¹ Ibid.

²² Nietzsche'nin "her üstün ruh bir maskeye ihtiyaç duyar." İddiasıyla karşılaştırınız. (*Beyond Good and Evil*, "The Free Spirit," Section 40)

Tıpkı hikâyedeki incir ağacı gibi hayatımın tam önümde dallanıp budaklandığını gördüm. Her dalın ucunda olgun mor bir incir gibi duran muhteşem geleceklerim bana göz kırıyorlar, yanlarına çağırıyorlardı. İncirin biri, koca, mutlu bir ev ve çocuklardı ve diğeri meşhur bir şair, öteki parlak bir profesör, bir diğeri Ee Gee, büyleyici editör, bir diğeri Avrupa ve Afrika ve Güney Amerika ve bir diğeri Constantin ve Socrates ve Attila ve yine bir sürü kaçık isimli âşıklar ve sıradışı yetenekler, bir diğeri bayan takımında olimpiyat şampiyonluğuydu ve bunların da ötesinde burada açıklayamadığım daha birçok incir vardı.

Kendimi ağacın ortasındaki çatalda otururken ve hangi inciri seçeceğine karar vermediği için ölüme açlık duyar halde gördüm. Hem her birini hem de hepsini istiyordum ama birini seçmek geri kalanların hepsini kaybetmekti. Orada öylece oturdum karar veremez halde, incirler buruşmaya ve kararmaya başladı ve birer birer ayağımın dibine düştüler.²³

O halde, “Seçmek ve zamanında seçmek önemlidir.”²⁴

Yaşamınızı haklılandırırken birbirinden farklı olası yolları nasıl seçersiniz? Kierkegaard’a göre kişinin kendisini değerlendirmesi önemlidir. Herhalde Nietzsche’nin söylediğine katılırdı:

Kişi kendisini değerlendirmelidir... ve bunu tam zamanında yapmalıdır. Kişi kendi testinden kurnazlıkla sıyrılmamalıdır, bu kişinin oynayabileceği en tehlikeli oyun olabilir, değerlendirme en sonda ve kendimiz dışında başka bir değerlendir-

²³ Sylvia Plath, *The Bell Jar*, Buccaneer Books, Cutchogue. N.Y., 1971, pp. 62-3.

²⁴ *Either/Or, Op., Cit.*, p.104.

cinin önünde yapılır.²⁵

Kişi kendisini, yalnızca varsayımsal olsalar bile, bazı durumlar içinde düşünmelidir ki, bunlar yaşamınızı haklılandırırken bizi daha güçlü hissettirecek eylemleri seçmeye zorlasın. Kierkegaard, bizi tüm yaşam yolları içerisinde seçime zorlayan hayali ikilemler oluşturma/yeniden-oluşturma ödevinde bize yardım eder. Yaşamımızı haklılandırırken birçok farklı olasılığı denediğimiz ve hangisinin bizim için doğru olduğunu anlamamız önemlidir.

Doğru seçimi yaptığımızı nasıl bilebiliriz? Daha önce de gördüğümüz gibi nesnel bir kesinlik yoktur. Bunun yerine, “seçim yapmak, seçim yapan kişi için pek de, doğru gücü, samimiyeti ve tutkuyu seçmek meselesi değildir.”²⁶ Seçim için nesnellik ölçütü olmasına karşın öznellik ölçütü her zaman var olacaktır. Seçeneklerden birisine daha uygun olduğumuzu hissedeceğiz. İdeal olarak, sanki yol *bizi seçmiş* gibi hissedeceğiz, bu hissiyat bizim için oldukça iyidir. Bu gerçekleştiğinde paradoksal bir şekilde,

Her ne kadar hayret verici görünse de,... dürtü kişiyi artık orada herhangi bir seçim sorunu kalmadığı konusunda ustalaştırabilir -ve kişi doğru şeyi seçer. Ölüm saati geldiğinde insanların çoğu doğru şeyi seçer.²⁷

Varoluşun Üç Küresi

Bu dünyada büyük olan hiç kimse unutulmayacaktır. Fakat herkes kendi yolunda büyüktür ve sevdikleri şeyin oranında büyüklükten pay alırlar.

²⁵ *Beyond Good and Evil*, “The Free Spirit,” Section 41 (Translated by Walter Kaufmann)

²⁶ *Ibid.*, p.106.

²⁷ *Journal*, 1850-54, *Op., Cit.*, p.427.

Kendisini seven kendisiyle birlikte büyüktür ve diğer insanları seven diğerkâm adanmasıyla büyüktür ancak Tanrı'yı seven tüm bunların hepsinden daha büyüktür.²⁸

Benim ya/ya da'm ilk aşamada iyi ile kötü arasındaki seçimi ifade etmez, o, kişinin, iyi ve kötüyü mü/ya da bunların dışlanmasını mı seçeceğini ifade eder.²⁹

Kierkegaard'a göre kişinin yaşamına uyum veren üç temel seçenek -bunlar rehberlik edici ilkelerdir- vardır. O bunları bazen "varoluş küreleri" olarak adlandırır. Kierkegaard'ın yukarıdaki ilk atıfta yaptığı gibi basite indirgeyecek olursak, kişi ya *kendisi* için ya *başkaları* için ya da *Tanrı* için yaşama seçimine sahiptir. Kierkegaard bu üç küreyi sırasıyla *estetik*, *etik* ve *dini küre* olarak adlandırır. Kierkegaard bu üç kürenin tümünü kapsayacak şekilde birbirlerine dışsal olduğunu ve müşterek bir şekilde tüm olasılıkları tükettiğini iddia eder. Tümünü kapsayacak şekilde dışsal olduklarını iddia ederken Kierkegaard, iki veya her üç kürenin de temel ilkeleri ile uyum içinde eylenebilirken hatta her üç kürenin temel ilkeleri ile eş-zamanlı eylenebilirken nihayetinde bir kriz durumunun ortaya çıkacağını ve kişinin bunlar arasında seçim yapmak zorunda kalacağını söylemektedir. Kriz durumları sizi bu seçeneklerden birine bağlanmaya zorlar. Bundan dolayı Kierkegaard, herhangi bir kriz durumu orataya çıkmadan önce kendiniz için doğru olanı bulabilmeniz için varsayımsal olarak kendinizi test etmenizi önerir. Kierkegaard'ın müstear adlarla yazdığı eserler bize seçimimizi yapmamız için varsayımsal testler sunarlar. "Her bir

²⁸ *Fear and Trembling*, "A Panegyric Upon Abraham," in *Fear and Trembling and Sickness Unto Death*, translated by Walter Lowrie, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1974, p.31.

²⁹ *Either/Or*, *Op., Cit.*, p.107.

çalışma kendi içerisinde bir yaşam krizi ortaya çıkar-
ması için tasarlanmıştır ve böylelikle okuyucu yalnızca
kendi kararı ile azimli hale gelebilir.”³⁰

Kierkegaard’ın bize sunduğu bu üç küre gerçekten
müşterek bir şekilde tüm olasılıkları tüketebilir mi?
Kişinin yaşamını yönlendirmesi için gereken temel
ilkelerin nasıl tanımlandığını görmemiz gerekmektedir.

Üç küreyi tanımlamadan önce, Kierkegaard’ın ça-
lışmalarında tasvir edilişi bakımından birbirlerine zıt
olan iki felsefi duruşu açıklamalıyım. Felsefi duruşla-
rımın Kierkegaard’ın makul bir okumasıyla birlikte
tutarlı olduğunu ve Kierkegaard’ın bütünlüklü felsefe-
sini savunmaya yardım edeceğini düşünmekteyim. İlk
olarak, (yukarıda da gösterildiği gibi) Kierkegaard’ın,
en aşağıda estetik, daha sonra etik ve son olarak da en
yukarıda dini küre ile bize bu üç kürenin oluşturduğu
hiyerarşik bir yapıdan bahsettiği birçok pasaj vardır.
Bu pasajlardan sanki bir kişinin etik için estetik dü-
şünce tarzını geride bırakması gerektiği ve daha sonra
da dini bakış açısı için etik düşünme tarzını geride
bırakması gerekiyormuş gibi bir sonuç çıkmaktadır.

Her nasılsa Kierkegaard’ın müstear adla yazılmış
ünlü eserlerinin belirli şekilde sınırlı bakış açılarından
yazıldığını unutmamamız gerekir ve bu eserlerin bir-
çoğu dini evrenin en yüksekte olduğuna ikna olmuş
bir kişinin bakış açısından yazılmıştır ki birinin yuka-
rıda ilk verilen pasajdaki gibi bir meyil bulması doğa-
ldır. Kierkegaard’ın kendi ismiyle imzaladığı öteki ça-
lışmalar onun şahsi seçimini, yani dini kürenin diğerle-
rinin üzerinde olduğunu ancak bunun herkes için doğ-
ru küre olmayabileceği düşüncesini, yansıtır. Kierke-
gaard’ın merkezi bir fikri o an, bizlerin yaşamlarımızı
yönlendirirken kabul etmemiz gereken nesnel gerçek-
likler olmadığı fikrine karşılık “sunulan” dinsel evre-

³⁰ Crites, *Op., Cit.*, p.224.

nin geçtiği pasajları dengelememiz gerekmektedir. Bana göre Kierkegaard bütün kürelerin kişinin yaşamı için makul yönlendirici ilkeler içerdiğini düşünür. Dinsel evreyi betimlemek için çok daha fazla lehte çaba sarfeder çünkü bu onun kendi seçimidir ve bu betimleme, göreceğimiz üzere, tamamen yeni ve hayli karşıttır. Diğer iki kürenin yıllar boyunca savunucuları oldu ancak Kierkegaard'ın anladığı şekliyle dini kürenin savunucusu yoktu.

Ele alacağım ikinci duruş ise **estetik kürenin** tipik bir genişletilmiş betimlemesidir. *Ya/Ya da*'nın birinci cildine, Kierkegaard'ın tamamen estetik kürenin önyargıları ile yazılmış tek eserine odaklanmak yerine, bize estetik küre hakkında daha genel bir bakış sunan *Korku ve Titreme*'den yukarıda verdiğim ilk atıfa daha fazla ağırlık vereceğim. Bana göre her üç kürenin de kendi içinde bazıları düşük bazıları yüksek olan seçenekleri mevcuttur ve yalnızca kişinin estetik, etik ve dini kürede yaşamını sürdürdüğünü düşünerek diğerlerini dışlamak, nasıl yaşadığımızı haklılandırmak konusundaki bu üç temel seçeneği yanlış yorumlamak ve dürüst olmayan bir şekilde bu üç varoluş küresinin tüm seçenekleri içerdiği ve tüm olasılıkları müşterek bir şekilde tükettiği argümanını zayıflatmak olacaktır.

Estetik kürenin anlayışıyla kişinin yaşamı için birinci seçenek, geniş anlamıyla, "kendisi için yaşamaktır." Kierkegaard estetik küre ile birçok yaşam biçimini kapsayan genel bir bakış kastetmektedir. Kendi için yaşamak, dolaysız arzuları doyurmak gibi yaşamı bir zevkten ötekine sürükleyen hayli ilkel bir biçim alabilir. Don Juan'ın yaşamı buna bir örnek olabilir. Don Juan'ın yaşamı gibi bir yaşam yüksek ihtimalle, Kierkegaard'ın da belirttiği gibi, yaşamın kendisini -alt etme yoludur çünkü benzer zevklerin tekrarı can sıkıntısına yol açar ve bizler psikolojik olarak durmaksızın yaşamın zevklerini yaşayabilecek şekilde yaratılmadık.

Estetik yaşamın daha yüksek olan aşaması sanatçı tarafından temsil edilir, “sanatçı” sözcüğün geniş anlamıyla kendisini gerçekleştirmek için yani yetneklerini son noktasına değin geliştirmek için yaşayan kişidir. Mozart veya Wagner ve birkaç büyük ressam ve yazarlar bu tür yaşam felsefesi için örnek olabilir. Genel olarak estetik kürede yaşayan kişi kendi kişisel doyumunu ile ilgilenir. Nietzsche’nin üst-insanı, varsayımsal olarak, bu varoluş küresinin kahramansı ideali olabilir. Nietzsche üst-insanı hakkında şöyle söyler:

- Zerdüşt’ün sözleri kutsamıştı bencilliği, güçlü bir gönülden taşan kutsal, sağlıklı bencilliği;
- yüce bedeninin de ait olduğu güçlü bir gönülden, güzel, muzaffer, ferahlatan, çevresinde her şeyin ayna olduğu bir bedeninin ait olduğu gönül.³¹

Etik küre içerisinde yer alan birey ise kendisi için değil de toplum için, yani ideal olarak *herkes* için, neyin en iyi olacağını düşünür. Etik bir yaşam başka insanları göz önünde bulunduran ve eylemlerini herkes için en iyiye göre ayarlayan bireyi gerektirir. Kişi kendisini hoşnut eden ya da etmeyen şeyler yerine evrensel olan, mutlak olan, iyi ve kötünün terimleriyle düşünür. Birey evrensel olana hizmet eder.

İyinin ve kötünün ne olduğunu ifade etmeye çalışan birçok etik kuram ve kişinin içerisinde etik bir yaşam sürebileceği çok fazla yol vardır. Kierkegaard’ın, zamanında, özellikle farkında olduğu etik düşünme yolu Kant’ın Koşulsuz Buyruk’unun bir özeti olduğu düşünülmektedir: *Öyle eyle ki, eylemlerinin maksimleri (ya da ilkeleri) herkesin eylemleri için evrensel bir yasa olabilsin.* Kant için bu eylemin tek rasyonel yoluydu.

³¹ Böyle Dedi Zerdüşt, “Üç Kötü Şey Üzerine”, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2012, Çev: Gülperi Sert, s.240.(Özgün metinde Walter Kaufmann’ın çevirisine atıf vardır. Bize göre Türkçe’deki en iyi Zerdüşt çevirilerden biri olan Gülperi Sert’in çevirisini kullanmayı uygun gördük. (Ç.N.)

Kişi kendisi için istisna olmamalıydı; benzer koşullarda bir kişi için doğru olan herkes için doğrudur. Kant'ın ikinci buyruğu, Koşulsuz Buyruk'un doğal sonucu *-başkalarına asla birinin amaçlarıymış gibi davranma yalnızca kendi amaçlarıymış gibi davran-* daha sonra kişinin nasıl eyleyeceğine karar verirken yalnızca kendisini düşünmemesi gerektiği fikri vurgulanmıştır. Kant'ın ve Kierkegaard'ın zamanından bu yana etik teoriler ortaya atılmıştır- Yararcılığın değişik biçimleri, Ross'un birincil ödevler terisi, erdem-temelli etikler, Rawls'un toplum sözleşmesi teorisi vs. -ve bunların her biri etik kürede yer alan bir kişinin yaşamı için örnek olabilecek yollardır. Herkes için en iyisini yapmaya çalışma genel başlığı altında değerlendirilebilecek belirli türden yönlendirici ilkelerin birden fazla olduğu kesindir.

Ya/Ya Da'da Kierkegaard estetik yerine etik bir yaşam sürmek isteyen bir kişinin değerlendirilmesinin örneğini düşünür: evlenmeyi tasarlamak. Evliliğin beraberinde neler getireceğini tam olarak anlamak için, görmeniz gerektiği gibi, yalnızca kendinizi düşünmeyi geride bırakmalısınız. Evlilik iki kişilik bir topluluk -olasılıkla çocuklar da olacaksa başkaları da- yaratmayı gerektirir ve ne zaman bir karar alınacaksa bu topluluk için en iyi olan düşünülmelidir. Kierkegaard'a göre, evlilik kararı almak tam olarak etik yaşam yolunu estetiğe tercih etmeyi -ya da belirli bir oranda -gerektirmelidir.

Varoluşun üçüncü küresi, kişinin yaşamı için yönlendirici ilkesi olarak nihai seçeneği, dini küredir: Kişi Tanrı için yaşayabilir. Kierkegaard'ın dinsel küreyi etik evreden ayrı düşündüğünü öğrendiğinde birçok insan şoke olur. Mutlak anlamda bir kişi, dini ile etik arasında seçim yapmamalı mıdır? Kierkegaard'ın dini küre anlayışına göre böyle bir seçim yapılmalıdır çünkü onun Hristiyan metinleri üzerine yaptığı çalışmalardan kaynaklanan anlayışı: (1) İrrasyoneldir, (2) ger-

çek mümin Tanrı ile birebir iletişim kurarak evrenseli aşar ve (3) müminin imanı Tanrı tarafından etik olmayan bir şeyi yapmasını isteyerek sınanabilir. Dini kürenin bu özelliklerinin hiçbiri etik düşünme biçimi ile uzlaştırılmaz. Etik olan rasyoneldir, etik birey evrensele hizmet eder ve etik olarak doğru olanı yapmakta hiçbir istisna yoktur. Etik olarak yanlış olanı yapmak günah işlemektir, nokta.

İlk olarak en önemlisi, Kierkegaard dini küreyi, kendisinden önceki filozof ve teologlarla karşıtlık arz edecek şekilde özce *irrasyonel* olarak tanımlar. Kişi Tanrı'ya inanır, inancın paradoksal ya da absürd olmasına rağmen -aslında tam da bu yüzden -imanı vardır. Örneğin Hristiyanlığa göre Tanrı ölümsüz ve sonsuz bir varlıktır, zamanın bir anında İsa ile birlikteydi, zamansal ve sonlu bir varlıktı. Eğer kişi gerçek bir mümin ise, Tanrı ile *her şey* mümkün olacağını fiziksel mantıksal açıdan imkânsız olan şeylerin bile -umabilir. Bu, tabii ki irrasyoneldir fakat Kierkegaard'a göre imanın doğası bu şekildedir.

Dahası, “mutlak olan ile sürekli mutlak bir ilişki içerisinde” olan mümin, “evrenselden daha yüksektir” ki bu durum etik bakış açısından ancak bir ayartma ve nihayetinde de yanlış bir şey olarak düşünülür:

Etik olan evrenseldir ve evrensel olması dolayısıyla herkese uygulanır... dikkate değer olan birey evrenselin içerisinde bir *amaca* sahip olan bireydir ve onun etik görevi kendisini mütemadiyen bunun içerisinde ifade etmektir, evrensel olmak adına tekilliğini yürürlükten kaldırmaktır. Birey kendi tekilliğini evrensel olanın üzerinde varsaydığı an günah işler...

...iman tekil olanın evrensel olandan üstün olduğu bir paradokstur...³²

³² *Fear and Trembling*, in Lowrie, *Op. Cit.*, pp.64-5.

Nihayetinde, Kierkegaard'a göre dini kürede yaşamak, kişinin Tanrı'yı her şeyin önüne koymasıştır; aynı şekilde etik kürede yaşamak, kişinin diğer herkesin refahını kendi refahının önüne koymasıştır. Dini kürede kişinin Tanrı'ya karşı mutlak bir ödevi vardır. Kierkegaard İbrahim ve İshak'ın öyküsünü ve Luka İncil'inden aşağıdaki pasajı oldukça ciddiye alır.

Luka 14:26'da herkesin bildiği üzere, Tanrı'ya karşı göreve dair vurucu bir doktrin vardır: "Bana gelmiş olan her kimse, annesinden, babasından, karısından, çocuklarından, erkek ve kız kardeşlerinden, evet ve kendi yaşamından da nefret etmedikçe benim havarim olamaz." Bu çok sert bir söylemdir, bunu duymaya kim dayanabilir?...

Biri kolaylıkla bu pasajda herhangi mantıksallık olmadığını söyleyebilir, pasaj genel anlamıyla anlaşılmaya çalışılmalıdır. Tanrı mutlak sevgiyi gerektirir.³³

Eğer Tanrı'ya inanmak irrasyonelse ve etik yaşam biçimi ile büyük olasılıkla çatışacaksa neden bir kişi Tanrı'ya inanmak istesin? Çünkü kişi yaşamında Tanrı'ya olan ihtiyacını hisseder ve bu dünyevi yaşamdan tam anlamıyla mutlu değildir. Kierkegaard *Ölümcül Hastalık Umutsuzluk*'ta Tanrı ile ilişkisi olmayan ya da bir dereceye kadar olan kişinin umutsuzluk içinde olduğunu ileri sürer çünkü kişi kendisinin sonsuz olan yanını kabullenmemiştir. Tıpkı estetik kürede yaşayan düşük ve yüksek tipler olduğu gibi dini kürede de bireyin düşük ve yüksek olanı söz konusudur. Dini kürede yaşayan bir kişinin kahramansı ideali "iman şövalyesi" ve bu tipin biraz daha az mümin olanı "sonsuz teslimiyetin şövalyesi"dir. Bir sonraki İman bölümünde her iki birey tipi hakkında daha fazla şey söyleyeceğim.

³³ Ibid., pp.82-3

Estetik ve dini küreler arasında ilginç benzerlikler mevcuttur. Her iki kürede de birey kendi tekilliğini evrensele karşı öne sürer. Fakat burada çok önemli bir fark vardır ve bu sonraki bölümde daha geniş bir biçimde ele alınacaktır. Estetik bireylerin kendi tekilliklerini öne sürmeyi *istemelerine* karşın müminler için kendi tekilliklerini öne sürmek “kalbin dolaysız bir arzusu değildir.” Bu bireyler etik açıdan doğru olanı yapmayı, evrensel ile uyum içinde eylemeyi isterken Tanrı’ya karşı olan mutlak ödevlerine göre eyleyemezler:

Birey olmanın kolay olduğuna inanan kişi her zaman bir iman şövalyesi olmadığından emindir, avareler ve başıboş dahiler de imanın insanları değildirler. Öte yandan iman şövalyesi evrensele ait olmanın şanlı olduğunu bilir... evrenselin dışında doğmanın korkunç olduğunu bilir...³⁴

Etik küre kesinlikle insanların çoğunun tercih ettiği, en fazla desteklenen küredir. Etik düşünme biçiminin insanların çoğunun çıkarlarını korumanın en güzel yolu olmasından ötürü bu anlaşılabilir bir şeydir. Eğer kişi diğer kürelere ilgi duymaya başlamışsa -estetik ve dini küre -etik küre ile diğer küreler arasındaki farkı çok dikkatlice göz önünde bulundurmalıdır. Bundan dolayı Kierkegaard, kişinin yaşamında ya/ya da seçiminin çok önemli olduğunu söylemesine karşın iyi ve kötü etik küreye aittir ya/ya da seçimi kişinin iyi ve kötünün mü seçilmesinin yoksa bunların dışlanması seçimidir.

Şimdi kişinin yaşamını sürdürmesi için gereken temel yönlendirici prensiplerin neler olduğuna ve kişinin kendisi için mi, başkaları için mi yoksa Tanrı için mi yaşaması gerektiği sorusuna göz atmaya hazırız. Özellikle Tanrı için yaşamayı genel bir yol olarak göz

³⁴ *Fear and Trembling*, in Lowrie, *Op. Cit.*, pp.86.

önünde tutacak olursak, varlığını sonlu varlıklardan daha yüce olarak algıladığımız varlık(lar) için yaşamak konusunda diğer seçenekler neler olabilir? Kişi daha yüce varlıklara ya inanır ya da inanmaz. Eğer kişi daha yüce bir varlığa/varlıklara inanırsa onun/onlar için yaşayabilir. Sonlu varlıkların alanında ya kendimize odaklanmak ya da diğer varlıkları göz önünde bulundurmak gibi basit bir seçime sahibizdir (ve bunu nasıl en iyi şekilde yapabileceğimize dair birçok kuram vardır). Mutlak bir şekilde bu üç temel seçenek altına denk gelen birçok yaşam yolu olmasına rağmen başka temel bir seçenek görünmemektedir. Ancak yine de yaşamımıza rehberlik edecek bir ilkeye sahip olup olmamamız gerektiğini bile sorabiliriz. Şurası kesindir ki kişinin insan türüne ait olup estetik, etik ya da dini bir kişilik olmaması mümkündür. Kişi düşünsel ve ilkeli bir yaşamı reddedebilir. Ve eğer böyle yaparsa, Kierkegaard'a göre, çok fakir bir insan varlığı olur. "İnsan gibi özgür bir varlığın içerisinde yaşadığı ve kendi benliğini oluşturduğu üç varoluş küresi belirlendikten sonra, bir sonraki bölümde de göreceğimiz gibi, herhangi bir birey biyolojik bir insan varlığı olmasına rağmen tam olarak bir benlik sahibi"³⁵ değildir. İlkesiz yaşayan bireylerin olması bize hiçbir durumda alternatif ilkeli bir yaşam biçimi sunmaz.

Yaşamımızı yönlendiren ilkeyi değiştirebilir miyiz? Kesinlikle bunu yapabiliriz ve yaparız da. Bazen bir küreden diğerine geçeriz, sözgelimi, estetikten etiğe ya da etikten dini küreye. Ayrıca, yine aynı varoluş küresinin içinde kalarak, bir etik ilkedden diğerine, ya da estetik veya dini kürenin içerisinde daha düşük olandan daha yüksek olana incelikli geçişler yapmak mümkündür. Seksüel zafer peşinde koşan biri olmaktan sıkılıp evlenmeye karar veren kişi etik küre için estetiği bırakıyordur ya da bunun yerine müziksel

³⁵ Mackey, *Op. Cit.*, p.276.

yeteneğini geliştirmeye konsantre oluyorsa, estetik varoluşun daha düşük bir biçiminden daha yüksek olanına hareket ediyordur.

Bu kürelerden birini öncelikli olarak hangi temelle-re dayanarak seçeriz ya da birinden diğerine geçeriz? Kierkegaard'a göre "Gerçekliğin öznellik olduğunu da hatırlarsak, sebepler mantıksal değil *psikolojiktir*; mantıksal zorlayıcılıkları yoktur, fakat bazı bireyler için mantıksal zorlayıcılıkları olabilir."³⁶ Belirli bir tip benliği seçebilmek ya da kişinin kendi benliğini değiştirmesi ve belirli bir görüşü de alması, ya da kişinin dünya görüşünü değiştirmesi kökten özgür bir seçime ihtiyaç duyar ki bu da büyük bir miktardır.

İman

İmanın alanı... entellektüel alan içerisinde man-kafalar için olan bir sınıf ya da iradesizlerin sığına-ğı değildir. İman tamamıyla kendi başına bir küre oluşturur ve Hristiyanlığın yanlış anlaşılmasının nedeni her seferinde onun bir doktrin haline dö-nüştürülmesi ve entellektüel küreye transfer edil-mesidir.³⁷

Dini küredeki en üst varoluş biçimi -bu kürenin içerisinde yer alan ve bir kahraman olarak görülen birey tipi- **iman şövalyesidir**. İman şövalyesi olmanın ne demek olduğunu anlamak için Kierkegaard'ın di-linde iman ne anlama geldiğini ve bir iman şövalye-sinin hem **trajik (etik) kahramandan** hem de dini kü-renin en alt seviyesinde bulunan birey tipi olan **sonsuz teslimiyet şövalyesinden** nasıl ayrıldığını anlamak gerekir.

Kierkegaard der ki, "risk olmadan iman olmaz." Eğer tanrının var olduğunu bilsek, Onun varlığına dair

³⁶ Solomon, *Op. Cit.*, p.96.

³⁷ *Concluding Unscientific Postscript*, in Bretall, *Op., Cit.*, p.231.

kanıtımız olsa, o zaman imana ihtiyacımız biter ya da iman için yer kalmaz. Tanrının varoluşuna dair kanıtımızın yokluğundan sonra iman için olasılık ortaya çıkar.

İman için gerekli olan bir başka şey de nesnel kesinsizliktir, nesnel kesinsizliğin yanında kişinin Tanrıya inanabilmesi için kesinsizliğe rağmen tutkulu bir bağlanma gerçekleştirmesi gerekir:

İman tam olarak bireyin içselliğinin sonsuz tutkusıyla nesnel kesinlik arasında bir çelişkidir. Tanrıyı nesnel bir biçimde kavrama yeteneğine sahip olsaydım, inanmazdım, ancak bunu tamı tamına yapmam mümkün değildir, işte bundan dolayı inanmalıyım.³⁸

Dahası, Kierkegaard'a göre, kesinsizlik arttıkça riskin artışı inanan kişinin inanmayı idrak etmesini sağlar -iman da artar. Kesinsizliğin terimleriyle kişinin inanabileceği en uç şey, mantıksal olarak imkânsız olan, çelişkili bir şeydir. Bu durum, Hristiyanların ve belki de diğer din mensuplarının kendilerini içerisinde bulduğu durumdur. Hristiyanlık harfi harfine absürd olan bir paradoksa bel bağlar:

Şimdi absürd nedir? Absürd-sonsuz gerçeklik zaman içinde varlığa gelmiştir, Tanrı varlığa gelmiştir, doğmuştur, büyümüştür ve sonrası, varlığa tamı tamına diğer insanlar gibidir, diğer insanlardan ayrılamayacak bir şekilde varlığa gelmiştir.³⁹

Hristiyanlık kendisini, anlamanın bir absürdlüğü ve... Paradoks olarak açığa vurmuştur. Nesnelliğin neredeyse reddedilmesi olgusunu... bundan daha güçlü bir şekilde ifade etmek imkansızdır.⁴⁰

³⁸ *Concluding Unscientific Postscript*, "The Subjective Truth: Inwardness, Truth is Subjectivity," in Bretall, *Op., Cit.*, p.215.

³⁹ *Ibid.*, p.220.

⁴⁰ *Ibid.*, p.222.

Tanrıya inanmak, entelektüel anlamda absürd olan bir şeye kişisel olarak büyük bir bağlanma yapma olduktan sonra herhangi bir nesnel güvenliğin yoksunluğunu telafi etmek için en büyük tutku ya da “içsellik” var olmalıdır ki bu Kierkegaard’ın anladığı gerçek imandır:

...risk büyüdükçe iman büyür; daha fazla nesnel güvenlik, daha az içsellik... ve daha az nesnel güvenlik, olası daha fazla yüksek içsellik. Paradoks kendi içinde paradoksal olduğunda, absürdün gücüyle bireyi reddeder ve buna tekabül eden içsellüğün tutkusu imandır.⁴¹

Kierkegaard’a göre Hristiyanlık hakkında hiç bir şey entelektüel değildir, çünkü bu onu yok ederdi. İman tutku gerektirir ve “tutku ve düşünce genellikle birbirlerini dışlarlar.”⁴² Hristiyanlık bir doktrin gibi düşünce değildir. Eğer hristiyanlık ilk olarak bir doktrin gibi düşünce olsaydı, yalnızca entelektüel olmakla kalmaz ki bu imanın zıddıdır, Tanrı dikkatin odağı olmaktan çıkardı:

İmanın nesnesi ötekinin gerçekliğidir ve ilişki bir tür sonsuz ilgidir. İmanın nesnesi bir doktrin değildir, öyle olsa ilişki entelektüel olurdu ve bunun önemi onu bozmak değil, entelektüel ilişkiyi en üst seviyede gerçekleştirmek olurdu. İmanın nesnesi öğretmenle birlikte bir doktrin değildir, bir öğretmenin bir doktrini olduğu vakit doktrin tam da bu yüzden (eo ipso) öğretmenden daha önemlidir... İmanın nesnesi öğretmenin gerçekliğidir, öğretmenin gerçekten var olduğudur... “Onun gerçekten var olduğunu göz önünde bulunduyor mu-

⁴¹ Ibid., p.219.

⁴² Ibid., “Conclusion: What it is to Become Christian,” *Concluding Unscientific Postscript, Op., Cit.*, p.255.

sun yoksa bulundurmuyor musun?”⁴³

Özetleyecek olursak, Kierkegaard’a göre iman, Tanrı’nın varlığı olgusunun absürd olmasına ve Ona inanmak için verilecek kararın sonsuz bir tutkuyu gerektirmesine rağmen Tanrı’nın varlığına dair inancı içeren kişisel bir karardır -“iman... iradenin eylemini anlatır”⁴⁴

İman, içsellüğün tutkusuyla elde edilen absürdün nesnel bir kesinsizlik ile birlikte olan tiksindirici ki burada içsellik en üst derecede bahşedilir. Bu formül yalnızca müminden başka hiç kimseye uymaz, ne bir aşığa, ne bir azimliye, ne de bir düşünüre uyar, ancak ve yalnızca mutlak paradoks ile bağlantılı olana uyar.⁴⁵

Korku ve Titreme’de Kierkegaard bize gerçek bir müminin, bir iman şövalyesinin örneğini verir, İbrahim. Bu kitap -İbrahim’in imanından dehşete düşen fakat onu taklit edemeyen birinin bakış açısından müstear adla yazılmıştır -İbrahim ve İshak’ın öyküsünü anlatır ve iman hakkında bazı kesin dersler çıkartır.

Yaradılış Bölüm 22’de hayati pasajı buluruz:

Ve Tanrı İbrahim’i ayarttı ve ona dedi ki, en çok sevdiğin İshak’ı, tek oğlunu al, Moriah’a götür ve sana göstereceğim tepede yakmalık sunu olarak sun.

Kierkegaard İbrahim’in zaten Tanrı’yı hoşnut ettiği için seçildiğini, hâlihazırda test edildiğini hatırlatır.

İbrahim imanı sayesinde ulusların atası olarak kutsanacağı sözünü almıştı. Zaman geçti, olsalık

⁴³ “The Subjective Thinker,” *Concluding Unscientific Postscript*, in Bretall, *Op., Cit.*, p.230.

⁴⁴ *Journal*, 1834.

⁴⁵ “Conclusion: What it Means to Become a Christian,” *Concluding Unscientific Postscript*, *Op., Cit.*, p.255.

orada duruyordu, İbrahim inandı, zaman geçtidurum akıl-dışı bir hal aldı, İbrahim inandı... İbrahim yaşlandı, Sarah ülkesinde alay konusu haline geldi...

Sonra evliliklerinin ellinci yıldönümünde Sarah gelin⁴⁶ olduğunda İbrahim'in evinde neşe vardı.⁴⁷

İshak'ı elli yıl bekledikten sonra, Zamanla mücadele edip imanını koruduktan sonra, şimdi İbrahim'den düşünülemez olanı yapması itenmişti:

Herşey, sanki asla geçmeyecekmişçesine kaygı verici hale gelerek, kaybolmuştu. Tanrı İbrahim eğleniyor muydu? Mucizevi bir şekilde absürd olanı gerçek kıldı ve şimdi onu yok mu edecekti.⁴⁸

Kierkegaard, İbrahim'in Moriah Dağına olan yolculuğuna çıkmadan önce Sarah'ı kucaklayışının-ki az evvel İshak'ı öpmüştü -gururu ve neşesi- ve güle güle deyişinin nasıl bir şey olduğunu düşünmemizi ister. Yolculuğun maksadını Sarah'a anlatmamıştı; çünkü anlayamazdı. İbrahim ve İshak üç gün boyunca Moriah dağına sessizlik içinde yol aldılar. Zorlu sınanmayı alalacele yaşamaya gerek yoktu. İbrahim'in aklından neler geçti? Yaşlı bir adam düşünün; tüm hayatını Tanrı'nın ona vaad ettiği çocuğu beklemekle geçiren ve Tanrı'yı yaşamın kendisinden daha çok seven, şimdi çocuğunu sırf Tanrı'nın, imanını test edebilmesi için öldürerek üzere olan. "Bu saygıdeğer ihtiyara hiç merhamet yok mu, masum bir çocuğa da mı?"⁴⁹

Dördüncü günde dağa ulaştılar ve İbrahim, yolculuğun amacını son anda anlayarak dehşete düşen çocuğunu kurban etmek için hazırlık yapmaya başladı. Kierkegaard İbrahim'in gözünden şöyle anlatır:

⁴⁶ Gelin olmak fiili hamile kalmak ile eşdeğer kullanılıyor.

⁴⁷ *Fear and Trembling, Op. Cit.*, pp.32-3

⁴⁸ *Ibid.*, pp.33-4.

⁴⁹ *Ibid.*, p.34.

...şüphe etmedi, sağa veya sola kaygıyla bakmadı, dualarıyla gök ile mücadele etmedi. Yüce Tanrı'nın onu sınıdığını biliyordu, feda edilmesi en güç şeyin gerekebileceğini biliyorudu ancak Tanrı'nın isteği olduktan sonra bu feda edişin çok da güç olmayacağını da biliyordu- ve bıçağı salladı.

İbrahim'in koluna gücü kim verdi? Kim onun elini havada bıraktı da gırtlığa vurmasını engelledi? Buna dikkatlice bakan felç olur. İbrahim'in ruhuna kim güç verdi de gözleri kararmadı, öyle ki ne koçu ne de İshak'ı gördü. Buna dikkatlice bakan kör olur.⁵⁰

Koç belirdikten sonra İbrahim'in sonunda İshak'ı kurban etmediğini ve onun yerine koçu kurban ettiğini hatırlarız. Bu durum her şeyin tastamam olduğunu ve İbrahim'in sınanmasını daha az yürek parçalayıcı mı olduğunu gösterir? Kierkegaard'a göre, "insanlar sonucu merak ederler... -korku, ızdırap ve paradoks hakkında hiç bir şey bilmek istemezler."⁵¹ İnsanların üzerine düşünmek istemedikleri gerçek İbrahim'in İshak'ı kurban etmeye tam bir şekilde hazırlanmış olması gerektiğidir ve koçun bekletilmediği ve İbrahim'in testi geçemesi durumu ile olması gerektiği gibi bu hikâye yüzünden "kaç kişinin uykuları kaçmıştır" diye sorar Kierkegaard. Tüm ağırlığın *-dehşet verici* ağırlığın -İbrahim'in kendi öz çocuğunu öldürmeye hazır olması yerine insanlar İbrahim ve İshak'ın öyküsünü daha genel kavramlarla açıklamaya çalışırlar: "Burada muhteşem olan şey İbrahim'im Tanrı'yı çok sevdiğinden dolayı O'na en iyisini kurban etmek ister. Fakat Kierkegaard'ın da belirttiği gibi, "en iyi" çok muğlaktır. Eğer insanlar bu terimlerle düşünecek olursa, denilebilir ki, para ve ya bir kişinin servetini Tanrı'nın isteği üzerine birine yardım olarak vermesi gibi-

⁵⁰ *Ibid.*, p.36.

⁵¹ *Ibid.*, p.74.

dir ve yine insanlar böylelikle İbrahim ile benzer şeyleri feda etmekte olduklarına inanırlar:

İbrahim'in öyküsünde ihmal ettikleri kaygıdır; para açısından herhangi bir etik yükümlülüğüm olmamasına karşın oğul ve baba en yüksek en kutsal yükümlülük altındadır.⁵²

İnsanların üzerine düşünmek istemedikleri olgu, İbrahim'in Tanrı tarafından imanının sınanması amacıyla etik-olmayan birşey yapmasını istediğidir. Etik kürenin bakış açısından bakan biri için İbrahim İshak'ı katletmek üzereydi. Etiğin bakış açısından bakıldığında bir ebeveynin -bir çocuğu dünyaya getiren ve tek yükümlülüğü onu korumak olan birisinin -fikir değiştirip onu öldürmeye çalışmasından daha yanlış bir şey olabilir mi? Etik ve dini bakış açıları arasındaki gerilim algılanmalı ve göz ardı edilememelidir:

İbrahim'in yaptığı şeyin etik ifadesi, İshak'ı katlemeye yeltenişidir, dinsel ifadesi de İshak'ı kurban etmeye yeltenişidir ama bu, tamı tamına bu çelişkiyi oluşturan kaygı, bir kişiyi kolaylıkla uykusuz bırakır ve İbrahim de kaygıdan yoksun biri değildi.⁵³

İbrahim ve İshak'ın öyküsünün bir parçasının da kaygı olduğunu tam olarak anlayabilmemiz için Kierkegaard bizi, iman şövalyesi İbrahim ile **trajik (etik) kahramanın** durumlarını karşılaştırmaya yönlendirir. Trajik kahraman *etik evre içerisinde*, eğer durum bunun için bir açılım yaratıyorsa, kişinin uşmayı arzulayacağı en üst varlıktır. Örneğin Kral Agamemnon'un öyküsünü hatırlayın. Kral Agamemnon, Truva Savaşı sırasında ülkesinin refahı için çok sevdiği kızı Iphigena'yı kurban etmeye zorlanmıştır. Çocuğuna karşı daha düşük olmasına karşın halkına karşı daha yüksek

⁵² *Ibid.*, p.39

⁵³ *Ibid.*, p.41

olan etik ödevi daha öne koyma fırsatını yakalamıştı. İbrahim ile Agamemnon'un içinde bulundukları durum benzer görünebilir -her ikisi de çok sevdikleri çocuklarını kurban etmeye hazırlanmışlardı -ancak Agamemnon etik evrenin içerisinde kaldı, İbrahim ise etiği tamamıyla aşmaya hazırlanmıştı.

Agamemnon'un eylemi öteki insanlar tarafından anlaşılabilir ve takdir edilebilir:

...kral... kraliyete göre hareket etmeli. Ve münzevi ızdırap kuvvetleri göğsüne doğru hareket etmesine karşın... yakında tüm halkı ızdırabının ve yiğitliğinin de farkında olacaktır ki o çok sevdiği genç kızını tüm halkı refahı için kurban etmeyi istiyordu.⁵⁴

Öte yandan İbrahim'in yapmak üzere olduğu şeyin diğer insanlar tarafından anlaşılması ve alkışlanması hiçbir yolu yoktu. Eyleminin daha yüksek etik bir amacı yoktu. Böylelikle:

Trajik kahraman ile İbrahim arasındaki fark açık bir şekilde belirgindir. Trajik kahraman etiğin içerisinde kalır. Etiğin ifadesinin kendi amacını daha yüksek bir etik ifadede bulmasına izin verir.

İbrahim ile birlikte durum farklılaşır. O eylemiyle birlikte etiği tamamen aşar ve sahip olduğu daha yüksek amacı etiğin dışındadır...⁵⁵

Trajik kahraman ile iman şövalyesi arasındaki bir diğer fark da, trajik kahraman kahramansı eylemini gerçekleştirirken bir şeyi kaybedeceğini düşünmesine karşın iman şövalyesi böyle düşünmez. Agamemnon Iphigena'yı kaybedeceğini tahmin eder ancak İbrahim İshak'ı kaybedeceğini, en azından uzun vadede, ummaz:

⁵⁴ *Ibid.*, p.68

⁵⁵ *Ibid.*, p.69

...bıçağın parıldadığı an dahi inandı ki... Tanrı'nın İshak'a ihtiyacı nasıl olsun.⁵⁶

Koçun orada olmadığını ve İshak'ı öldürdüğünü varsayalım:

Daha da ileriye gidelim. İshak'ın gerçekten kurban edilmesine izin verelim. İbrahim inandı. O günün birinde o anda olduğundan daha da ötede kutsanacağına değil burada, dünyada mutlu olacağına inandı. Tanrı ona yeni bir İshak verebilirdi ve böylelikle onu kurban ettiği yaşamı anımsayabilirdi. O absürdün gücüyle, uzun süredir tüm insanlığın işlevselliklerinin duruşunun hesabını vereceğine inandı.⁵⁷

Bu tabii ki akıldışıdır ancak, daha önce de gördüğümüz gibi, dinsel imanın doğasıdır. Bu iman şövalyesi ile dinsel evre içerisinde bulunan bir bireyin imandan önceki son aşaması olan **sonsuz teslimiyet şövalyesi** arasındaki farkı ortaya koyar. Sonsuz teslimiyet şövalyesi iman şövalyesi “gibi gözlerini kapatıp kendinden emin bir şekilde absürdün içine dalamaz.”

Sonsuz teslimiyetin şövalyesi içindeki bu yaşamda kendi yerinde olmayan sonsuzluğu algılar ve kendisini Tanrı'nın ellerine bırakır. Devasa bir sıçrama ile “sonsuzluğa geçer” ve sonluluk hakkındaki tüm iddialardan feragat eder:

Sonsuz teslimiyet ile birlikte yaşamın insanın içine işleyen hüznü bardağını boşalttı, sonsuzun kutsanmasını tanıyor, her şeyden, dünyada sahip olduğu en güzel şeylerden vazgeçmenin acısını deneyimliyor...⁵⁸

Nerdeyse bir sonsuz teslimiyet şövalyesi olan *Korku ve Titreme*'nin müstear adlı yazarı, İbrahim'in bu

⁵⁶ *Ibid.*, p.46

⁵⁷ *Ibid.*, pp.46-47

⁵⁸ *Ibid.*, p.51.

durumda ne yapacağını hayal etmeye çalışır:

Ne yapmış olacağımı çok iyi biliyorum. Evimde oturacak denli korkak olmayacağım, sırf biraz zaman kazandırsın diye ne yol boyunca uzanacak veya ağır ağır yürüyecek ne de bıçağı unutacağım.- Saatin vuruşuyla birlikte orada olacağıma ve her şeyin yerli yerinde olacağına yeterince ikna olmuş durumdayım. Beki de zamanından biraz daha önce orada olacağım ki daha hızlı bitsin. Ancak başka ne yapmış olabileceğimi de biliyorum. Atıma biner binmez kendime şunu derim, “Şimdi her şey yok oldu. Tanrı İshak’ı istiyor, onu kurban ederim ve onunla birlikte tüm neşe mi de -Ancak Tanrı hala daha sevgidir ve bundan sonra da benim için öyle olmaya devam edecektir. İbrahim’e göre kolay olan bana göre zordur, yani ruhundaki tüm o sonsuzluk ile İshak ile birlikte yeniden neşeli olabilmek... o sonsuz [teslimiyetin] hamlesini gerçekleştirdi aklında hala acı ile birlikte kalan İshak’la durmaktan başka yapabileceği bir şey yoktu.”⁵⁹

Öte yandan iman şövalyesi ilk olarak sonsuzluk hamlesini gerçekleştirir ancak bundan sonra -çünkü imanı ona Tanrı ile birlikte her şeyin mümkün olduğuna inanmasına izin verir -sonlu olanı geri alabilir ve onun aslında sanki daha ilk andan itibaren sonlu olandan vazgeçemediğini görmek muhteşemdir. Bu ikinci hamle, kişinin aklından vazgeçmesini gerektirir ki Kierkegaard’a göre birçok insan, gerçek imana sahip olmadıklarından, bunu başaramaz. İmana sahip olmak aşırı derecede zor olsa bile -“ne zaman... İbrahim’i düşünsem... felç oluyorum” -açıktır ki Kierkegaard için bu en muhteşem şeydir:

...birinin aklını kaybedebilmesi ve böylelikle tellalı akıl olan tüm sonluluğu ve daha sonra absürd ile birlikte aynı sonluluğu da tamı tamına geri

⁵⁹ *Ibid.*, pp.45-6.

kazanması -bu ruhumu dehşete düşürüyor, ancak bunun aşağı bir şey olduğunu söyleyemem aksine bu yalnızca bir mucizedir.⁶⁰

Çünkü iman şövalyesi sonluluk ile ilgili arzularının tatmin olmasını umar, başkalarına *estetik* bir yaşam süren bir bireymiş gibi görünebilir. “Dışsal görünüşü cehalet ile vurucu bir benzerlik... taşır.”

Herşeyden keyif alır ve ne zaman biri onu belirli bir hazzın parçası olarak görse, bunu ruhu bu tarz şeylerde kaybolmuş dünyevi bir adamın istikrarlılığı ile yapar... yolda [işten eve] kesinlikle karısının ona sıcak özel bir tabak yemek hazırladığını düşünür... eğer kendisi ile aynı kafada birine rastlarsa onunla bu yemek hakkında Doğu kapısına değin bir hotel aşçısına yakışır biçimde tartışabilir. Sanki kendi adına gümüş para basılmışçasına tam ve katı bir şekilde karısının kendisine nefis bir tabak hazırladığına inanır.⁶¹

Dış görünüşü çok sıradan, yaşamdan zevk alan bir insan olmasına karşın -“Aman Tanrım, bu o adam mı? Bu gerçekten o mu? Neden bir vergi tahsildarına benziyor!” bu Kierkegaard’ın o kişinin neye benzeyebileceğine dair yaptığı tanımdır -*içinde* estetik bireyin yapabilceği bir şeyin ötesinde iki hamle yapan bir adam vardır. Öncelikle sonsuz teslimiyet ile sonluya dair olan iddialarından vazgeçer. Daha sonra -ve bu onu bir iman şövalyesi yapar -kendinden emin bir şekilde Absürd’ün içine dalar ve sonlu olanı geri alır: “Her şeyden sonsuzca vazgeçer ve absürdün gücüyle yeniden her şeyi yakalar.”⁶² Bunu takiben “o halde iman estetik bir duygu değildir”, “o kalbin dolayumsuz bir içgüdüsüdür” çünkü “teslimiyete, önkoşul olarak

⁶⁰ *Ibid.*, p.47.

⁶¹ *Ibid.*, p.50.

⁶² *Ibid.*, p.51.

sahiptir” gelir.

Kierkegaard’a göre bir kişi direkt olarak imana sahip olduğu aşamaya gelebilir ama bu ancak sonsuz teslimiyet ile olur:

Sonsuz teslimiyet imandan önceki son aşamadır, o halde bu hamleyi yapmayan iman sahibi değildir, yalnızca sonsuz teslimiyet sayesinde sonsuz geçerliliğim açısından kendime karşı anlaşılır olurum ve ancak o zaman varoluşu imanla kavrayışma dair hiçbir soru kalmaz.⁶³

Kierkegaard *Korku ve Titreme*’yi Regine için yazdı. Başlangıç sayfası için seçtiği slogan Hamann’dan bir alıntıydı -“Tarquinius Superbus’un bahçesinde gelinciklerle yaptığı konuşma oğlu tarafından anlaşıldı fakat ulak bunu anlamadı.”⁶⁴ -bu göstermektedir ki kitap hiç kimse tarafından anlaşılmasa bile Regine tarafından anlaşılabilirdi. Tıpkı her şeyden çok sevdiği oğlu İshak’ı Tanrı’nın isteği üzerine kurban etmesi gereken İbrahim gibi Kierkegaard da Regine’den, yaşamının en büyük aşkıdan, Tanrı’ya hizmet edebilmesi için, vazgeçmeliydi.

Korku ve Titreme’nin bir noktasında Kierkegaard, Regine ile olan ilişkisi hakkında yazdığını çok daha açık hale getirir:

Genç bir köylü bir prensese âşık olur ve tüm hayatı bu aşktan ibaret hale gelir ancak yine de böyle bir şeyin gerçekleşmesi olanaksızdır... sonsuz teslimiyet sayesinde varoluş ile barışır. Prense se duyduğu aşk onun için ebedi aşkın ifadesi haline gelir, onu dinsel bir karakter olarak varsayarak

⁶³ *Ibid.*, p.57.

⁶⁴ Tarquinius, oğlu tarafından gönderilen ve Gabbii halkı için ne yapması gerektiğini soran ulağa güvenmedi, onu bahçeye götürdü ve en uzun gelinciklerin kafalarını koparıırken izlemesini sağladı. Oğlunun böylelikle şehirdeki en öndeki kişilerin ölmesi gerektiğini anlayacağını biliyordu.

aşkın Sonsuz Varlık'ı haline dönüştürür ki aşkını ifa etmeyi inkâr etmesin ve yine hiçbir gerçekliğin ondan alamayacağı, ebedi bilinç ile onun ebediyet formundaki geçerliliği barıştırılsın.⁶⁵

Kierkegaard bu kitabın yazdığında kendisinin yalnızca bir sonsuz teslimiyet şövalyesi olduğunu anlar. Günlüğünde şöyle yazar: “Eğer gerçekten iman sahibi olmuş olsaydım Regine ile birlikte kalabilirdim.” “Tarif edilen rolde” bir iman şövalyesini hayal eder.

O da tıpkı diğer şövalye gibi tüm yaşamını oluşturan aşkına dair tüm iddiasından sonsuzca feragat eder, acıyla barışır fakat sonra bir mucize gerçekleşir, her şeyden çok daha muhteşem bir hamle daha yapar, söylediğine göre “Onu bir daha asla geri alamayacak olduğuma inanmama rağmen, absürd dolayısıyla, Tanrı ile birlikte her şeyin mümkün oluşu dolayısıyla bu olanaklıdır.”⁶⁶

Kierkegaard, o hayran olduğu İbrahim kadar imana sahip değildi ancak “prensesi geri almanın olağanüstü olduğunu...” düşündü. Ona göre imana sahip olmak son derece nadir bir şey iken “hiç kimse bundan dışlanmamıştır.” İhtiyaç duyulan tüm şey, her birimizin sahip olabileceği, *tutkudur*: “insanın tüm yaşamı tutku ile birleşir ve iman bir tutkudur.”⁶⁷

Kierkegaard'ın dinsel küre tasviri -ki İbrahim ve İshak'ın öyküsü gibi pasajlarda kaynağını bulur -ile ilgili birçok okuyucunun en büyük endişesi, birinin Tanrı tarafından sırf imanının sınanması için etik olmayan bir şey yapması istenebilir mi sorunudur. Bu dinsel bakış açısından bakıldığında bireyin Tanrı ile olan ilişkisinin evrenselden daha yüksek olmasına karşın etik bakış açısına göre inanan kişi evrensele aykırı

⁶⁵ *Ibid.*, pp.52-4.

⁶⁶ *Ibid.*, p.57.

⁶⁷ *Ibid.*, p.77.

davrandığında ayartılma içindedir, günah işleyebilir. İbrahim ile, bir iman şövalyesi ile Charles Manson⁶⁸ veya Reverend Jim Jones⁶⁹ gibi Tanrı'nın kendilerinden insan öldürmelerini istediğini düşünen kişiler arasında nasıl ayırım yapabiliriz? Kierkegaard'ın bu sorun hakkında söyleyecek bazı şeyleri vardır:

Bazı bireyler için bu paradoksun kolaylıkla bir ayartılma olarak algılanabileceği gerçekten de doğrudur fakat bu sebepten dolayı kişi bunu saklamamalıdır. Birçok kişi, yapısı gereği böylesi bir paradokstan iğreneceği doğrudur, fakat kişi ona sahip olabilmek için farklı bir şey yapmamalıdır... fakat ona sahip olan iman sahibi kişiler dikkatli bir şekilde kriterler belirlemelidir, böylelikle paradoks ayartılmadan ayırt edilebilir.

İbrahim'i bir katilden ayırt edecek "kriterler" nasıl belirlenebilir? "Bundan sonra bir birey kendisinin haklı olduğundan nasıl emin olabilir?" Kierkegaard'ın önerdiği başlıca test öznelidir: *Birey öldürmeyi istememelidir.*

...Tanrı İshak'ı istediğinde, eğer mümkünse, İbrahim onu daha büyük bir sevgi ile sevmelidir... onun eylemini kurbana dönüştüren işte bu sevginin ta kendisidir.⁷⁰

"Eğer kişi İbrahim gibi sevmezse bundan sonra İshak'ın kurbanı hakkındaki her düşünce bir sınanma

⁶⁸ Yaklaşık 35 kişinin ölümünden sorumlu olduğu sanılan ABD'li suçlu. Cinayetlerine sebep olarak kendi geliştirdiği dinsel "teorileri" öne sürüyordu. Geniş bilgi için bkz.

http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Manson

⁶⁹ Halkın Tapınağı Kilisesi'nin kurucusu olan vaiz Jim Jones 1978 yılında Guyana'da kendisi ve müridlerine has kasabası Jonestown'da 911 müridini aynı anda intihar etmeye ikna etmiş ve kendisi de müridleriyle birlikte ölmüştür. Geniş bilgi için bkz.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Jim_Jones

⁷⁰ *Ibid.*, p.84.

değil temel bir ayartılmadır.”⁷¹ diyebiliriz. İman şövalyesi etik açıdan doğru eylemi yapmak istemesine karşın -onu ayartan şey budur -katil etik açıdan doğru olan eylemi yapmak istemez:

Genellikle insanı ayartan şey onu ödevinden alıkoyar fakat bu durumda [iman şövalyesi konusunda] ayartmanın kendisi etiktir... ki bu onu Tanrı'nın iradesini gerçekleştirmekten alıkoyar.⁷²

Bir kişi için diğer birinin günah mı işlediği yoksa bir iman sınanmasına tabi tutulduğu hakkında yargıda bulunmak olanaksızdır: “Bireyin bir ayartılma içerisinde mi olduğu yoksa iman şövalyesi mi olduğu konusundaki kararı yalnızca bireyin kendisi verebilir.” Problemin bir parçası da, Tanrı tarafından sınanmaya tabi tutulan diğer bir bireyin “kendisini kesinlikle hiç kimseye”⁷³ hatta diğer bir iman şövalyesine dahi anlaşılabılır kılamayacağıdır:

İman şövalyesi başka birinden yardım alamaz. Birey paradoksun külfetini üzerine almakla iman şövalyesi olur, ya da hiçbir zaman iman şövalyesi olamaz. Bu alanlarda birliktelik düşünülemez... yalnızca belirli bir birey iman şövalyesi olabilir ve bu da şövalyeliğin büyüklüğü olmakla birlikte aynı zamanda onun dehşetidir de...⁷⁴

Dehşet, sessizlikte, başka hiçbir insan varlığı tarafından anlaşılabılır olamamakta yatar. Bunun aksine etik kahramanın eylemleri anlaşılabilirdir -“herşeyi, ifşa olmuşun ışığında yapar” -iman şövalyesi ise sınanırken şeytansıya (demoniac) benzermiş gibi görünür: “Paradoksa rastladım, tanrısal veya şeytansı, her ikisi

⁷¹ *Ibid.*, p.42.

⁷² *Ibid.*, p.70.

⁷³ *Ibid.*, p.89.

⁷⁴ *Ibid.*, p.82.

için de sessizlik.”⁷⁵ İman şövalyesi yürür:

...yalnız bir patika, dar ve sarp; evrenselin dışında doğmuş olmanın ne denli korkunç olduğunu, başka herhangi bir yolcuya rastlamadan yürümünün ne demek olduğunu, bilir.⁷⁶

“Kalbin Saflığı”

...aslolan çok fazla düşünceye sahip olmak değildir bunun yerine *bir* düşünceye hızlıca bağlanmaktır. (Günlükler, 1841)

Kierkegaard *Korku ve Titreme*’de bize, imana doğru hamle yapabilmek için ilk yapılması gereken şeyin kalbin temizlenmesi, tüm enerjinin tek bir şeye yoğunlaştırılması yani tüm yumurtalarını aynı sepete koyan kişi gibi davranılması olduğunu, anlatır. İmana doğru ilk adım olan sonsuz teslimiyet şövalyesi olmak için bu gereklidir:

...öncelikle, şövalye tüm yaşam içeriğini ve gerçekliğin değerini tek bir istek üzerine yoğunlaştıracak güce sahip olmalıdır. Eğer kişi bu odaklanma ve yoğunlaşma yoksunluğunu hissederse, ruhu daha başlangıçta çeşitli şekillerde dağılacak, hamle yapma noktasına asla gelemeyecektir. Tıpkı paralarını değişik biçimlerde yatırımlar yaparak birisinden kaybederse diğerinden kazanacağını düşünen kapitalistler gibi yaşamla kurnazca uzlaşacaktır...⁷⁷

Birçok insan yumurtalarını tek bir sepete koymak yerine bahislerine önlem almak ister. Bu yaklaşımda güvenlik daha fazladır ve düş kırıklığı yaşama olasılığı düşüktür. Ancak ödül de bununla orantılı olarak aza-

⁷⁵ *Ibid.*, p.97.

⁷⁶ *Ibid.*, p.86

⁷⁷ *Ibid.*, p.53.

lacaktır. Herhangi bir sahada bir büyüklük başarabilmek için kişi neyi seçerse seçsin, kendisini tamamen tek bir yöne kanalizetmesi gerekir. Kierkegaard'ın "kalbin saflığı" ile anlatmaya çalıştığı şey budur.

Kendi adıyla 1847'de basılan *Çeşitli Ruhlar İçin Eğitici Söylevler*'in bir parçası olan Kalbin Saflığı'nda Kierkegaard bu fikri daha da ileriye götürür. "kalbin saflığı" deyimini Havari James'in mektubunun bölüm 4, pasaj 8'deki sözlerinden alır:

Tanrı'ya yaklaşın ve O da size yaklaşacaktır. Temizleyin ellerinizi, siz günahkârlar ve kalplerinizi, siz karışık-akıllılar.

Kierkegaard bu çalışmada, kalbi saf olmayanların, tek bir şeyi istemekten aciz olanların, bilinçli veya bilinçsizce umutsuzluk içinde olduklarını çünkü farklı yönlerde sivrildiklerini söyler. "Umutsuzluk iki şeyi istemekten başka nedir!" Yaşamlarında birlik yoktur. Birbirleriyle çelişkili isteklerle paramparça olmuşlardır. O, bölünmüş kişiler "meşguliye" sığınacak, bir görevden diğerine, yaşamaya ve ölmeye hazır hale getirildikleri o tek bir şeyi bulmamak için umutlulukları ile yüzleşmekten kaçınmalarını sağlayan her şeye koşuşturacaklar ya da herhangi bir şeye gerçek bir bağlanma göstermekten korkacaklardır.

Kierkegaard buna ilaveten insanların yaşadıkları birçok şeyin, öyleymiş gibi görünmelerine rağmen, kalbin saflığı ile uyumsuzluk içinde olduğunu öne sürer: "haz ve onur ve zenginlik ve güç ve bu dünyanın önerebileceği her şey tek bir şeymiş gibi görünür."⁷⁸ Örneğin hazzı göz önüne alalım. Çeşitlilik haz aşığı için olmazsa olmazdır.

Söz konusu çeşitlilik ise, tek bir şey aynı kalacak mıdır? Aksine, tek bir şeyi istemek asla aynı kalmamalıdır. Bu şeylerin çokluğunu istemektir. Ve bu şekilde isteyen bir kişi yalnızca karışık akıllı

⁷⁸ *Purity of Heart*, in Bretall, *Op.*, Cit., p.273.

değil aynı zamanda kendisiyle kavga halinde olan bir kişidir. Böyle bir kişi önce bir şeyi sonra da hemen onun zıddını ister çünkü hazzın birliği... yeni olan bir şeyin tuzağı ve yanılgısıdır. O kişinin yalvardığı şey değişimdir...⁷⁹

O halde haz tek bir şey değildir. Zamanın bir anında haz veren bir şey hemen sonrasındaki bir anda onun zıddına dönüşebilir. “Bunu en uç sınırına değin taşıyacak olursak, hazzın iğrenmeden farkı nedir?”

Hiçbiri sabit olmayan onur, zenginlik ve güç konusunda da durum benzerdir. Onur, zenginlik ve güç, bunları kimin alacağı konusunda herkes fikir birliğine varamaz, o halde bu “iyilerin” peşinde olan kişi değişik yönlerde savrulmuştur. Dahası, Kierkegaard bu tarz şeyleri kazanmak isteyen kişilerin “yaltaklanması gerektiğini”, hoşlanmadığı kişilerle uzlaşabilmesini hatta en çok saygı duydukları insanlara dahi ihanet edebilmesi gerektiğini vurgular: “onuru elde etmek [ve diğer dünyevi iyileri de] kişinin kendisinden önce onurun zirvesine çıkmış birisini hor görmesi manasına gelir.

O halde kalbin saflığına sahip olan kişi tek olan şeyi aramalıdır. Kierkegaard’a göre “tek bir şeyi istemek” yalnızca öyle görünmesine rağmen tek olmayan bir şeyi istemek” değildir. Bu kamuoyuna bağlı olamaz. Tek ve sabit bir şey olmalıdır ki, kişi, diğer şeyler değişse bile, aynı şeyi istemeye devam edebilsin:

Eğer bir kişi gerçekten tek bir şey isteyecekse, istediği bu tek şey bütün değişimlerin içerisinde değişmeyen olarak kalmalıdır ki, kişi o şeyi isterken değişmezliği de kazanabilsin. Eğer o şey daimi olarak değişiyorsa, kişinin kendisi de değişebilir, karışık-akıllı ve dengesiz olur. Ve bu daimi değişim saf-olmamadan (katışıklık) başka hiçbir şey değil-

⁷⁹ *Ibid.*, pp. 273-4.

dir.⁸⁰

Bu değişmeyen ve hepimizi cezbeden şey için Kierkegaard'ın bakış açısına göre en açık aday “İyi”dir. Sokrates’in de vurguladığı gibi, Kierkegaard insanların sabit bir şekilde ve herhangi bir zaman diliminde İyi ile zıtlık arz eden herhangi bir şeyi arzu edemeyeceğini vurgular. Bazen “İyi’ye karşı ıstıraplı bir özlem” hissederler ve sonra göreceklerdir ki, “iki isteğe” sahipler ve kalpleri saflık yoksunluğu çekiyor.

Kierkegaard kendisinin kalbin saflığını yakaladığına inandı. 1848’de yazılan özyaşamöyküsel eseri *Yazarlık Faaliyetimin Bakış Açısı* adlı eserinde kendi yaşamının değerlendirilmesini sunar:

Hizmet ettiği şey Hristiyanlıktı, çocukluğundan beri böylesi bir hizmete fevkalade uygundu. Böylelikle düşünsel çalışmalarını, düşünceyi eksiksiz bir şekilde kavramlara çevirme ve Hristiyanlığın ne demek olduğunu anlatma ödevini, tamamladı. Onun kalbinin saflığı yalnızca tek bir şeyi istemektir. Çağdaşlarının yaşamı boyunca yakındıkları şey, bunun bedeli hafifletmeyeceği, boyn eğilmesi gerektiği idi- bu o öldükten çağlar sonra bile ona yakılan ağıdın başında geliyordu...⁸¹

Kierkegaard her birimizin, tıpkı kendi yaptığı gibi, uğrunda yaşanılacak ve ölünecek olan tek bir şeyi bulmamızı isterdi. “Kalbin saflığına” sahip olmak insanın yaşamına bir yön, bir amaç duygusu verir, birbiriyle çatışan arzuların yarattığı stresin çaresidir.

Tutku

...tutkuda kaybolmuş bir insan tutkusunu kaybetmiş bir insan kadar çok şey kaybetmiş değil-

⁸⁰ *Ibid.*, p.276.

⁸¹ *The Point of View for my Work as an Author*, Bretall, *Op. Cit.*, p.339.

dir... (*Concluding Unscientific Postscript*)

Tek bir şeye bağlanmak için *tutku*ya ihtiyaç vardır. Maalesef, Kierkegaard insanların tutku yoksunluğu çekişlerinin kendi çağının bir karakteristiği olduğunu düşünüyordu ve ben Kierkegaard'ın anladığı anlamda tutkunun bütün çağlardaki insanlar arasında çok nadir olduğunu düşünüyorum.

Öncelikle, Kierkegaard'ın tutku ile düşünce ve nesnellik arasında oluşturduğu zıtlığın bilinmesi önemlidir:

Genellikle Psikolog bir kişinin tutkudan vazgeçmeye başlamasını nesnenin kendisine nesnel olarak yaklaşmayı istediği yönünde algırlar. Tutku ve düşünce genellikle birbirlerini dışlarlar.⁸²

Dahası, Kierkegaard'a göre, düşünce veya nesnellik uğruna tutkunun kaybedilmesi kötü bir şeydir: "Bu biçimde nesnelleşmek her zaman bir gerilemedir."

İkinci olarak Kierkegaard'ın kuvvetli bir duygu olarak tanımladığı tutku, etik olmayan davranışlara yönlendirebilir. Ancak Kierkegaard'ın bu konudaki endişesi, insanların tutkusuz olmaları ihtimaline göre daha azdır.

Bırakın diğerleri çağımızın ahlaksız olduğundan şikâyet etsin; benim şikâyetim çağımızın tutku eksikliğinden dolayı acınacak halde olduğudur. İnsanların düşünceleri dantel gibi zayıf ve güçsüz... kalplerinin içindeki düşünceler günahkar olamayacak kadar bayağı... şehvetleri kör ve miskin, tutkuları mahmur. Görevlerini yapıyorlar... bu sebepten dolayı ruhları sürekli Eski Ahit'e ve Shakespeare'e dönüyor. Orada konuşanların en azından insan varlığı olduklarını hissediyorum: nefret ediyorlar, seviyorlar, düşmanlarını öldürüyorlar ve çocuklarının nesiller boyunca lanetlenmesine yol açıyorlar,

⁸² *Concluding Unscientific Postscript*, in Bretall, *Op., Cit.*, p.255.

günah işliyorlar.⁸³

Bu pasaj estetik yaşam biçimini savunan biri tarafından yazılmıştır ve Kierkegaard bize kesinlikle günah dolu bir yaşam tavsiye etmiyor; ancak açıkça görünmektedir ki, kendimizi tam anlamıyla adadığımız şeyin ne olduğunu bilmeme olasılığına karşın günah işleme olasılığımızdan daha az endişe duymaktadır. İlk atfın da gösterdiği gibi, tutku dolayısıyla yanlış yöne sapmak, hiçbir şeye derinden bağlanmayı dert etmeden yaşamın hareketinde kaybolmaktan kötü değildir. “Tutku insanın lanetiye,” “aynı zamanda onun büyüklüğüdür de.” Hala insanların birçoğu herhangi şeye bağlanırken yanlış bir şey yapmaktan korkuyorlar. Tutku ihtiyatlısılar, çünkü bu çok riskli.

Üçüncü olarak Kierkegaard’ın tutku hakkında vurguladığı şey, onun yücelik gerektiriyor oluşudur. Estetik ve dinsel küre kesinlikle yüceliğe ihtiyaç duyar ve ihtimalen etik evre de bu şekildedir. Özellikle dinsel küre, akıl-dışı olan bir şeye bağlanma gerektirdiğinden, tutkuya ihtiyaç duyar. Akıl ve nesnellik bizi asla imana yönlendirmeyecektir. Yalnızca, yaşamlarımızda Tanrı’ya duyduğumuz içsel bir ihtiyaç olarak doğan tutku bizim Kierkegaard’ın iman olarak adlandırdığı Absürd’e sığmamamızı motive edebilir. Her birimizin tutku kabiliyeti olduğundan dolayı hepimiz iman şövalyesi olabiliriz:

İman, insanın tüm yaşamını tutkuda birleştiren bir mucizedir ve hiç kimse bundan dışlanmamıştır ve iman bir tutkudur.⁸⁴

Bu bizi Kierkegaard’ın tutku hakkında yaptığı, belki de en önemli olan, dördüncü vurguya yönlendirir. *O insanoğlunun en büyük eşitleyicisidir.* Tutku yalnızca her birimizin eşit kapasitede sahip olduğu bir

⁸³ *Either/Or*, Vol. I, “Diapsalmata,” in Bretall, *Op., Cit.*, p.33.

⁸⁴ *Fear and Trembling*, *Op., Cit.*, p.77.

şey değil, aynı zamanda yaşanmaya değer bir yaşamı elde edebilmek için temel ihtiyaçtır da. Nietzsche gibi yalnızca birkaç insanın yücelik kapasitesi olduğunu düşünen birinin aksine Kierkegaard potansiyelin her birimizin içinde olduğuna inanır.

Son olarak, Kierkegaard'a göre, tutku olmadan yalnızca yüceliği kazanmak imkânsız değildir, o olmadan bireysellik bile tehdit altındadır. Ne zaman birkaç birey tutkuya sahip olsa, toplum "halka" doğru soyutlanışın ilerlemesine daha da elverişli hale gelir. "Yalnızca tutkudan yoksun bir çağda... böylesi bir hayalet kendisini geliştirebilir."⁸⁵ "Halk" soyutlaması bir kere yaratıldı mı, insanlar kendi seslerinin duyulup duyulmadığından endişelenmek yerine onun sesinin duyulmasına rıza göstereceklerdir. Bu yolla kendi seslerini kaybedecekler ve halk olarak soyutlamaya -hiçbir şeye -dönüşeceklerdir. "Daha ve daha da fazla birey duygusuz uyuşukluklarından dolayı hiçbir şey -yani halk olmaya can atacaklardır."⁸⁶

Bu yalnızca bize, her şeyin üzerinde, Kierkegaard'ın bir bireyci olduğunu hatırlatmakla kalmayacak, Kierkegaard'ın felsefesi üzerine yaptığımız genel bakışımızın da son noktasına -Kierkegaard için "yaşamdaki temel şey" olan "kendini kazanma, kendi ben'ini elde etme" -yönlendirecektir.

"Yaşamdaki temel şey- kendini kazanma, kendi ben'ini elde etme"

...eğer bu enerjiye sahipsen, ya da bunun yerine zaruri enerjiye sahip olmayı istiyorsan, yaşamdaki temel şeyi -kendini kazanmayı, kendi ben'ini elde etmeyi- kazanabilirsin.⁸⁷

⁸⁵ *The Present Age*, in Bretall, *Op., Cit.*, p.265.

⁸⁶ *Ibid.*, p.276.

⁸⁷ *Either/Or*, in Bretall, *Op., Cit.*, p.102.

Yaşamın amacı nedir? Kierkegaard'ın Bireyci felsefesine göre bizler yaşamdan zorunlulukla aynı şeyleri beklemeyiz ve bu normaldir. Değerlerimiz çok farklı olabilir. Bir kişi haz dolu bir yaşam ararken, diğeri dünya barışının peşinde koşar ve yine bir diğeri de, Kierkegaard gibi, Hristiyan olmanın ne anlama geldiğini keşfetmeye çalışabilir. Hangi yolu seçersek seçelim, yaşamlarımızın, herşeyin ötesinde, bir kendimizi keşfetme ve/veya oluşturma halini aldığını düşünmemiz gerekir. Kierkegaard'a göre bu insan varlığı olarak yaşamımızın merkezi amacıdır: kendi ben'imizi "elde etme." Bu amaca ulaşmada başarılı olup olmadığımız gerçekten kendi *ben'lerine* sahip *bireyler* olarak mı *var olduğumuz* ya da yaşamın hareketlerine kapılıp *bir ben'e bile sahip olamadan neredeyse mi var olduğumuza* bakılarak tespit edilir.

Var olan birey, hâlihazırda oluşmuş bir benlik ile doğmuş değilsin ama bir ben haline dönüşme potansiyeline sahipsindir ve bu senin yaşamındaki birincil görevin olmalıdır. "Ebedi gerçekler"ın rehberliği olmadan, bir birey olarak senin için neyin önemli olduğuna kendin karar ver, tamamen kendine aitsin. Bir şeye kendini adadığın vakit tam olarak var olmaya başlarsın.

Bir ben elde etmenin gerekli bir koşulu da "yalnızlık ihtiyacı" hissetmektir. Kendinizle yalnızlık içerisinde vakit harcamadığınız sürece sizin için neyin önemli olduğunu tespit edemezsiniz. Biraz yalnız kalmaya ihtiyaç duymanız bir ben elde etme süreci içerisinde olduğunuza dair bir göstergedir. "Genellikle yalnızlık ihtiyacı kişide ruh bulunduğuna dair bir işarettir ve bu ruhun ne olduğunun ölçüsüdür." Ancak birçok insan yalnız kalmaya dayanamaz ve bu onların bir ben haline dönüşmekten ne denli uzak olduklarını gösterir:

Yalnızca geveze insanlık-dışı ve insanca olama-

yan kişiler tıpkı bazı belirli sosyal kuş türleri (sözde aşk kuşları, çift kumrular) gibi yalnızlığa ihtiyaç duymadıkları bir derecedirler, bir an bile yalnız kalsalar hemen ölürlər... bu insanlar yemek yiyebilmek, su içebilmek, uyuyabilmek, dua edebilmek aşık olabilmek, vs. için öncelikle toplumun uğultusunu yatıştırmaya ihtiyaç duyarlar.⁸⁸

Ne yazık ki, bu aşırı derecede sosyal varlıklar yalnızlığın önemini bilen insanlardan daha çoktur. Toplum olarak yalnızlığı, benlik gelişiminin hayati bir gerekliliği olarak görmek yerine cezalandırmanın bir şekli olarak anlarız:

Çağımızın daimi sosyalleşilebilirliği içerisinde insanların yalnızlıktan, onun yalnızca suçlular için bir cezalandırma olması dışında başka bir kullanımını bilmedikleri için... tüyleri ürperir. Fakat herşey bir yana, çağımızda bir ruha sahip olmak suçtur dolayısıyla yalnızlığın aşığı insanların suçlular ile aynı sınıf altında değerlendirilmesi doğaldır.⁸⁹

Yalnız vakit geçirip bir ben elde etmeye çalışmak yaşamınızın nasıl geliştiğine dair üzerinize muazzam bir sorumluluk almak çok stresli olabilir. Sylvia Plath gibi çok fazla seçeneğin olduğunun farkına varabilirsiniz ve bu sizi seçim yapma konusunda kaygıya sürükleyebilir. Yalnızca tek bir yönde kararlı bir şekilde gitmeyi bir veya iki adım atmaktan daha zor olduğunu düşünmek hususunda tökezleyebilirsiniz. Sosyal baskıyı makul bulmak ve sizden bekleneni yapmak çok daha kolaydır. Her nasılsa, bazı noktalarda, sosyal baskıların sizi değişik yönlerde savurduğunun farkına varabilirsiniz. Suçunuz “karışık-akıllı”⁹⁰ olmaktır ve olması gerektiği gibi “tek bir şey” isteyebilecek du-

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ *Ibid*

⁹⁰ Özgün metinde “double-minded” olarak kullanılan kavramın karşılığı olarak kullanmayı uygun gördük.

rumda olamayacaksınız. Meşgul kalmaya ve ne için yaşadığınızı bilmemenizden kaynaklanan umutsuzluğunuzla yüzleşme vakti olan o sessiz saati başınızdan savmaya çalışın çünkü kendi yaşamınız için sorumluluk almaktan kaçındınız.

Bireyselliğiniz ve benliğiniz, eylemlerinizi ve nasıl yaşadığınızla şekillenir. Ya yaşamınızın kontrolünü elinize alır ve belirli türden hayat yaşarsınız ya da şartların ve diğerlerinin size bir yaşam dikte etmesine izin verirsiniz. Eğer ikinci yolu seçerseniz, Kierkegaard'a göre "bir ben'e sahip değilsinizdir ve bir ben'e dönüşmemişsinizdir." Bir ben elde etmeden, tam bir potansiyele sahip olunmasına karşın bunu kullanmadan yaşamak had safhada üzücü olsa gerektir ancak Kierkegaard'a göre, "maalesef insanların büyük bir çoğunluğu bu üzücü ve komik durumdadır, evleri olması rağmen mahzende yaşamayı tercih ederler."⁹¹

Bir ben'e sahip olduğunuzu düşünebilirsiniz fakat kendi ben'iniz olarak düşündüğünüz şey, başkaları için taktığınız, sadece bir maske ya da maskeler dizisidir. Eğer böyleyse, kendi ben'inizi yalnızca *dışsal* karakteristiklerin kavramları altında düşünüyorsunuzdur ve bu ben'i ceket değiştirir gibi kolayca değiştirebilirsiniz. Diğerleri arasında çok popüler olabilirsiniz hatta "tüm dünyayı büyülemeyi" başarabilirsiniz -yine de:

...en yüksek şeyi, gerçekten değeri olan tek şeyi kaçıracaksınız -belki de tüm dünyayı kazanacak ve kendi ben'inizi kaybedeceksiniz.⁹²

Kendi ben'inizi elde etmek için -ki, "yaşamdaki temel şey"dir -bir varoluş küresi seçmeli ve hiçbir garanti olmadan ve hatta diğerlerinin seçiminizi anlamaları veya ona değer vermemeleri durumunda dahi

⁹¹ Ibid., p.346.

⁹² *Either/Or*, in Bretall, *Op., Cit.*, p.106.

ona tutkuyla bağlanmalısınız. Fakat en sonunda kendi kendinize, yalnızlığınızla ve hâlihazırda sizin için neyin gerçekten önemli olduğunun seçimini yapmamış olmanın verdiği umutsuzlukla –ki böylesi bir seçimi yapmanın getirdiği devasa sorumluluğun kabûlünden bile beterdir –cevap vermelisiniz.

Çalışma Soruları

1. Kierkegaard, kişinin yaşamı için bir felsefe sahibi olmasını önemli bulur. Onun kendi felsefesine göre yaşama çabası ne şekildedir?
2. Müstear adlar kullanarak sınırlı bakış açılarından bakarak bazı kitaplar/makaleler yazmak suretiyle dünya hakkındaki gerçekleri ifade etme ve kişinin kendi ismi altında kendi özgün düşüncelerini ifade etme fikrinin lehte ve alehte olabilecek yönlerini tartışınız.
3. Kierkegaard, “*uğruna yaşanılacak ve ölünecek bir fikir*” bulmanın son derece önemli olduğunu düşünür. Sizce bu anlamlı bir yaşam için gerekli midir?
4. Kierkegaard’a göre yaşam için *akıl* ve *nesnellik* (birçok insanın çok fazla değer verdiği şekliyle) gerekli değildir ancak *tutku* ve *öznellik* gereklidir. Katılıyor musunuz? Katılmıyor musunuz?
5. Bireycilik ile Kolektivizm arasındaki fikir çatışmasını tartışınız. Her bireyin kendi yaşam yolunu seçmesi gerektiği ve değerın bireye göreli olduğu konusunda Kierkegaard’a katılıyor musunuz?
6. Kierkegaard “öznellik gerçekliktir” ile ne anlatmaya çalışıyordur?
7. Kierkegaard, herhangi bir şeye bağlanma gerçekleştirebilmek için nesnel kesinsizliğin bir ön-şart olduğuna inanıyor gibi görünmektedir. Neden? Katılıyor musunuz?

8. Özgürlüğün kendi özgün yollarımızı seçmemiz olduğu ve bunun heyecean verici olduğu kadar devasa, korkutucu bir sorumluluğu da beraberinde getirdiği konusunda Kierkegaard'a katılıyor musunuz? İnsanların büyük bir çoğunluğu kendi yaşamları için sorumluluk almaktan kaçınmakta mıdır? Nasıl?
9. Size göre insanlar kendi yaşamlarını haklılandırırken, estetik, etik veya dinsel yaşam tarzları arasında seçim yapmak zorunda mıdır? Başka herhangi bir seçenek düşünebiliyor musunuz?
10. Kierkegaard, hangi kürenin size uygun olduğunu seçmeden önce kendinizi test etmeniz gerektiğini düşünür. Aşağıda size yardımcı olacak üç test vardır: (1) estetik ve etik küre, (2) etik ve dinsel küre, (3) estetik ve dinsel küre arasında seçiminizi yaparsınız.
11. Her üç küre de ideal kahramanlara sahiptir. Kierkegaard ikisinin ismini verir: trajik kahraman ve iman şövalyesi. Estetik, etik ve dinsel kahramanın karakteristiğini tarif ediniz. Bunlardan hangisine daha fazla saygı duymaktasınız?
12. Kierkegaard'ın dinsel küreyi akıldışı olarak tasvir etmesi ve etik küreden ayırması sizin açınızdan sorunlu mudur? Hangi tarz endişeler ortaya çıkabilir? Kierkegaard bu endişelere doyurucu yanıtlar verebilir mi?
13. Birbirleriyle çatışan istekler yüzünde değişik yönlere savrulmak yerine seçilmesi gerekenin "kalbin saflığı" olduğu konusunda Kierkegaard'a katılıyor musunuz? Gerçekten "kalbin saflığına" sahip olunabilir mi?
14. Kierkegaard, başarılı bir yaşama sahip olmak ve büyük şeyler başarmak isteyen kişinin "kalbin saflığına" ve tutkuya ihtiyacı vardır ve her birimiz bu potansiyele sahibiz diyor gibi görünmektedir. Katılıyor musunuz?

15. “Kişinin kendisini kazanması/elde etmesi” ile Kierkegaard ne demeye çalışmaktadır? Bunun yaşamdaki en önemli şey olduğu konusunda Kierkegaard haklı mıdır? Kierkegaard’ın bu bakış açısı onun bireyciliğe olan eğilimini hangi alanlara değin açığa çıkarabilir?

Kierkegaard'ın Felsefesi'nin Önemi ve Hakkındaki Endişeler

Kierkegaard'ın felsefesi hakkında, fikirlerinin ve bazı düşüncelerinin özgünlüğü, bazı insanlar tarafından bu felsefenin sınırlı bir değere sahip ve/veya rahatsız edici olarak değerlendirildiği üzerine, genel bir sonuç çıkarmak yerindedir. Ben ikisinin de bağıntılı olduğunu söyleyeceğim. Kierkegaard felsefesinin en önemli ve en özgün birçok bakış açısı belirli sayıda okuyucu tarafından problemlili bulunmaktadır.

Kierkegaard'ın haklı olarak Varoluşçuluk'un Babası olarak addedildiğini belirtmiştik. Kierkegaard'ın yaşamın ve felsefenin birbirlerine entegre olması hakkındaki düşünceleri ki yalnızca alternatif eylemler arasında değil alternatif değer sistemlerini dahi seçme özgürlüğümüz oluşu, yaptığımız seçimlerden sorumlu oluşumuz ve süreç içerisinde benliğimizin şekillenışı, bu durum farkedildiğinde kaygıya yol açacağı, sonucunda insanların birçoğunun kendi eylemleri ve yaşamlarına dair sorumluluk almaktan kaçınmaya çalışacağı gibi düşünceler 20. yüzyılda Varoluşçuluk olarak bilinen hareketin merkezi fikirleri oldular. Diğerlerinin yanında Kierkegaard, bu düşüncelerin geliştirilmesinde son derece özgün ve önemli bir düşünür anlaşılmıştır.

Ancak hala, bizim Kierkegaard'ın düşünceleri ile

Varoluşçuluk arasında kurduğumuz bağ hakkında endişeleri olan insanlar vardır. Öncelikle, birçoğu bu felsefenin altında yatan Bireycilik fikrinden hoşlanmazlar. Sosyal bilimciler, toplumun büyük bir bölümünü olmasa da, akademisyenlerin büyük çoğunluğunu özünde sosyal varlıklar olduğumuz, Bireyci felsefenin bu gerçeği görmezden geldiği ve hatta insanları tamamen kendi kaderleri konusunda kontrol sahibi oldukları hususunda cesaretlerndirmenin tehlikeli olabileceği konularında ikna etmişlerdir. Barışçı bir şekilde nasıl bir arada var olunabileceği ve yaşamlarımıza rehberlik edecek temel ilkelerin *kolektif* bir şekilde çalışarak nasıl bulunabilceği konusunu tartışmaktadır. Bireyciliğin böylesine kötü bir ün kazanmasının bir nedeni de, her nasılsa, yanlışlıkla Etik Egoizmle karıştırılmış olmasıdır ve daha önce de gördüğümüz üzere Kierkegaard özellikle bunu hiç kimseye tavsiye etmez.

Değerin bireye göreli olduğu fikri Bireyci felsefenin doğal bir sonucudur ("gerçeklik öznelliktir"). Birçok etikçi, Etik Görelilik olarak da bilinen görüşün özellikle birey için savunulduğunda yalnızca tehlikeli olmadığını hatta etiğin temellerini dahi sarstığını düşünür. Doğruyu veya yanlış yalnızca bireyin *düşünüşüne* indirgemek ne denli mantıklı olabilir? Etik Göreliliği ve onun alabileceği iki şekil olan, toplumsal ve bireysel şekillerini tanımlamama izin verin. Etik Görelilik, doğru veya yanlışın tek bir ölçütünün olmadığı, uyumsuzluk yaşanması durumunda her iki tarafın da doğru olabileceği görüştür. Etik Göreliliğin toplumsal şekli, değerlerin, toplumun içerisinde yaşadığı topluma göre olduğu bakıştır ve bir toplum için doğru olan diğer bir toplum için olmayabilir. Bireysel şekli ise, değerlerin bireye göre olduğu bakıştır ve bir birey için doğru olan diğer bir birey için olmayabilir. (Etik Göreliliğe zıt ancak yine de onun bir şekli olan Etik Mutlakçılık, doğru ve yanlışın tek bir ölçütünün olduğu ve tüm insanların buna uyması gerektiği bakıştır.) Etik

Göreliliğin bireysel şeklinin kabulü halinde, toplumsal şeklinden farklı olarak, bir şeyin doğru veya yanlış oluşu sadece bireyin o şey hakkındaki düşüncesi ile ortaya çıkar. Etik Göreliliğin toplumsal şeklinin birçok problemlili¹ yanı olmasına rağmen, birey tüm toplumun doğru olduğunu düşündüğü bir şeyin yanlış olduğunu düşünene değin bireyin doğru veya yanlış hakkındaki düşüncesine dair bir ayrım sağlayabilir.

Kierkegaard'ın felsefesi ile diğer varoluşçuların önemli bir farkı da, Etik Göreliliğin bireysel şeklinin yarattığı probleme bakılarak denilebilir ki; diğerlerinin aksine, Kierkegaard için bireyin Etik Mutlakçılık seçeneği sorunlu değildir. Bu demektir ki, birey etik küreyi seçebilir ve böylelikle herkese uygulanabilir olan tek bir etik koda kendini bağlayabilir. Bu yolla Kierkegaard etik yaşamın anlamını ortaya koyar ve her ne kadar bu biraz geleneksel anlamda da olsa çok az kişi itiraz edecektir. Etik mutlakçıların Kierkegaard ile yaşayacakları tek problem, onun bireyin etik kürede yaşamak *zorunda olmadığını* söylemesidir. Etik kürenin tek doğru bakış açısı olduğunu kanıtlama konusunda, bunun son derece zor hatta imkânsız olduğunu düşünen Kierkegaard'ın pozisyonu yadsınamaz. Daha önce de tartışıldığı üzere, etik bakış açısının tek doğru bakış açısı olduğunu kanıtlamaya çalışan tüm çabalar, hâlihazırda etik bakış açısının doğruluğunu önkabul olarak göreceklere ve kısır-döngüye düşeceklerdir.

Kierkegaard'a göre hayatta yapılabilecek en önemli seçim “kişinin iyi ve kötüyü” mü seçeceği yoksa bunları “dışlayacağı” mıdır, başka bir deyişle, kişi etik

¹ Etik göreliliğin toplumsal şekli aşağıdaki gibi güçlüklerle yüzleşmek durumundadır: Herhangi bir konu, örneğin para cezası gibi, hakkında çoğunluğun açık bir fikri yoksa bu onun ne doğru ne de yanlış mı olduğunu gösterir? Ve eğer çoğunluk, bunun kabulünden vazgeçip reddetmeye doğru, bir anlığına fikrini değiştirirse, bu para cezasının bir kereliğine doğru olduğu ve şimdi de yanlış olduğu anlamına mı gelir?

küreyi seçerse ki bu toplum tarafından kendi çıkarlarını en iyi şekilde koruduğu için doğal olarak desteklenecektir ya da diğer iki küreden birini seçerek kendi bireysel tekilliğini evrenselliğin üzerine yerleştirecektir. Kişinin genellikle başa çıktığı seçim etik ile estetik yaşam biçimi arasında olmalıdır. Kişi, kendi çıkarıyla örtüşmediği vakit neden herkesin çıkarı için en iyi olanı yapmaya zorlanmaktadır? Andre Gide'in *Immoralist* (*Ahlak-karşıtı*) adlı romanının baş karakteri olan Michel bu tarz bir çatışma yaşamaktadır, Michel hem estetik hem de etik yaşam biçiminden etkilenmektedir. Michel'in sıklıkla kendi çıkarı doğrultusunda davranmasından değil, herhangi bir küreyi diğerinin üzerine koyarak kararlıca seçmemesinden dolayı immoralist olarak yaftalandığından şüphelenilebilir. Kendi yaşamı hakkında seçim yapmaktan ve tüm sorumluluğu üzerine almaktan kaçınmaya çalışır ki bu, Kierkegaard'a göre yaşamdaki gerçek "günah"tır.

Altta yatan Bireycilik ve değerlerin bireye göreli olmasının yarattığı doğal problemlerin yanında, birçoğu Kierkegaard'ın varoluşçu felsefesinin bize yaşamlarımızı ne şekilde yönlendireceğimize dair rehberlik etmediği konusunda endişelidirler. Louis Mackay'ın, okuyucu için, Kierkegaard'ın ne yapmaya çalıştığını özetlediği yazılarında problemi görebiliriz:

Kierkegaard'ın şiirselliği, okuyucusuna özgürlüğe doğru baskı yapmak üzere tasarlanmış bir retoriktir. Ruhun kaynaklarını bulundukları düzenden ateşli bir şekilde ayırarak kendisine eyleme zorunluluğu sağlar ve kendi özgürlüğü dışındaki her türlü eylem yoksunluk hissi yaratır. Kierkegaardçı külliyata "inanmak" da, onu "takip etmek" de mümkün değildir: okuyucunun kendi benliğini geliştirmesi için bir itici güç, bir fırsat ve bir taleptir,

-şiişsel olarak -böyledir ve bu anlama geliyordu.²

Filozofların bize yalnızca insanlığın içerisinde bulunduğu durumu göstermemesine buna ek olarak nasıl bir yaşam sürmemiz gerektiği konusunda da tavsiye vermesine alışkınsızdır. Kierkegaard bunlardan birincisini yapar anak ikincisini yapmaz. İnsanlığın içinde durum dolayısıyla, gördüğu şekliyle, nasıl bir yaşam süreceğimize dair tek bir doğru yol yoktur. Ancak bu, onun yine de bize kendi yolmuza bulmamız konusunda rehberlik etmediği anlamına gelmez. Bize basit seçenekler ve test durumları verir ki, bu seçenekler arasında seçim yapmamıza yardımcı olur ve “kendi ben’imizi elde etmek” için tek bir şeye tutkuyla bağlanmamız gerektiği yönünde tavsiyede bulunur.

Kolektivistler özellikle bir kişinin diğeri ile nasıl yanyana var olacağı konusunu işlemediği için mutsuz olacaktırlar. Etik küreyi canlandırmaz ancak bunu diğeri filozofların yapması için bırakır. Bunu kendisine biçtiği görevin bir parçası olarak görmez ve kesinlikle etik açıdan doğru olanın ne olduğunu belirlemeyi deneyen filozof sayısında kıtlık yoktur. O ayrıca, bir bireyci olarak, “halkın” her bir bireyin yaşamında birincil ödevi olan kendi ben’ini elde etmek konusunda yüzleşmesi gereken durumlar açısından ne denli zararlı olabileceğini vurgulamak dışında, politika ile ilgili endişe duymaz.

Kierkegaard zamanının büyük bir bölümünü birey için bir seçenek olan üç varoluş küresinden birisini-dinsel küre -geliştirmekle harcar. Bu küreye yalnızca kendi şahsi seçimi olduğu için değil, kendisinden önce herhangi bir filozofun ya da teoloğun gerçek anlamda dinsel olmanın tam olarak ne anlama geldiğini bilmediğini düşündüğu için de yoğunlaşır. Varoluşçuluk’un

² “The Poetry of Inwardness,” in *Kierkegaard: A Collection of Critical Essays*, Edited by Josiah Thompson, Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1972, p.99.

Babası olmasının yanında Kierkegaard dinsel yaşama hakkındaki biricik görüşleriyle fazlaca bilinir.

Kierkegaard'ın dinin özünde akıl-dışı olduğu görüşü, kendisinden önceki diğer din görüşlerinden kökten farklıdır. Diğerleri imanı yalnızca yeterli kanıt olmadığında bir şeye inanmak olarak düşündüler ki bu akıl-dışı olmak zorunda değildir. Kierkegaard imanı *mantıksal açıdan imkânsız/absürd* olan bir şey olarak tanımlamak yoluyla akılsallıktan akıl-dışı olana hareket ederek çizgiyi aşar. "Problem Hristiyanlığı anlamak değildir, onun anlaşılamaz olduğunu anlamaktır." (*Günlükler*, 1848). Dahası inanan kişinin aklından vazgeçtiği için özür dilemez. Bunu metheder. İmanı çok özel ve nadir kılan şey budur. Akıl yetimiz bizim en değerli armağanımız değildir. Bunun yerine, Kierkegaard'a göre en değerli yeteneğimiz *tutkuyu* hissedebilmektir.

Dinin, özünde akıl-dışı olduğu görüşü, akıl yürütmeyi basit bir araç olarak kullanan birçok filozof tarafından problemlili bulunur. Kierkegaard'ı cevabı şöyledir: filozofların iman hakkında konuşmayı zor veya imkânsız bulmaları, onun aydınlatılması gerektiği ya da onu olmadığı bir şeye dönüştürmek anlamına gelmez, yalnızca iman hakkında konuşmayı kolaylaştırın.

...felsefeye, herhangi başka bir şey yerine imanı aydınlatma görevi vermek dürüstçe değildir. Felsefe iman vermemelidir, veremez de, ancak kendisini anlamalı ve ne önereceğini bilmeli ve hiçbir şeyi götürmemeli ve tüm bunların yanında en azından insanları sanki kendisi hiçbir şeymiş gibi oyalamalıdır.³

Bana göre nihayet, Kierkegaard'da dinin özünde akıl-dışı olduğunu söyleyerek din hakkında doğru bir görüşe sahip filozofu buluruz: "İman... entelektüelle-

³ Fear And Trembling, in Lowrie, *Op.*, *Cit.*, p.44.

rin küresinde mankafalara ait bir alan değildir.” Ve artık çelişkiler dolayısıyla kaygılanmak zorunda olmayan inançlı kişi açısından birçok sorunu çözmüş olmasına rağmen, dinin akıl-dışı olduğunu ve bunun Tanrı’ya inanmayı çok daha zor ve rahatsız-edici hale getirdiğini söyleyen Kierkegaard ile, birçoğunun aksine, aynı fikirdeyim. dinin Kierkegaard kendi görevini, lafı dolaştırmadan dinsel olmanın ne demek olduğunu anlatmak olarak görür. O halde Tanrı’ya inanıp inanmamak bize bağlıdır. Eğer daha fazla insan dini reddediyorsa bunun nedeni akıllarından vazgeçememeleridir, onların gözünde her şey tamamdır. Bu durum, dinsel olduklarını *düşünürken* dahi dinsel olmanın ne demek olduğuna dair en ufak bir bilgisi bile olamayan bir çoğunluğa sahip olmaktan çok daha iyidir. Kierkegaard’ın gözünde, yalnızca bir dinsel kişi, öyleymiş gibi yapan bir milyon kişiden daha iyidir.

Kierkegaard’ın din hakkındaki görüşünü kabul etmekteki en büyük engel, her nasılsa, yüksek ihtimalle onu akıl-dışı olarak betimlemesinden değil, gerçi bunun da kabul edilmesi bizim için aynı derecede zordur, inanan kişinin imanının sınanması için kendisinden etik olmayan bir şey yapmasının istenebileceğini iddia etmesindendir. Böyle bir şey söylemek, İncil’de bunun için destek olsa bile, birçok kişi açısından kesinlikle aşırı tehlikelidir. Kierkegaard’ın “kişinin İbrahim’le benzerlik kazanacağı tek noktanın iman olduğu, cina-yet olmadığı” yönünde güvence vermesine rağmen, birisinin çıkıp diğerlerini öldürme iznini elde edeceği ve bunu kendisinden Tanrı’nın yapmasını istediğini iddia edebileceği bazılarını endişelendirecektir.

Toplum olarak bu konu hakkında ne kadar endişelenmeliyiz? Birisinin gerçek anlamda imanının sınanması için gereken etik olmayan davranışın -yapılırken ve yapıldıktan sonra -ne niyet halindeyken ne de tamamlandığında belirleyecek herhangi bir ölçüt yoktur. Sınanmaya tabi tutulduğunu iddia eden kişi bile bunu

kesin olarak bilemez. Richard Popkin'in ortaya koyduğu gibi:

Her bir kişi kendi kişisel İman Taşı'na yalıtılmış bir şekilde inanır. Ve her bir kişi için, bunun delilik mi yoksa ona iman mucizesini sağlayan Kutsal bir Lütuf mu olduğunu anlatmanın herhangi bir yolu yoktur.⁴

Toplum için, Tanrı tarafından sınandığı hülyasına kapılarak acı çeken şiddet yanlısı, ya da, daha da kötüsü, böyle bir sınanmanın olanağını cinayetden sıyrılmak için bir mazaret olarak gösterebilecek kişilerden korunmanın bir teminatı yok mudur? Kesinlikle bir caydırıcı vardır ve bu, iman sınanması için etik olmayan eylemlere bağlanan, Kierkegaard'ın gözünde gerçek müminler olabilecek herkese eşitçe uygulanabilir. Etik bakış açısından tüm bu kişiler günahkârlar olarak görülmeli ve buna göre cezalandırılmalıdır. Bunun birçok insanı engelleyeceği ve bu başarısızlaşsa, en azından bu kişileri toplumdan yalıtarak kendimizi korumayı umut ediyoruz.

Sivil itaatsizlik gösteren bir kişi ile iman sınanması için etik olayın bir eyleme bağlanan iman şövalyesi arasında benzerlik kurabiliriz. Her ikisi de, yasal/ahlaki alanının evrensel yasalarını çiğniyorlardır ve bunun bedelini ödemelidirler, ancak o kişilerin gözünde evrensel yasaları, ondan daha önemli olan bir şey uğruna çiğnemek hala doğrudur. Her ikisi de çok büyük risk alır ve eğer gerekirse bunun bedelini ödeyeceklerini de tahmin ederler ancak günün birinde haklı çıkmayı umarlar.

Sivil itaatsizlik gösteren bir kişi ile iman sınanması için etik olmayan bir eylem gerçekleştirmeye hazırlanan iman şövalyesi arasında elbette çok önemli bir fark vardır. Birinci kişi etik küreyi arkasında bırakmamıştır

⁴ "Kierkegaard in Scepticism," in Thompson, *Op., Cit.*, p.372.

fakat bunun yerine *daha yüksek olan etik prensibe* müracaat eder (genellikle yürürlükteki yasalar ahlak yasalarını çiğnediğinde), buna karşın ikinci kişi etik *küreyi bir başka küre için tamamen ardında bırakır*. Böylelikle ikinci kişi daha büyük risk almış olur ancak, Kierkegaard'a göre, bu imanın doğası gereğidir.

Kierkegaard'ın biricik din betimlemesine dair tartışmamızı bitirmeden önce akılda tutulması gereken onun dini, varoluşçu görüşleriyle bir araya getirmesi oldukça sıradışı olduğudur ve bu üçüncü bir eleştiriye yol açar ki, birçoğu din üzerine düşünme yollarını gözden geçirecektir. Genellikle varoluşçular ateisttir ve varoluşçuluğun *yaşama biz anlam veririz; o bize verilmemiştir* ana fikri göz önüne alındığında bu anlaşılabilir bir şeydir. Kişi şu şekilde düşünebilir: eğer bir Tanrı varsa anlamı veren odur, biz değilizdir. Din görüşü ile varoluşçu görüşlerini birleştiren Kierkegaard'ı nadide kılan şey, “*orada olan*” bir gerçeği keşfetmek yerine, Tanrı'ya duyulan inancın yaşama getirdiği kesin bir bakış açısının sorun olduğu iddiasıdır. Varoluşçulara göre, “*orada olan*” ve *keşfedilmeyi bekleyen gerçekler yoktur* fakat bunun yerine bireylerin kendileri için doğru kabul ettikleri şeyler olabilir. Kierkegaard dinin nesnel içeriğinden vazgeçmiştir- bu onun “gerçeklik özneliktir” iddiasının bir sonucudur -ve bu, birçoğu için, “bebeği de banyo suyuyla birlikte dışarı dökmek”⁵ olarak anlaşılabacaktır.

Varoluşçu temalar ve biricik dinsel küre betimlemesine ek olarak Kierkegaard'ın sunduğu en az iki özgün ve önemli fikir mevcuttur: (1) kişinin seçebileceği, birbirlerine dışsal ve müşterek bir şekilde tüm olasılıkları

⁵ Deyimi onun tam anlamı karşılayacak Türkçe bir deyim bulamadığımızdan dolayı birebir çevirmeyi uygun gördük. Her ne kadar “pire için yorgan yakmak” ve “kaş yapayım derken göz çıkarmak” deyimlerine yakın bir anlam veriyor gibi dursa da kastedilmeye çalışılan şeyin daha farklı olduğunu düşünüyoruz ve yorumu okuyucuya bırakmayı uygun görüyoruz.

tüketen, üç temel yönlendirici ilke vardır -kişinin kendisi için yaşaması, başkaları için yaşaması ya da Tanrı için yaşaması- (2) en azından bir çalışması olan *Ölüm-cül Hastalık Umutsuzluk* ile, “bilinçaltının o bulanık alanı... öylesine aydınlatıcı bir şekilde açılmıştır ki, bu Kierkegaard’ın ‘derin psikolojinin’ babalarından birisi olduğunu kanıtlar...”⁶

Bir gözlemimle bitirmek istiyorum. Kierkegaard kadar felsefesi ile uyum içerisinde yaşamaya yaklaşan başka bir filozof tanımıyorum. Onun yaşamı, felsefenin akademik bir çaba olmadığı, esas olanın *uğrun-da yaşanılacak ve ölünecek fikri* bulmak olduğunun, canlı bir göstergesiydi. Kierkegaard tüm yaşamı boyunca inançlarına bağlı kalmıştır diyebiliriz, ben de böyle olduğuna inanıyorum. Kişisel mutluluğunu, diğerleri ile gerçek arkadaşlığı, çağdaşlarının onayından ve anlayışından vazgeçerek kendisini, gördüğü biçimde insanlığın içerisinde bulunduğu durumu açığa çıkarmaya ve kişinin yaşamında rehberlik edecek bir ilke olabilecek kendi seçimini anlatmaya dayalı yalnızlık içinde bir varoluşa adamıştır. Böylesi bir yaşamda bir parça kahramanlık vardı, vardır. Kierkegaard’ın da dediği gibi: “Şu dünyada gerçekten yalnız duran, yalnızca kendi vicdanından tavsiye alan kişi- işte o adam bir kahramandır.”

Çalışma Soruları

1. Kierkegaard’ın “gerçeklik öznelliktir” iddiasının altında onun Bireyciliği ve relativizmi olduğu yönünde birçok kişi endişe duymaktadır. Gerçekten endişe duymaları gerekir mi?
2. Kişinin yaşamında yapabileceği en önemli seçimin iyi/kötü’yü mü seçeceği yoksa bunları dışlayacağı

⁶ Bretall, *Op., Cit.*, p.341.

mı olduğu konusunda Kierkegaard'a katılıyor musunuz?

3. Topumun bireye etik yaşam biçimini onaylaması konusunda uyguladığı baskı etik yaşam biçimini reddeden bireyin estetik veya dinsel yaşama yönelmeye çalışırken etik olmayan bir şey yapma şansını gerçekten azaltır mı?
4. Kierkegaard bize kendi yaşamlarımız için yeterince rehberlik ediyor mu?
5. İnsanların Kierkegaard'ın dinsel küre tasviri hakkındaki endişeleri nelerdir? Sizin din anlayışınıza göre bu endişeler dinin doğasından mı kaynaklanmaktadır yoksa Kierkegaard'ın tasviri mi yanlıştır?

Seçilmiş Eserler

- A Kierkegaard Anthology**, edited by Robert Bretall, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1946, 1973.
- Fear and Trembling and The Sickness Unto Death**, Søren Kierkegaard, Translated by Walter Lowrie, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1941, 1974.
- Kierkegaard's Writings**, Volumes I-XXXV, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1978-(some volumes still in preparation)
- Encounters with Kierkegaard, A Life as Seen by His Contemporaries**, edited by Bruce Kirmmse, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1996.
- Kierkegaard in Golden Age Denmark**, Bruce Kirmmse, Indiana University Press, Bloomington, Indiana, 1990.
- A Short Life of Kierkegaard**, Walter Lowrie, Princeton University Press, Princeton, N.J., 1942, 1970.
- Kierkegaard: A Collection of Critical Essays**, edited by Josiah Thompson, Anchor Books, Doubleday & Company, Inc., Garden City, New York, 1972.

Kierkegaard

Onun yaşamı, felsefenin akademik bir çaba olmadığının, esas olanın *uğrunda yaşanılacak ve ölünecek fikri bulmak* olduğunun, canlı bir göstergesiydi. Kierkegaard'ın tüm yaşamı boyunca inançlarına bağlı kalmıştır diyebiliriz, ben de böyle olduğuna inanıyorum. Kişisel mutluluğunu, diğerleri ile gerçek arkadaşlığı, çağdaşlarının onayından ve anlayışından vazgeçerek kendisini, gördüğü biçimde insanlığın içerisinde bulunduğu durumu açığa çıkarmaya ve kişinin yaşamında rehberlik edecek bir ilke olabilecek kendi seçimini anlatmaya dayalı yalnızlık içinde bir varoluşa adamıştır. Böylesi bir yaşamda bir parça kahramanlık vardı, vardır. Kierkegaard'ın da dediği gibi: "şu dünyada gerçekten yalnız duran, yalnızca kendi vicdanından tavsiye alan kişi- işte o adam bir kahramandır."

SENTEZ
YAYINCILIK

ISBN 978-605-5790-89-9

